

ਵਾਰਤਕ ਰਿਸ਼ਮਾਂ
ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਲਈ

ਵਾਰਤਕ ਰਿਸ਼ਮਾਂ

ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਲਈ

ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸਕੈਂਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ
ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਹਾਰ, ਦਿੱਲੀ-110092

WARTAK RISHMA (For Class XI)

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ - 2010

ਮੁੱਲ : /- ਰੁਪਏ

ਧੰਨਵਾਦ

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ।

© ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ-110092

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸ਼੍ਰੀ. ਵਨੀਤ ਜੋਸ਼ੀ

ਚੇਅਰਮੈਨ, ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ-110092

This book or part thereof may not be reproduced by any person of agency in any manner."

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੀ ਅਮੀਰ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਵੱਡਮੁੱਲੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ, ਜਾਤ, ਬਰਾਦਰੀ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੋਰਡ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਇਹ ਮੰਗ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਜਮਾਤ ਨੌਵੀਂ ਅਤੇ ਦੱਸਵੀਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਤੇ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਸਕੈਂਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸੀਨੀਅਰ ਸਕੈਂਡਰੀ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ (2010-11) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨਵੀਆਂ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ‘ਵਾਰਤਕ ਰਿਸ਼ਮਾਂ’ (ਲੇਖ ਆਧਾਰਿਤ) ਪੁਸਤਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਗਈ।

ਹੇਠਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ 12 ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣਵੀਆਂ ਲੇਖ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਅੰਦਰ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ। ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਸੀਨੀਅਰ ਸਕੈਂਡਰੀ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੈਂਟਰਲ ਬੋਰਡ ਸਕੈਂਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਡਾ. ਸਾਧਨਾ ਪਰਾਸ਼ਰ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ (ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਤੇ ਖੋਜ) ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸ਼੍ਰੀ ਅਲ ਹਿਲਾਲ ਅਹਿਮਦ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵਿਨੀਤ ਜੋਸ਼ੀ
(ਚੇਅਰਮੈਨ)

ਵਾਰਤਕ ਰਿਸ਼ਮਾਂ

ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਈ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ
ਸ਼੍ਰੀ ਵਨੀਤ ਜੋਸ਼ੀ (ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ.)
ਚੇਅਰਮੈਨ, ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਈ. ਦਿੱਲੀ
ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੀ. ਗੁਰੂ ਮੂਰਤੀ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਅਕਾਦਮਿਕ), ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਈ. ਦਿੱਲੀ
ਡਾ. ਸਾਧਨਾ ਪ੍ਰਾਸ਼ਰ
ਪ੍ਰਮੁੱਖ, ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਤੇ ਖੋਜ, ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਈ. ਦਿੱਲੀ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ

ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਦੇਸ਼ਬੰਧੂ ਕਾਲਜ, ਕਾਲਕਾ ਜੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਸ. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ, ਸਾਬਕਾ ਲੈਕਚਰਾਰ, ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ.
ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾ, ਸਰਵੋਦਿਅ ਕੰਨਿਆ ਵਿਦਿਆਲਾ, ਹਰੀ ਨਗਰ ਆਸ਼ਰਮ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਖਰੜਾ ਰੀਵਿਊਕਾਰ

ਸ਼੍ਰੀ ਐੱਨ. ਆਰ. ਗੋਇਲ — ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਐੱਨ.ਪੀ ਬੁਆਇਜ਼ ਸੀ. ਸੈ. ਸਕੂਲ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਸ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ — ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਵੈੱਸਟ ਜਿਓਤੀ ਨਗਰ (ਲੋਨੀ ਰੋਡ)
ਸ਼ਾਹਦਰਾ, ਦਿੱਲੀ
ਸ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ — ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ, ਰਾਜਕੀਅ ਬਾਲ ਸੀਨੀਅਰ ਸਕੈਂਡਰੀ ਸਕੂਲ ਨੰ. 1 ਖਿਆਲਾ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਡਾ. ਇੰਦਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ — ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਤਿਲਕ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ — ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਇੰਡੀਆ ਗੇਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ-ਅਫਸਰ

ਸ਼੍ਰੀ ਅਲ ਹਿਲਾਲ ਅਹਿਮਦ — ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ), ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਈ. ਦਿੱਲੀ

भारत का संविधान

उद्देशिका

हम भारत के लोग, भारत को एक¹ (सम्पूर्ण प्रभुत्व-संपन्न समाजवादी पंथनिरपेक्ष लोकतंत्रत्मक गणराज्य) बनाने के लिए, तथा उसके समस्त नागरिकों को :

सामाजिक, आर्थिक और राजनैतिक न्याय,
विचार, अभिव्यक्ति, विश्वास, धर्म
और उपासना की स्वतंत्रता,
प्रतिष्ठा और अवसर की समता

प्राप्त कराने के लिए,
तथा उन सब में

व्यक्ति की गरिमा और² (राष्ट्र की एकता
और अखण्डता) सुनिश्चित करने वाली बंधुता

बढ़ाने के लिए

दृढ़संकल्प होकर अपनी इस संविधान सभा में आज तारीख 26 नवम्बर, 1949 ई० को एतद्वारा इस संविधान को अंगीकृत, अधिनियमित और आत्मार्पित करते हैं।

1. संविधान (व्यालीसवां संशोधन) अधिनियम, 1976 की धारा 2 द्वारा (3.1. 1977 से) “प्रभुत्व-संपन्न लोकतंत्रत्मक गणराज्य” के स्थान पर प्रतिस्थापित।
2. संविधान (व्यालीसवां संशोधन) अधिनियम, 1976 को धारा 2 द्वारा (3.1.1977 से) “राष्ट्र की एकता” के स्थान पर प्रतिस्थापित।

भाग 4 क

मूल कर्तव्य

51 क. मूल कर्तव्य—भारत के प्रत्येक नागरिक का यह कर्तव्य होगा कि वह—

- (क) संविधान का पालन करे और उसके आदर्शों, संस्थाओं, राष्ट्र ध्वज और राष्ट्र गान का आदर करे,
- (ख) स्वतंत्रता के लिए हमारे राष्ट्रीय आंदोलन को प्रेरित करने वाले उच्च आदर्शों को हृदय में संजोए रखें और उनका पालन करें,
- (ग) भारत की प्रभुता, एकता और अखंडता की रक्षा करें और उसे अक्षुण्ण रखें,
- (घ) देश की रक्षा करें और आह्वान किए जाने पर राष्ट्र की सेवा करें,
- (ङ) भारत के सभी भेदभाव से परे हों, ऐसी प्रथाओं का त्याग करें जो स्त्रियों के सम्मान के विरुद्ध हैं,
- (च) प्राकृतिक पर्यावरण की जिसके अंतर्गत वन, झील, नदी, और वन्य जीवन हैं, रक्षा करें और उसका संवर्धन करें तथा प्राणि मात्र के प्रति दयाभाव रखें,
- (ज) वैज्ञानिक दृष्टिकोण, मानववाद और ज्ञानार्जन तथा सुधार की भावना का विकास करें,
- (झ) सार्वजनिक संपत्ति को सुरक्षित रखें और हिंसा से दूर रहें,
- (आ) व्यक्तिगत और सामूहिक गतिविधियों के सभी क्षेत्रों में उत्कर्ष की ओर बढ़ने का सतत प्रयास करें जिससे राष्ट्र निरंतर बढ़ते हुए प्रयत्न और उपलब्धि की नई ऊंचाईयों का छू ले।

THE CONSTITUTION OF INDIA

PREAMBLE

WE, THE PEOPLE OF INDIA, having solemnly resolved to constitute India into a ¹(SOVEREIGN SOCIALIST SECULAR DEMOCRATIC REPUBLIC) and to secure to all its citizens:

JUSTICE, social economic and political;

LIBERTY of thought, expression, belief, **faith and workship**;

EQUALITY of status and of opportunity; **and to promote among them all**

FRATERNITY assuring the dignity of the individual and the² [unity and integrity of the Nation];

IN OUR CONSTITUENT ASSEMBLY this twenty-sixty day of November, 1949, do HEREBY ADOPT, ENACT AND GIVE TO OURSELVES THIS CONSTITUTION.

-
1. Subs by the Constitution (Forty-Second Amendment) Act, 1976, sec. 2, for “Sovereign Democratic Republic (w.e.f. 3.1.1977).
 2. Subs. by the Constitution (Forty-Second Amendment) Act, 1976, sec. 2, for “unity of the Nation (w.e.f. 3.1.1977)

THE CONSTITUTION OF INDIA

Chapter IVA Fundamental Duties

ARTICLE 51A

Fundamental Duties—It shall be the duty of every citizen of India—

- (a) to abide the Constitution and respect its ideals and institutions, the National Flag and the National Anthem;
- (b) to cherish and follow the noble ideals which inspired our national struggle for freedom;
- (c) to uphold and protect the sovereignty, unity and integrity of India;
- (d) to defend the country and render national service when called upon to do so;
- (e) To promote harmony and the spirit of common brotherhood amongst all the people of India transcending religious, linguistic and regional or sectional diversities; to renounce practices derogatory to the dignity of women;
- (f) to value and preserve the rich heritage of our composite culture;
- (g) to protect and improve the natural environment including forests, lakes, rivers, wild life and to have compassion for living creatures;
- (h) to develop the scientific temper, humanism and the spirit of inquiry and reform;
- (i) to safeguard public property and to abjure violence;
- (j) to strive towards excellence in all spheres of individual and collective activity so that the nation constantly rises to higher levels of endeavour and achievement.

ਭੂਮਿਕਾ

ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਕਾਵਿ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਾਰਤਕ। ਜਿੱਥੇ ਕਾਵਿ ਦਾ ਉਦੈ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਹੈ ਉੱਥੇ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਉਦੈ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਜੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਰਚੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਵਿ-ਗੁਣ ਗੁਆ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਯੋਜਨਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਨਿਬੰਧ, ਲੇਖ, ਜੀਵਨੀ, ਸੈਜੀਵਨੀ ਅਤੇ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਸ਼ਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਹਾਣੀ, ਨਾਵਲ, ਨਾਟਕ ਵੀ ਵਾਰਤਕ ਵਰਗੇ ਦਿਖਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਹ ਵਿਆਕਰਨਕ ਨੇਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਲਪੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿੰਬ ਨਿਰਮਾਣ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਰਤਕ ਦਰਅਸਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਿਆਕਰਨਕ ਰੂਪ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਤਾਰਕਿਕ, ਬੌਧਿਕ ਰੂਪ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਵਖਰੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਧਾ ਵਾਂਗ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਨਿਬੰਧ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪਾਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਬੰਧ, ਯੋਜਨਾ ਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਕੜੀ ਦਰ ਕੜੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਲੇਖਕ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਪਰਿਣਾਮਾਂ ਤਕ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ। ਇਵੇਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਸੂਚਨਾ ਰਾਹੀਂ, ਤਰਕ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਮੰਜਿਲ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਬੰਧ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਵੀ, ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਕਾਰਨ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੰਤਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਬੌਧਿਕ ਤਰਕ ਸੰਗਲੀ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸੂਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਾਣਕਾਰੀ। ਪੇਸ਼ ਨਿਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਖੂਬੀ ਵੀ ਦੇਖਾਂਗੇ। ਵਾਰਤਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਖੂਬੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ, ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਯਾਦ ਨਾ ਵੀ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਇਹ ਕਿ ਵਾਰਤਕ ਅਮੂਰਤ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਕਵਿਤਾ ਸਮੂਰਤ, ਐਂਦਰਿਆਵੀ, ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨਾਲ। ਇਹ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਵਖਰੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਅੰਤਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਹਨ।

ਹਰੇਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਾਰਤਕ 15ਵੀਂ 16ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਜਦਕਿ ਕਵਿਤਾ 12ਵੀਂ 13ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਵਾਰਤਕ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਕਰੀਬ 300 ਸਾਲ ਪੱਛੜ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਈ। ਐਂਦਰਿਆਵੀ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਤਾਰਕਿਕ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚਕਾਰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਅੰਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦਿਖਦਾ ਹੈ।

ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭਲੇ ਨਮੂਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ, ਟੀਕਿਆਂ, ਪ੍ਰਮਾਰਥਾਂ, ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਰੂਪ ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਧਰਮ ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲਿੱਖਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸਮਾਜਕ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਰਾਟ ਚਿੱਤਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਸੰਗਠਨ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਗਲਪੀ ਤੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕ ਤੱਤ ਸੰਮਿਲਿਤ ਦਿਖਦੇ ਹਨ। ਮਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਲੋਕ-ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਉਤੇ ਹੀ ਖੜੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਬਹੁਤੀ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਲ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਲਿੱਖਤੀ ਸਰੂਪ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਵਾਕ ਸੰਜੋਗੀ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਖਿਓਸ, ਪੁਛਿਓਸ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ

ਜਾਂ ਕਈ ਥਾਈਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਇੱਕਠਾ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਦਰਅਸਲ ਪੁੱਠੇ ਕਾਮਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਇਸ ਵਕਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਕਈ ਵਿਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ। ਭਾਸ਼ਾ ਉਤੇ ਸੰਤ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਉਦੇਸ਼ ਵਲ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਲਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਵਾਰਾਤਾਲਾਪ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਧਕਾਲੀ ਵਾਰਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਮੁਢਲੇ ਜਿਹੇ ਸੰਦਾਂ ਨਾਲ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਉਦੇ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਰੰਭਲੀ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਇਸੇ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਵਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੀਤ ਚੁਕਿਆ ਗੌਰਵਮਈ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੇ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ। ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਨਵੀਂ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲਿੱਖਤਾਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਲਿੱਖਤਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਮੂਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਿਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਧਰਮ ਦੀ ਪੁਨਰਸੁਰਜੀਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਤਿੰਨੋਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ —ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ— ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਗੌਰਵਮਈ ਭੂਤ ਵਲ ਝਾਕ ਕੇ ਅਜੋਕੇ ਨੂੰ ਪੁਨਰਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਕਾਰਨ ਮਾਨਵੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਗਿਆਨ ਵਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ, ਨਾਵਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਧੁਨਿਕ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਵੀ ਇਸੇ ਘਟਨਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਆਮਦ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ।

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਦੇਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਈ 1857 ਦਾ ਗਦਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਨਵੇਕਲੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਗਦਰ ਵਿਚ ਡੱਟ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਸਕਿਆ। ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਇਸ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿੱਤਰ ਆਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ 12 ਅਪਰੈਲ 1857 ਈ. ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੱਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰਕੇ ਰੰਗੂਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਰੰਗੂਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਸਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਲਈ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਾਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੱਧਕਾਲ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਵਿਚਲੇ ਸੰਕਰਾਂਤੀ ਕਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਜੇ ਲਿੱਖਤੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀ, ਉਹ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਸਤਰ ਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨਾਂ ਉਤੇ ਇਲਾਕਾਈ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਲਿੱਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਝਲਕਦੇ, ਸਗੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਖਤ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਝਾਕਦੀ ਹੈ। ਵਿਧੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਗੁਪਤ ਪੱਤਰ ਹਨ, ਜੋ ਗਲ ਛੁਪਾ ਕੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਝਾਅ ਕੇ ਵੀ। ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਇੱਥੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਸਤੁੱਤ ਨਮੂਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ, ਵਿਆਕਰਣ, ਵਿਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁੱਤੀ, ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਆਦਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਕਾਵਿ ਰਚਣਹਾਰਾ ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਰਚਾਇਤਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਨਿਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਖੁਲ੍ਹੇ ਲੇਖ' ਅਜਿਹੇ ਨਿਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਵਪੂਰਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਪੂਰਤ ਰਵਾਨੀ ਅਜਿਹੀ ਬੇਰੋਕ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਨਜਦੀਕੀ, ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਹੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਰਵਾਇਤ ਚਲਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਹਾਸ ਰੱਸ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਿਬੰਧਕਾਰ 'ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ ਅਕਾਲੀ' ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਨਵੇਕਲੀ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਾ ਸੈਦਾਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਉਹ ਤਿੱਖਾ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਪਈ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਈ ਨਿਬੰਧਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚੋਂ ਉਘੜਦਾ ਜੋ ਵਿਅੰਗ ਇਸ ਲੇਖਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਰੂਪ ਵਰਤਕੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ' ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਤਿ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਗਹਿਨਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਸਤੁੱਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜ 80-90 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਅਜੋਕੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਮੁਹਾਵਰਾ ਸਹਿਜ ਬੋਲਚਾਲ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਨਿਭਾਉ ਬਾ-ਦਲੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਬੰਧ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਕਈ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਉਲੀਕ ਦਿਤੀ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਅਗਲਾ ਨਿਬੰਧ 'ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ' ਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਨਵੇਕਲਾ ਸਥਾਨ ਉਸਦੀ ਵੱਖਰੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸ਼ੈਲੀ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਰ੍ਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਖਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਕੀਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੁਖਾਵਾਂ, ਸੁਹਣਾ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਖੂਬਸੂਰਤ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਕੀਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਵੇਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇਰੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਦਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੈਲੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਰਹੇ - ਅਤਿ ਗਿਆਨ ਮੂਲਕ ਨਿਬੰਧ, ਆਦਰਸ਼ਕ ਨਿਬੰਧ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਨਿਬੰਧ ਜਾਂ ਹਲਕੇ ਫੁਲਕੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਿਬੰਧ। 'ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ' ਦੇ ਨਿਬੰਧ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨਿਬੰਧ ਹਨ। ਉਹ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਅੰਗ ਭਰੀ ਅਤੇ ਹਾਸ-ਰਸੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨਿਭਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖੇ; ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਬਾਰੇ, ਧਾਰਮਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਭਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਵਿਚ ਬੌਧਿਕ ਸੰਜੀਦਗੀ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ 'ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ' ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਕਈ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਦਿੱਤੇ। ਇਸਦੇ ਨਿਬੰਧਾਂ ਦਾ ਖਾਸਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥਾਂ ਤਕ ਆ ਕੇ ਰਤਾ ਕਠਿਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਘਰੇਲੂ ਜਿਹੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਘੇਰਾ ਵਿਰਾਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਬੰਧ ਵਿਸ਼ਵਪੱਧਰੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਜਤਾ ਅਤੇ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਿਬੰਧ ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅਗਲਾ ਨਿਬੰਧ 'ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ' ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਖੋਜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਗੱਦਕਾਰ ਵੀ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕਲਾ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਅਨ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਖਣ ਢੰਗ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਦਲੀਲ ਯੁਕਤ। ਉਹ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਥਲੇ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਲਾਕਾਰੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਉਂਜ ਆਮ ਪਾਠਕ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਵੇਕਲਾ ਅਤੇ ਗਹਿਰਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

‘ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੀਰ’ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਵਿਚ ਹਾਸ ਰੱਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਇਹ ਸਹੀ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ‘ਤੀਰ’ ਦਾ ਹਾਸ ਰੱਸ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਗਹਿਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਰਗਰ ਅਸਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਭਾਸ਼ਾ ਪਾਸੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਰੋਚਕ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਵੀ, ਹਸਾਉਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਾਰਾ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਸਹਿਜ ਸਰਲ ਸ਼ੈਲੀ ਵਾਲੀ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ‘ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ’ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਖੇਡ ਜਗਤ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਖੇਡ ਵਰਗਾ ਹੀ ਰੋਚਕ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਲਾਕਾਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਬੋਲਦਾ, ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਮੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰੋਤਾ ਮੁਖੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰਤਕਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ ਸਾਡਾ ਅਜੋਕਾ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਤੋਂ ਤੁਰੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ - ਹਾਂ ਨਵੇਕਲਾਪਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਯਾਦਾਂ ਪ੍ਰਸਤੁੱਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਭਾਵੁਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅਜੋਕੇ ਵਾਰਤਕਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਆਮ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਗਹਿਰਾਈ ਦੇਣ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਵਾਰਤਕ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਕਥਨਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਥਨ ਕਿਸੇ ਟੀਚੇ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਦਿਸ਼ਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕ ਵੀ ਸੰਯੁਕਤ ਜਾਂ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਮੌਖਿਕ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਕ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਲਿਖਤੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਪਾਸ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਵੀ ਰੇਖਾ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਕਈ ਨਿਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਵਲ ਝਾਤ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਿਬੰਧ ਰਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ‘ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ’ ਦੇ ਨਿਬੰਧ ਫਿਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲਗੇ ਹਨ, ਪਰ ਫਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇਵਲ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜਗਤ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਮੁਹਾਵਰਾ ਸਰਲ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਾਲਾ। ਦਲੀਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧਕਾਰੀ ਦੀ ਆਦਿ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਜੋ ਨਮੂਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਸਰੂਪ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪਾਂਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਵਨੀਆਂ ਹਨ, ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਆਕਾਰ ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਨਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਬਾਵਸਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹਾਣੀ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਗਿਆਨ ਭਰਪੂਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਮਰ੍ਹਾ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉੱਚ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਲ ਵੱਧਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਇਹੋ ਹਾਲ ਇਸ ਵਾਰਤਕ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਕਾਸ-ਰੇਖਾ ਵਲ ਜਾਗਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕ

ਤਤਕਰਾ

1.	ਹੁਕਮਨਾਮਾ	17
2.	ਕਿਰਤ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ	19
3.	ਭੇਡ ਚਾਲ	24
4.	ਹੱਸਣਾ ਤੇ ਕੂਕਣਾ	29
5.	ਨੌਜਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ	32
6.	ਵਹਿਮ ਤੇ ਵਹਿਮੀ	37
7.	ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ	41
8.	ਧੌਲਾਧਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ	46
9.	ਘੜੱਮ ਚੌਧਰੀ	54
10.	ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ	58
11.	ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ	63
12.	ਝੜੈ ਕਦੇ ਨ ਝੂਰਹਿ ਮੂੜੇ	68

ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

(1816 -)

ੴ ਸਤਿਗੁਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ। ਭਾਈ ਤੁਸੀ ਧੰਨ ਹੋ, ਤੁਸੀ ਸਿਖੀ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਬੜੀ ਦੂਰ ਸਮੁੰਦ ਲੰਘ ਕੇ ਦਰਸਨ ਦੀਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮੈ ਤਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਲ ਜਿਨਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੋਰ ਭਾਈ ਏਥੇ ਦਾ ਹਵਾਲ ਏਹੁ ਹੈ ਏਥੇ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀ ਆਏ। ਓਨਾ ਨੂ ਅਸੀ ਇਕੁ ਹਰਿਦਾਸ ਦਿਤੀ। ਹਰਿਦਾਸ ਉਤੋ ਉਤਾਰ ਕਰਕੇ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾ ਨੂ ਦਿਤੀ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾ ਮੈਂ ਡੰਡ ਪਾਇ ਦਿਤੀ। ਓ ਸਾਰੀ ਬਾਤ ਫਰੰਗੀਆ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ। ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਗੋਰੇ ਨੇ ਲਾਟ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ। ਲਾਟ ਨੇ ਐਥੇ ਵਾਲਿਆ ਨੂ ਲਿਖਿਆ, ਤੁਸੀ ਕਿਆ ਖਵਰਦਾਰੀ ਰਖਦੇ ਹੋ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ? ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਅਰਦਾਸ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇਸ ਮੈ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਕੂਕਿਓ ਕੋ ਨਕਲ ਉਤਾਰਿ ਉਤਾਰਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਏਥੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਕ ਬਡਾ ਗੋਰਾ ਆ ਕੇ ਪੁਛਣ ਲਗਾ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਸ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਆਇਆ? ਤੁਮਨੇ ਚਿਠੀ ਦਈ? ਅਸੀ ਕਹਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ। ਫਿਰ ਓਹ ਬੋਲਾ ਲਾਟ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਅਰ ਤੁਮਕੋ ਕਿਤੇ ਦੂਸਰੇ ਟਾਪੂ ਮੈ ਜਾਣਾ ਹੋਗਾ। ਅਕੇ ਤਾ ਜੇਲਖਾਨੇ ਮੈ ਜਾਣਾ ਹੋਊ। ਮੈ ਕਹਾ ਜਿਥੇ ਮਰਜੀ ਹੈ ਓਥੇ ਲੈ ਜਾਓ, ਤੁਸੀ ਆਪਣੇ ਬਚਣ ਦੀ ਬਾਤ ਕਰ ਲਓ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾ ਤੁਸੀ ਬਚੋ ਸੋ ਤੁਸੀ ਕਰੋ। ਬੋਲਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਹੈਨ। ਅਗੇ ਸੋ ਹੋਊ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਲਾਟ ਨੇ ਏਨਾ ਨੂ ਬਡੀ ਸ੍ਰਿਮੰਦਗੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਏਥੇ ਬਾਲਿਆ ਨੂ। ਏਨਾ ਦੇ ਹਥ ਕੋਈ ਬਾਤ ਆਈ ਨਹੀ, ਹੁਣ ਬਡਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹੈ ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸਾਡੀ ਚਿਠੀ ਫੜਨ ਨੂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਈ ਪੜਦੇ ਕਜੇ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੀ ਚਿਠੀ ਫਕੜ ਲੈਣ ਤਾ ਏ ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਨੂ ਕੈਦ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਸਾਨੂ ਕਿ ਜਾਣੇ ਕੇਹੜੇ ਟਾਪੂ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਏਨਾ ਨੂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਵਡਾ ਡਰ ਹੈ। ਮੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀ ਕੀਤਾ। - AS YOU

ਹੋਰ ਬਹੁਤਾ ਕੀ ਲਿਖੀਏ, ਨਾਮ ਠਾਮ ਤਾ ਲਿਖੇ ਨਹੀ ਜਾਦੇ। ਲਿਖਣੇ ਤੇ ਕਾਗਦ ਬਧ ਜਾਦਾ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਅਨੰਤ ਹੈ, ਨਾਮ ਠਾਮ ਲਿਖੇ ਨਹੀ ਜਾਦੇ। ਲਗ ਅਖਰ ਆਪ ਸੋਧ ਪੜਨਾ। ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਮੇਰੀ ਤਾ ਮਤਿ ਅਲਪ ਈ ਹੈ। ਹਉ ਤਾ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧ ਹਾ, ਪਰ ਸਰਨਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਈ ਹੈ। ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂ ਭਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ। ਅਸੰਖ ਖਤੇ ਬਖਸਣੇ ਜੋਗ ਹੈ, ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੈ। ਏਹੁ ਹਰਿਦਾਸ ਮਾਝੇ ਲਿਖੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਬਾਸਤੇ। ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਏ ਸ੍ਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਕੋ।

ਹਰਿਦਾਸ ਦੇਣੀ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੂ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਲਿਖਤੋ - ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ। ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ - ਪਰਵਾਨ ਕਰਨੀ। ਹਰਿਦਾਸ - ਅਰਦਾਸ। ਡੰਡ - ਰੋਲਾ ਪਾਉਣਾ।

ਖਵਰਦਾਰੀ - ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ। ਅਕੇ - ਤਾਂ ਫਿਰ। ਬਚੋ - ਬਚ ਸਕੋ।

ਟਿੱਪਣੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਚਾਲ ਤੋਂ ਲਿੱਖਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਮੌਖਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਅਤੇ ਸਰਲਤਾ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਮਧਕਾਲੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਧਕਾਲੀਨਤਾ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਰੰਗੂਨ (ਅਜੋਕਾ ਯਾਂਗੋ) ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੰਜਾਬ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰਿਦਾਸ (ਅਰਦਾਸ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਸਰਲਤਾ ਇਸਦਾ ਖਾਸਾ ਹੈ। ਭੇਦ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਹਾਰਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਨੈਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ, ਸਹਿਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਭੌਤਿਕ ਫ਼ਾਸਲੇ ਨੂੰ ਮੇਟ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ?
2. ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਾਈ। ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ?
3. ਵੱਡੇ ਲਾਟ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਤਾੜਨਾ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੀ?
4. ਵੱਡੇ ਗੋਰੇ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ?
5. ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਧੇਰੇ ਨਾਮ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਸਨ?
6. 'ਹਉ ਤਾ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧ ਹਾ' ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਿਸ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਂ - ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ - ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ

ਜਨਮ - ਰਾਈਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ (ਪੰਜਾਬ) 3 ਫਰਵਰੀ 1816

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ - ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ

ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਕਰਤਾ - ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਕਿਰਤ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ

ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

(1881-1931)

ਜਦ ਆਪਣਾ ਕਿਸੀ ਅੰਦਰਲੀ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਠੰਢ ਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਨਿੱਘ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਅਕਹਿ ਜਿਹੇ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ‘ਵਾਹ, ਵਾਹ! ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ, ਆਹਾ, ਆਹਾ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ!’ ਬੱਸ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਨੰਦ ਨਾਦ ਹੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਚਨ ਮਿਠੇ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ, ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਾਂ ਦੇ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਗੁੰਦੇ ਹੋਠਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਬੀ ਭਾਗ ਨਾਲ ਚਮਕਦੇ, ਝਰਦੇ ਹਨ, ਠੰਢ ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੀਰਤ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉੱਚੀ, ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ‘ਜੇ ਤੂੰ ਅਕਲ ਲਤੀਫ ਕਾਲੇ ਲਿਖ ਨਾ ਲੇਖ’, ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਇਕ ਖਾਸ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ। ‘ਦੱਸ ਵੇ! ਪਿਆਰੇ ਘਾਹ ਦਿਆ ਪੱਤਿਆ ਤੂੰ ਕੀ ਹੈਂ? ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਓਸ ਅਜੀਬ ਅਰਥ ਭਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ! ਇਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਿਮਾਣੀ ਘਾਹ ਦੀ ਪੱਤੀ ਕੀ ਹੈ। ਬਨਫਸ਼ੇ ਦਾ ਫੁੱਲ, ਕੀ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਕੋਈ ਫੁਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਯਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨੈਣ ਕਿਸੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਬਣ ਗਏ ਹਨ? ਸ਼ਮਸ਼-ਤਬਰੇਜ਼ ਉਸੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ -

‘ਨੀ ਅੜੀਓ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਕੌਣ?
ਮਨੁੱਖ ਕਿ ਦੇਵ, ਕਿ ਪਰੀ, ਕਿ ਪੱਥਰ, ਕਿ ਕੁਛ ਨਹੀਂ।’
ਤੇ ਫਿਰ
‘ਹਾਇ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ,
ਕੀ ਪੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਤਕ?
ਕੀ ਜਾਣਾਂ ਤੇ ਕੀ ਕੁਝ?
ਹੱਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਹੱਦਾਂ ਮਾਰਨ ਝਾਕੀਆਂ,
ਹਾਇ ਵੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਫਿਰਾਂ!!
ਹੇ ਮਤਵਾਲਾ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਜਾਦੂ ਗਲੀ ਵਿਚ।’

ਕਦ ਬਣੀ ਦੁਨੀਆਂ? ਕਿਸ ਬਣਾਈ? ਕੌਣ ਹੈ? ਕੋਈ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਕਿਧਰੋਂ ਆਇਆ? ਕਿਧਰ ਜਾਸੀ? ਕੀ? ਇਧਰ ਕਿਥੇ? ਕਿਉਂ? ਬੱਸ ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਪੈਂਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਅਕਲ ਮਾਨੋਂ ਅਫਰੀਕਾ ਦਾ ਰੇਗਸਤਾਨ ਹੈ ਤੇ ਰੇਗਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦਾ ਜਾਂਦਾ ਬੁੱਤ ਸਿਰਫ ਸਿਰ ਕੁਛ ਬਾਹਰ, ਇਕ ਅਧੀ ਤੀਮੀ ਤੇ ਅਧੇ ਮਰਦ ਦਾ ਬੁਤ ਕੁਛ ਹੈਵਾਨ ਦਾ, (ਸਿਫਕਸ) ਹੈਵਾਨੀਅਤ ਅਧੀ ਤੇ ਅਧੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਬੁੱਤ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਜਵਾਬ ਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਅਕਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤਦ ਓਹ ਵੇਖ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਡੂੰਘੇ ਉਤਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹ! ਵਾਹ! ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਰੱਬ ਦੀ ਸੁਗੰਧਿਤ ਸੋਂ ਕਿਧਰੋਂ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਆਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੀਰਤ ਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੋਹਣੀ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਲਾ-ਜਵਾਬ ਕਰਾਮਾਤ ਜਿਹੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਓਹਨੂੰ ਖਿਚਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਓਹ ਖਿਚੀ ਸੂਰਤਿ ਪਿਆਰ ਦਰਦਾਂ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ - ‘ਸਭ ਕੁੱਝ ਚੰਗਾ’, ‘ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਵਾਹ ਵਾਹ!’ (ਬ੍ਰਾਉਨਿੰਗ) ਕਿਧਰੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ‘ਵਾਹ ਵਾਹ। ਰੱਬ ਅਸਮਾਨਾਂ

ਵਿੱਚ ਵਾਹ ਵਾਹ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਿਠਾਹਾਂ ਖੇਡਦਾ ਸਭ ਵਲ ਤੇ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਇਹ ਕੀਰਤ ਕਰਨੀ ਇੰਝ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਉੱਚਾ ਵਿਸਮਾਦ ਰਾਗ ਹੈ।

(ਕੋਟ) ਫਿਲਾਸਫਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਅਸਗਾਹ ਨੀਲਾ ਗਗਨ ਤਾਰਿਆਂ ਭਰਿਆ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੋਝ ਤੇ ਕੋਝ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਦੀ ਖਬਰ-ਉਹ ਰੱਬਤਾ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਇਹ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਚਾ ਰੂਹਾਨੀ ਰਾਜ-ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, 'ਹੀਆ ਨਾ ਠਾਹੀਂ ਕਹੀਂਦਾ' ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ 'ਮਿੱਠਾ ਬੋਲੀ ਜੱਗ', ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

ਨਾਨਕ ਫਿਕੈ ਬੋਲਿਐ ਤਨੁ ਮਨੁ ਫਿਕਾ ਹੋਇ।

ਫਿਕੋ ਫਿਕਾ ਸਦੀਐ ਫਿਕੋ ਫਿਕੀ ਸੋਇ।

ਫਿਕਾ ਦਰਗਹੁ ਸਟੀਐ।

ਮੁਹਿ ਬੁਕਾ ਫਿਕੈ ਪਾਇ।

ਫਿਕਾ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਪਾਣਾ ਲਹੈ ਸਜਾਇ।੧।

ਬੱਸ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣਾ ਓਹ ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਵੱਡੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਕਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਵੱਲ ਕੀ ਪੱਥਰ ਕੀ ਦਰਿਯਾ, ਕੀ ਚੰਨ ਤੇ ਸੂਰਜ ਮਨੁਖ ਹੈਵਾਨ ਵੱਲ ਇਕ ਅਦਬ ਜਿਹੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਡੂੰਘਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਫਿੱਕੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਾਲ ਗੁੰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦਾ ਕਤਰਾ ਨੈਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਦਾ ਹਮਦਰਦੀ ਇਕ ਕਰਖਤ ਕਠੋਰਪਨ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਫਿਕੇ ਬੋਲ ਤੇ ਫਿਕੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਫਿੱਕੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਾਲ ਆਪ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫਿੱਕੀ ਅਕਲ ਹਰ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਅਨੋਖੇਪਨ ਨੂੰ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਫਾੜ ਫਾੜ ਵਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਇਕ ਵਡੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਉੱਪਦ੍ਰਵ ਲੈ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਉਹਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਆਦਿ ਦੇ ਔਗੁਣ ਦੱਸ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਸੀ, ਇਹ ਫਿੱਕਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ ਨਿੱਕਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ, ਤਜ਼ਰਬਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਵਰਤ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਆਓ ਵੇਖੋ, ਇਕ ਕਿਸੀ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆਪ ਵਸ ਕੇ ਅੰਦਰਲਾ ਭਰ ਕੇ ਅਕਹਿ ਕੁਦਰਤ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਦਾ ਹੈ) ਦੀ ਪਰਮ ਅਗੰਮ ਸੁੰਦਰ ਅਮੂਰਤ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਫਤ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਤਜ਼ਰਬਾ ਕਰੋ, ਤੇ ਫਿੱਕਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀ? ਸਭ ਫਜੂਲ, ਸਭ ਗੁਨਾਹਗਾਰ, ਕੋਝੇ, ਇਹ ਇਕ ਡੂੰਘੀ ਨਾਉਮੇਦੀ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆ ਬਣੇ ਢੋਈ ਕੋਈ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਆਪੇ ਥੀਂ ਵੀ ਡਰ ਲਗੇ ਤਦ ਅੰਦਰ ਚਲਾਇਮਾਨ ਮਨ ਨੂੰ ਤੁਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਾਦੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਮਾਦਾ ਜਿਸਮ, ਤੇ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਨ ਕਰਨ ਯਾ ਭੋਗਣ ਦਾ 'ਸੱਚ ਅਥਵਾ' ਕੂੜ ਸਾਡੇ ਪਲੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਅਚਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ। ਇਹ ਜਗਤ ਕਰਾਮਾਤ ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਇਕ ਕਿਣਕਾ ਅਨੇਕ ਰੂਹਾਨੀ ਜਲਵਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਓਹ ਨਿਰੀ ਕਾਲੀ ਤੇ ਭੂਰੀ ਤੇ ਚਿੱਟੀ ਰੇਤ ਦੇ ਰੇਗਸਤਾਨ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਹਨੇਰਾ ਬਾਹਰ ਹਨੇਰਾ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਆਪੇ ਥੀਂ ਦਿੱਕ ਆਏ, ਕਿਸੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਏ ਕੋਈ ਆਵੇ ਤੇ ਦਸੇ ਇਸ ਰੇਗਸਤਾਨ ਵਿਚ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਬਹਿਸ਼ਤ ਹਨ। ਸੋਹਣੀ ਅਮੂਰਤੀ ਕੋਈ ਅਨੇਕ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜਦ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀਏ ਤਦ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਿਦਕ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਮਾਲ ਸਾਦਗੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਫੂਕ ਸੱਟਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਭਾਹ ਹੈ। ਕੀਰਤੀ ਕਰਨਾ ਇਕ ਆਚਰਣ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਲੇ ਬਖਸ਼ੇ 'ਭਭੇ' ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਸੁਚਾ ਆਚਰਣ ਹੈ —

ਭ-ਭਲਾ ਜੀ।
ਭ-ਭੁੱਲਾ ਜੀ।

ਪਰ ਨੱਕ ਚਾੜ੍ਹਣਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚਿੜੀ ਵਰਗੀ ਅਕਲ ਨਾਲ ਅਸਗਾਹ - ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਮੋਮ ਦੀ ਬੱਤੀ ਦੇ ਬਲਣ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੇ ਗੁਪਤ ਹੈ-ਨੂੰ ਪਿਆ ਤੋਲਣਾ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਲਾਣੇ, ਇਹ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਨਿੱਕਾ ਤੇ ਭੈੜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਦਮੀ ਕੋਈ ਖਿਡਾਉਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਕੁਦਰਤ ਕੋਈ ਮੰਤਕ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਦਿਲ ਧੜਕਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਤਕੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਗੱਠਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਣਾ ਕੋਈ ਗੁੱਝੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਮਜ਼ਹੂਰ ਟੋਕਰੀ ਚੁਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੌਲਵੀ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਪਾਦਰੀ ਹੋਰ ਅਸੂਲ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਹੋਰ ਅਸੂਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੜੇ ਅਸੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਪੱਤੀਆਂ ਸ਼ਗੂਫ਼ਾਂ ਫੁਟ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਅਨੰਤ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਫੁੱਟਣਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਤੇ ਆਚਰਣ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਸਾਦਾ ਪਰ ਅਸਗਾਹ ਦਿਲ ਧੜਕਾਂ ਦੇ ਰਵਾਨਾ ਦਰਿਯਾ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਨਿਕਲੀ ਭੋਡੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਦੀ ਚਮਕ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਂਦੀ ਕੋਈ ਭੇਤ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮਿੱਠਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਧੜਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਚੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਸਾਦਗੀ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। ਰਯਾਕਾਰ ਤੇ ਠੱਗ ਬਾਹਰੋਂ ਬੜੇ ਮਿਠੇ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਸਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹਾਲੇ ਮੁਰਦੇ ਪੱਥਰ ਅਲਮਾਸ ਤੇ ਹੀਰੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਜੀਵਣ ਕਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਪਰਦੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਓਡਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਪਾਟ ਜੇਹੜੇ ਬੰਦ ਸਨ, ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਦੀਆਂ ਸਭ ਦਿਲ-ਥਾਵਾਂ ਅਨੰਤ ਗਗਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਧੋਖਾ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਆਪ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰਦਾ ਕਿਸ ਉੱਪਰ ਪਾਵੇ, ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਸਭ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਅੱਗ ਨੇ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਆਚਰਣ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਕੀ? ਹਰ ਇਕ ਨਾਨਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਨੇਕ ਰੰਗ ਹਨ। ਮਿਠਾ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਛ ਨਾ ਬਣ ਸਕੇ, ਪਰ ਜੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਭੇਦ ਭਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਸੁਚਾ ਆਚਰਣ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲੇ ਤਦ ਸੜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅਹੋਭਾਗ! ਸੁਕੇ ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਮਿਠ ਬੋਲੜਾ ਜੀ ਹਰਿ ਸਜਨ ਸੁਆਮੀ ਮੋਰਾ।
ਹਉ ਸੰਭਲ ਥਕੀ ਜੀ ਉਹ ਕਦੀ ਨਾ ਬੋਲੇ ਕਉਰਾ।

ਬੱਸ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਕੀ ਵੱਡੀਆਂ ਤੇ ਕੀ ਛੋਟੀਆਂ ਨੂੰ ਫੂਕ ਸੱਟਣਾ ਹੈ। 'ਮਾਂ' 'ਮਾਂ' ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਬੱਚੇ ਜੀਂਦੇ ਹਨ, ਪੁਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਬਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਵਰਿਆਮ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੇ ਕੰਮ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 'ਮਾਂ' ਦੇ ਵਡੇ ਸਰੂਪ ਮੁਲਕ ਪਿਛੇ ਕੀ ਕੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਮਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜੀਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਆਪਾ ਵਾਰਣ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ, ਅਰ ਨਿਰੇ ਕੌਮੀ ਝੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂਦਾ ਦੇਖ ਫਤਹ ਪਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਿਸੀ ਸਰੂਰ ਤੇ ਹੱਡੀਂ ਗਰੂਰ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਭਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ 'ਮਾਂ' ਕੀ ਹੈ, ਬਸ (ਕਾਰਬਨ, ਆਕਸੀਜਨ, ਹਾਈਡਰੋਜਨ, ਕਲਸੀਅਮ, ਫਾਸਫੋਰਸ) ਆਦਿ ਦਾ ਇਕ ਜੋੜ ਅਥਵਾ ਹੱਡੀ ਮਾਸ ਆਦਿ ਦਾ। ਤਦ ਉਹ ਹਕੀਕਤ 'ਮਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਤਮ ਫਾੜ ਦਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੁੱਠੀ ਛਾਈ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਮੁੱਠੀ ਛਾਈ ਦੀ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਵੈਸ਼, ਪਿਆਰ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਬੀਰਤਾ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਪਜਾਏ ਸਨ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਰੱਬ ਕੀ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਕੀ ਹੈ? ਸੰਤ ਸਾਧ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਕੀ ਹਨ?' ਆਦਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ

ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਛਾਣ ਬੀਣ ਦੇ ਦੇਣੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਮਝਣਾ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਥੀਂ ਸਰਾ ਸਰ ਕੂੜ ਹੈ ਤੇ ਅਕਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਜ ਕੱਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੂੜਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰਕੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਬਰਬਾਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨਾ, ਇਕ ਨਿਕੀ ਤਤੀ ਘਾਹ ਥੀਂ ਜਿਹੜੀ ਹਵਾ ਦੇ ਗਲੇ ਲਗ ਕੇ ਝੂਮਦੀ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਤਕ, ਹੈਵਾਨ ਤਕ, ਬੰਦੇ ਤਕ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਤਕ, ਇਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਰੀਫ ਕੈਸੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਆਪ ਦੇ ਰੂਹ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਿਜ਼ਾ ਹੈ, ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਜੇ ਕੂੜੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਜੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦਿੱਲ ਜੋ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੰਭਲੇ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਭਜਨ ਭਗਤੀ, ਇਲਮ ਉਨਰ ਦੇ ਹਰ ਕੋਈ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਛਿਪ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਕੌਣ ਇਸ ਕਿਰਤ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਫਤ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਕਿਉਂ? ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ (ਜੀਵਨ) ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਦੀਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਵਿਸ਼ਮਾਦ ਵਿਚ ਆ ਕਰੇ ਅੰਤਮ ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਸੁਹਣੱਪ ਦਾ, ਚਾਹੇ ਅਦਬ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਚਾਹੇ ਹਿਯਾ ਨ ਠਾਹੀਂ ਕਹੀਂਦਾ ਇਸ ਦਰਦ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹਰ ਤਰਾਂ ਇਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਹੈ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ।

ਲੋਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤਾਂ ਔਗੁਣ ਦਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਲ ਖੜਦੀ ਹੈ, ਠੀਕ ਜੇ ਭਾਵ ਅੰਦਰਲਾ ਹਮਦਰਦੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਹ ਸਾਡੂ ਤੇ ਮਾਰੂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਗੁੰਦੀ ਨਿਰੋਲ ਫਿਤਰਤ ਦੀ ਅਥਵਾ ਮਨ ਦੀ ਪਰਖ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸਾਹਿਤਯਕ ਅਥਵਾ ਰਸਿਕ ਕਿਰਤ ਇਕ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਕੀਰਤ ਹੈ। ਪਰ (ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣਾ) ਸਦਾ ਇਕ ਪਾਪ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵੇਰੀ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਰ ਸਾਨੂੰ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਜੀਵਨ ਕੁਦਰਤ ਪਲੀ ਪਲੀ ਜੋੜ ਜੋੜ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਬਨਾਉਂਦੀ ਫੁਲਾਂਦੀ ਫੁਲਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫਿੱਕੇ ਅਰ ਕੌੜੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਬਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਘਬਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਕਿਰਤ - ਕੰਮ। ਕੀਰਤ - ਵਡਿਆਈ, ਨੇਕਨਾਮੀ। ਅਸਗਾਹ - ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ - ਗੁਣ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਵਿਚਾਰ, ਸਮਾਲੋਚਨਾ। ਕਰਖਤ - ਕਠੋਰ, ਕਰੜਾ। ਉੱਪਦ੍ਰਵ - ਉਧਮ। ਕੋਝੇ - ਬਦਸ਼ਕਲ। ਨਾਉਮੇਦੀ - ਨਿਰਾਸ਼ਾ। ਭਾਨ ਕਰਨ - ਭੰਨਣਾ, ਤੋੜਨਾ। ਦਿੱਕੇ - ਦਿਸ਼ਾ, ਤਰਫ਼। ਬਹਿਸ਼ਤ - ਸਵਰਗ। ਮੰਤਕ - ਦਲੀਲ। ਸ਼ਗੂਫਾਂ - ਡੋਡੀਆਂ, ਅਣਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ। ਕਪਾਟ - ਕਿਵਾਟ। ਵਰਿਆਮ - ਬਹਾਦਰ। ਗਿਜ਼ਾ - ਖੁਰਾਕ। ਕੂੜੀ - ਝੂਠੀ। ਪ੍ਰਦੀਪਤ - ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ।

ਟਿੱਪਣੀ

ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਬੰਧ 'ਕਿਰਤ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ' ਆਪਣੀ ਅੰਤਰੀਵ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਾਵਿ-ਮਈ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੀ ਹਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਨਵੇਕਲੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਅਪਣੀ ਗਲ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੰਗੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਰੰਭਲੇ ਨਿਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਕਿਰਤ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?

2. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
3. ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਪਾਠ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੱਸੋ ?
4. ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ 'ਭੱਭੇ' ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਆਚਰਨ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ?
5. ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਸਾਦਗੀ ਦੀ ਕੀ ਪਛਾਣ ਹੈ ?
6. ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ 'ਮਾਂ' ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਓ।
7. ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਪਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
8. ਉਸਾਰੂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ, ਔਗੁਣਾਂ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ।

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਲੇਖਕ - ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ.

ਜਨਮ - ਸਲਹੱਡ, ਐਬਟਾਬਾਦ (ਅਣਵੰਡਿਆ ਭਾਰਤ (17 ਦਸੰਬਰ 1881)

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ - ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰ

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ - ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਲੇਖ, ਅਵਜਲੀ ਜੋਤ, ਪ੍ਰੀਤ, ਚੁੱਪ ਪ੍ਰੀਤ, ਕੰਨਿਆ ਦਾਨ।

ਭੇਡ ਚਾਲ

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ ਅਕਾਲੀ

(1889 - 1977)

ਭੇਡਾਂ ਦੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਰਾਹ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖੋ। ਇਕ ਗੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਗਟ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀਆਂ ਇਕ ਯਾ ਦੋ ਭੇਡਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਸਾਰਾ ਇੱਜ਼ਤ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਓਨ੍ਹੀਂ ਪੈਰੀਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਜੇ ਸੜਕ ਟੱਪਣੀ ਹੋਵੇ ਯਾ ਰੇਲ ਦੀ ਲੀਹ ਟੱਪਣੀ ਹੋਵੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਬਾਗਲੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾੜਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਯਾਲੀ ਦੇ ਆਖਦਿਆਂ ਤੇ ਤਾੜਦਿਆਂ ਤੇ ਕੁਟਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਜੁੜ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ਫਸ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੜਕ ਨਹੀਂ ਟੱਪਦਾ। ਅਯਾਲੀ ਦਾ ਇਕੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਯਾ ਦੋ ਭੇਡਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਟਪਾ ਦੇਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੋ ਦੇ ਆਗੂ ਬਣਨ ਦੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਸੁਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਏਨਾਂ ਪੱਕਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਉਪਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਤ੍ਰਕਾਲਾਂ ਵੇਲੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਬੱਚੇ ਗਿਨਣੇ ਹੋਣ ਤਦ ਭੀ ਈਹੋ ਜੁਗਤ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਇਕ ਤੰਗ ਜੇਹੀ ਥਾਂ ਸੋਟੀ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਦੋ ਕੁ ਗਿੱਠ ਉੱਚੀ ਕਰ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਥੋਂ ਦੀ ਲੰਘਾਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਭੇਡ ਦੇ ਟੱਪਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਗਰ ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਟੀ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਟੱਪ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਸੁੱਖਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਭੇਡ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੇਡ ਨੂੰ ਲੰਮੀ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਢਿੱਡ ਉਤੇ ਇਕ ਛਿੱਤਰ ਰੱਖ ਦਿਉ ਭੇਡ ਉਥੇ ਲੰਮੀ ਪਈ ਰਹੇਗੀ - ਏਸ ਖਿਆਲ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਬੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਭੇਡਾਂ ਦੇ ਏਸ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਆਮ ਕਰ ਕੇ ਭੇਡ ਚਾਲ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਏਹ ਸੁਭਾਵ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਰਦ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਕਰਨੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ, ਸਿਰ ਖੁਦ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਨਕਲ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਏਸ ਸੁਭਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਸੁਆਦਲੇ ਚੁਟਕਲੇ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਭਲਾਮਾਣਸ ਚੌਰਸਤੇ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਭੂਇੰ ਵਲ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਕੁਛ ਲੱਭਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਲਵੇ ਝਟ ਚੌਰਸਤੇ ਵਿਚ ਖਾਸੀ ਭੀੜ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਵਾਂਗ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਕੁਛ ਭਾਲਣ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਫੈਸ਼ਨ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਰਖਤਾਈਆਂ ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਨਿਰਕਾਰਣ ਕਰਨੀਆਂ ਲੁਕਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਰਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸੁਹਣਪ ਪਤਲੇ ਲੱਕ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਆਪਣੇ ਲੱਕ ਨੂੰ ਕੱਸ ਕੱਸ ਕੇ ਏਨਾ ਤੰਗ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਲੱਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ। ਚੀਨ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਪੈਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਚੀਨਣਾਂ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬੂਟ ਪਹਿਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਸੁਹਣਪ ਉਸ ਦੇ ਚੁੰਡੇ ਅਤੇ ਚੌਂਕ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਦਾ ਵਾਧਾ ਰੰਗ ਕਾਲਸ ਆਦਿ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਨੋਕਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਚੀਆਂ ਲੁਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸੋਹਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਛੰਨਿਆਂ ਯਾ ਬਾਟੀਆਂ ਵਿਚ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਵਡੇ ਸਨ, ਖੁਰਾਕ ਸਾਦਾ ਤੇ ਇਕ ਅਧੀ ਦਾਲ ਭਾਜੀ ਵਾਲੀ ਪਰ ਖਾਲਸ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਅਮੀਰੜੇ ਨੇ ਰਵਾਜ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕੌਲੀਆਂ ਦਾ ਤੇ ਗਲਾਸਾਂ ਦਾ। ਭੇਡ ਚਾਲ ਚੱਲ ਪਈ, ਲੋਕੀ ਸੰਗਦੇ ਸੰਗਦੇ ਭੁਖੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ

ਏਸ ਨਵੀਂ ਚਾਲ ਦੇ ਖੰਡਣ ਤੇ ਭੰਡਣ ਦਾ ਹੀਆ ਨਾ ਪਿਆ। ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਟਲ ਨੁਮਾ ਜੂਠਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਕੀਆਂ ਹਜ਼ਾਮਤੀ ਕੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਾਲ ਭਾਜੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਖਾਣ ਤੇ ਢਿੱਡ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣਾ ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਿੰਨਾ ਚਲੰਤ ਰਵਾਜ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦ ਪਰਾਹੁਣੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਰਜਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇਸੀ ਬੂਰਾ ਥਾਲ ਵਿੱਚ ਰਜਵਾਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਬੂਰੇ ਵਿਚ ਟੋਆ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੜਵੇ ਨਾਲ ਘਿਉ ਉਲਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਮੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਜਦ ਉਹ ਰੱਜ ਜਾਂਦੇ ਤਦ ਮੂੰਹ ਸਲੂਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਦਾਲ ਯਾ ਭਾਜੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਰੋਟੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕਿਸੇ ਐਨਕ ਪੋਸ਼ ਬਾਹਲੇ ਪੜ੍ਹਾਕੂ ਨੇ ਖਿਆਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਿੱਠਾ ਰੋਟੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਰੋਟੀ ਦੇ ਹਜ਼ਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਤੰਦੁਰਸਤ ਤੇ ਕਾਮੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਾਜ਼ਮੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਓਪਰਾ ਹੈ। ਮਿੱਠਾ ਖਾਣ ਤਾਈਂ ਗਰਜ਼ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿ ਰੋਟੀ ਹਜ਼ਮ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀ ਜੰਵ ਵਿਚ ਭੀ ਪਹਿਲੋਂ ਮਰਚਾਂ ਤੇ ਬੁੱਢੇ ਬੱਕਰੇ ਦੀਆਂ ਝਰੜੀਆਂ ਨਾਲ ਢਿੱਡ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਦੋ ਰੋੜੀਆਂ ਮਿੱਠੇ ਦੀਆਂ ਹਾਜ਼ਮੇ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ ਉਹ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਮਿੱਠੇ ਜੇਹੀ ਖੁਰਾਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜੇਹੜਾ ਮਿੱਠਾ ਬਾਹਲਾ ਮੰਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੱਟ ਬੂਟ ਆਖ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ। ਬਿਮਾਰ ਪੈਣ ਤੇ ਤੋਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾ ਵਿਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਲੂਕੋਸ ਦੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਦਿਵਾਲਾ ਕੱਢ ਦੇਣ ਪਰ ਜੇ ਤੰਦੁਰਸਤ ਬਾਬੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁੜ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਠੱਠਾ ਸਮਝ ਕੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ। ਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁੜ ਵਿਚ ਖੰਡ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਿਠਾਸ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਤਦ ਭੀ ਲੋਕ ਚਿਟਿਆਈ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਖੰਡ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਮੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈਏ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਮ ਰਵਾਜ ਕੀ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤੰਦੂਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਏ ਤੇ ਲੋਹਾਂ ਤੇ ਤਵਿਆਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਛੇਤੀ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਈ, ਤੰਦੂਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੱਠ ਹੋਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਦੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਭੀ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਸੋਝੀਵਾਨ ਦੁਨੀਆਂ ਸਣੇ ਯੂਰਪ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਨ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਭਖੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਛੁਹਣ ਨਾਲ ਬਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੰਦੂਰ ਦੀ ਮੱਧਮ ਆਂਚ ਦੀ ਅੱਗ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਏਹ ਪਦਾਰਥ ਘੱਟ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਾਣ ਲਾਇਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਭੇਡ ਚਾਲ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀ ਉਸ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਅੰਨ ਦੇਵਤਾ ਤੇ ਯੂਰਪ ਵਾਲਿਆਂ ਜੀਵਨ ਸਹਾਰਾ ਆਖਿਆ ਹੈ ਪਤਲੇ ਫੁਲਕਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਹਿਲੋਂ ਲੋਹ ਉੱਤੇ ਭੁੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਕੋਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਫੁਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਜਲੇ ਆਟੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਤੰਦੂਰ ਦੀ ਗੁਦੇਦਾਰ ਮੋਟੀ ਰੋਟੀ ਤਾਕਤ ਸਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਨ ਦੇ ਅਸਲੀ ਸੁਆਦ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤਵੇ ਦਾ ਫੁਲਕਾ ਬਸ ਹਲਕਾ ਫੁਲਕਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਖੁਰਾਕ ਨਾ ਸੁਆਦ ਤੇ ਨਾ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੰਦੂਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਚਰ ਦਾ ਇਕ ਮੋਟਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਇਹ ਵੱਡੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਤਕੜੇ ਸਰੀਰਾਂ ਤੇ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਤੰਦੂਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਧੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਸਰੀਰ ਬਣਦੇ ਹਨ - ਪਰ ਏਹ ਸਭ ਕੁਛ ਭੇਡ ਚਾਲ ਨੇ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸੋਚਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੁੱਚ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਵਿਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਫ਼ਾਈ ਸੁਚ ਹੈ ਤੇ ਸੁੱਚ ਸਫ਼ਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਸਫ਼ਾਈ ਵਿਚੋਂ ਸੁੱਚ ਕੱਢ ਕੇ ਨਿਰੀ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਰਵਾਜ ਚੱਲ ਪਿਆ ਹੈ। ਯੂਰਪੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਹੋਰ ਸੁੱਚ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਏਥੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਵਲੈਤ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਤੇ ਗਰਦਨ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਸਰੀਰਕ ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਹੱਦ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੱਤਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਰਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ ਉਪਰੋਂ ਪੋਸ਼ਾਕ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਸਰੀਰ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਕਦੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਯੂਰਪੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸਿਫਲਿਸ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਫ਼ਰੰਗੀ ਜਿਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਯੂਰਪੀ ਲੋਕ ਉੱਥੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਛੂਤ ਨਾਲ ਤੇ ਹਵਾ ਨਾਲ

ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਡਾਕਟਰ ਮੂੰਹਾਂ ਉੱਤੇ ਭੀ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਪਰਸਨ ਦੀ ਛੂਤ ਨੂੰ ਭਰਮ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਦੀ ਰੀਸੈ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਪਲੇਟਾਂ ਨੂੰ ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਕੇ ਮੈਲ ਨਾਲ ਰਸੇ ਹੋਏ ਪਰਨਿਆਂ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਦੇ ਬਚੇ ਖੁਚੇ ਮਾਸ ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਕੇ ਪਰੋਸ ਕੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਰਤਾਵਿਆਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਤੇ ਸੁੱਚ ਕੇਵਲ ਧੋਬੀ ਦੀ ਧੋਤੀ ਵਰਦੀ ਤੀਕ ਅਪੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੇਜ਼ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਅਮਲ ਜੂਠ ਤੇ ਮੈਲ ਨੂੰ ਗੰਦੇ ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਥਾਏਂ ਪਾਲਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੈ ਗੱਲ ਕੀ ਉਮਰ ਦੀ ਚਿਲਕ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਸਭ ਸੁੱਚ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁੱਚ ਤੇ ਸੁੱਚ ਵਿਚ ਇਕ ਲਗ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਫਰਕ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਚ ਤੇ ਸੁੱਚ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਪੜ ਕੇ ਉਪਰੋਂ ਚਮਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਨਾ ਸੁੱਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾ ਸੁੱਚ।

ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਬੜੇ ਹਿਤ ਤੇ ਖੇਚਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਘਰ ਦਾ ਘਿਉ ਰਸੋਈਏ ਮਿਸਰ ਦੇ ਕਾਲ ਕੜਛੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਅੱਗ ਉੱਤੇ ਫੂਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਾਲ ਭਾਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਰ ਸ਼ੁੱਰ ਕਰਕੇ ਛੂਹਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਨੇ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਏਸ 'ਤੁੜਕੇ' ਹੋਏ ਘਿਉ ਦੀ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ਕਲ ਵੇਖਣ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਮੈਲਾ ਹੋ ਕੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਸਭ ਤੱਤ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਭੇਡ ਚਾਲ ਨੇ ਅਸਲੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਆਦਾਂ ਨੂੰ ਮੇਟ ਕੇ ਲਫ਼ਾਫ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਤਾਸੇ ਤੇ ਮਿਸਰੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਰੰਗਦਾਰ ਨਕਲੀ ਮਿੱਠਾ ਵਰਤਣਾ, ਜੇ ਘਿਉ ਖਾਣਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਤੁੜਕ' ਕੇ ਅਥਵਾ ਫੂਕ ਕੇ ਖਾਣਾ, ਗੰਨਾ ਚੂਪਣਾ ਗਵਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝਣਾ ਪਰ ਆਗਾਂ ਦੀਆਂ ਗੰਡੇਰੀਆਂ ਸਿਫਲਸੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਲੱਥ ਪੱਥ ਹੋਈਆਂ ਚਿੱਟੇ ਰੁਮਾਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ, ਏਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਪਿਛਲਗੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੇ ਕਰਤਬ ਹਨ ਤੇ ਸੁਆਧੀਨ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਸੁੱਚੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ।

ਕੋਡੀ ਅਜਬ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਹੜਾ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਇਕ ਚੁਆਨੀ ਦਾ ਬਾਲਣ ਚੁਕ ਲਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਭੰਡਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇਲ ਕਰਨ ਤੀਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੇਹੜਾ ਬਿਗਾਨੇ ਪਰਦੇਸੀ ਰਵਾਜ ਓਪਰੀ ਰਹਿਣੀ ਕੁਚੱਜੀ ਖਾਣੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਭਰੀ ਪੀਉਣ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਟਲਮੈਨ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਫ਼ਾ ਤੇ ਧੁਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਟੋਪੀ ਮਾੜੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਯੂਰਪੀ ਟੋਪ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਸੜਾਂਦ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਚੰਗੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਟ ਬਿਨਾਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਐਬ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸਾਹਬ ਜੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਬੈਂਦਲ ਕੇ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪੈਣ। ਏਸ ਭੇਡ ਚਾਲ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਹੁਣ ਜਮਾ ਖਣਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬੁਸ਼ ਸ਼ਰਟਾਂ (ਅਧ-ਬਾਹੀਂ ਝੱਗੀਆਂ) ਮੈਲੀ ਬੁਨੈਣ ਉਤੇ ਚਾੜ੍ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਫੈਸ਼ਨ ਭੇਡ ਚਾਲ ਦੀ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬੀਮਾਰੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਏਨੀ ਮਲੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਸਾਫ਼ੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੇ ਢੰਗ ਲਈ ਮਰਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਕਲਾਂ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਧੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੇ ਸਾਫ਼ੇ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਤੇ ਸੜੌਲ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਧਰਮ ਰਵਾਜ, ਆਦਮੀ ਪੁਣੇ ਸਭ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਸ਼ਕੀਨ ਸਾਫ਼ੇ ਦੀ ਗੋਲਾਈ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਪੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਗਤਾਂ ਦੀ ਮੁੱਠੇ ਭਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਸਨ ਤੇ ਆਰੋਗਤ ਸੁਆਰਥੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਰਥ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਭਾਣੇ ਜਿਵੇਂ ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਬੁਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੰਗਾਰ ਲਾਈਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਜੀਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਘਟਨਈ ਭੁਲੇਖਾ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਰੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਪ ਦਾ ਸਵੈਸਾਧਨ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਓਨ੍ਹਾਂ ਭਾਣੇ ਮੁਰਦਾ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਬੇ ਰਸ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਖਰੀਆ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਰੰਦਿਆ ਧੜ ਭੀ ਰੂਪ ਹੈ।

ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਤਕੜੀ ਚਵਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹੱਦ ਤੀਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਲਫਟੈਣਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਮਾਸ ਤੇ ਚਾਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਢੰਗ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ, ਏਹ ਤਿੰਨੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਫੌਜੀ ਮੈਸਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਬਨ ਹੁਕਮੀ ਖਾਣੀਆਂ ਪੀਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਨਵੇਂ ਪਲੇ ਪੋਸੇ ਚੰਗਾ ਘਿਉ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦੇ ਮੁੰਡੇ ਚੰਗੀ ਸੇਹਤ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਦੇਸ ਠੰਢਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਾਬ ਚਾਹ ਤੇ ਮਾਸ ਉਥੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹਨ ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਏਹ ਤਿੰਨੋ

ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਦੇ ਓਨੀਆਂ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ। ਮਿੱਸੀ ਰੋਟੀ ਤੇ ਘਿਉ ਤੇ ਗੰਢੇ ਤੇ ਖੱਟੀ ਲੱਸੀ ਮੈਸਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਔਂਕੜ ਦਾ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦਾ ਨਫ਼ਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਮੰਨ ਭੀ ਜਾਵੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਖਾਣਾ ਫੌਜੀ ਨਿਯਮ ਤੇ ਸਾਧਨ ਦੇ ਉਲਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਗੱਲ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭੈੜਾ ਮਰਚਾਂ ਵਾਲਾ ਮਾਸ, ਕੜੀ ਹੋਈ ਚਾਹ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਏਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਾਫ਼ ਸਬਜ਼ੀ ਤਰਕਾਰੀ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਖਾਲਸ ਦੁੱਧ ਮੱਖਣ ਲੱਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਗੇ। ਸਾਡਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਤੇ ਸਾਡੀ ਪੇਟ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਬਿਰਧੀ ਫੈਸ਼ਨ ਪੂਜ ਕੋਰੇ ਸੁਆਰਥੀ ਨਫ਼ਾ ਖੋਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਵਾ ਤੇ ਲੋਪ ਪੋਚ ਸੁਰਵਗ ਨਾਵਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਇੱਜ਼ਤ - ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡ। ਅਯਾਲੀ - ਆਜ਼ੜੀ। ਸ਼ੈ - ਵਸਤੂ। ਚੀਚੀਆਂ - ਛੋਟੀ ਉਂਗਲੀਆਂ। ਛੰਨਿਆਂ, ਬਾਟਿਆਂ - ਬਰਤਨ। ਬੌਂਦਲਣਾ - ਘਬਰਾ ਜਾਣਾ। ਤਰਕਾਰੀ - ਸਬਜ਼ੀ। ਲਫ਼ਾਫ਼ - ਪੁੱਠਾ-ਸਿੱਧਾ। ਵਾਦੀ - ਆਦਤ। ਪਰਸਨ - ਛੂਹਣਾ।

ਟਿੱਪਣੀ

ਭੇਡਾਂ ਦੀ ਪਿਛਲੱਗ ਹੋਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤ ਕੇ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਮਾਨਵੀ ਵਤੀਰਿਆਂ ਉਪਰ ਭਰਪੂਰ ਵਿਅੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਨਕਲਚੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੁਦ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭੇਡਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਮੂਜਬ ਹੀ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਤੀਰਿਆਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਲਈ ਉੱਦਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਤੋਰੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ - ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਪਦੰਡ ਮਾੜੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਭਾਰਤੀ (ਪੰਜਾਬੀ) ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਵਿਚਲੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਸਾਫ਼ ਸਫ਼ਾਈ ਪਹਿਨਣ ਸਵਰਨ ਦੇ ਪਰੰਪਰਕ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਹੁਣ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਨਿਘਾਰ ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਕਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ।

ਕਮਲਾ ਅਕਾਲੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਲਈ ਵਿਅੰਗਮਈ ਫੂਕਦੇ ਨਾਲ ਝੰਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ ਜਿਵੇਂ ਅਮੀਰੜੇ, ਜੂਠਖਾਨੇ, ਹਜਾਮਤੀ ਕੌਲੀਆਂ ਪੂਕਦੇ ਹਨ, ਗੰਦੇ ਪਰਨੇ, ਤੁੜਕਾ, ਅੱਧ ਬਾਂਹੀ ਝੰਗੀਆਂ ਜਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਲਫਜ਼ ਉਸਦੀ ਘਾੜਤ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਸ ਰੱਸ ਉਪਜਾਉਂਦੇ ਉਸਦੇ ਲਮੇਰੇ ਵਾਕ ਵੀ ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਮੌਖਿਕਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਭੇਡਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਭੇਡਚਾਲ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?
2. ਭੇਡ ਚਾਲ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ?
3. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਕੀ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਆਧੁਨਿਕ ਫੈਸ਼ਨ ਨਾਲ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫਰਕ ਆਇਆ?
4. 'ਤੰਦੂਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਚਰ ਦਾ ਮੋਟਾ ਚਿੰਨ ਹੈ' ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ।
5. ਯੂਰਪੀ ਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਚ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
6. ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛਲੱਗੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਾਠ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੱਸੋ।
7. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ ਅਕਾਲੀ ਨੇ ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵੀ ਵਤੀਰਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕਿਵੇਂ ਵਿਅੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ?

8. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਮਾਪਦੰਡ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ? ਪਾਠ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੱਸੋ।

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਂ - ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ ਅਕਾਲੀ

ਜਨਮ - ਪਿੰਡ ਭਨੋਹੜ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ (ਪੰਜਾਬ) (14 ਜੂਨ 1889)

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ - ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਐਮ.ਏ., ਐਲ.ਐਲ.ਬੀ.

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ - ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਦਾ ਘੁੰਡ, ਜੀਵਨ ਨੀਤੀ, ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੇਖ, ਮੇਰਾ ਵਲਾਇਤੀ ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ

ਹੱਸਣਾ ਤੇ ਕੂਕਣਾ

ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ

(1894-1958)

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਵੀਂ ਤਹਿਜੀਬ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਿਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਢੇ ਤਰੀਕੇ ਦੋ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ; ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਣਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਉੱਚਾ ਕੂਕਣਾ, ਪਰ ਨਵੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਤਰੰਗ ਆਈ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਸਾਢੇ ਲੋਕ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੁਛਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਖਹਿ ਖਹਿ ਕਰ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਸਨ, ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਫਿਫੜਿਆਂ ਦੀ ਖੂਬ ਕਸਰਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸਾਰਾ ਜੁੱਸਾ ਹਿੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਤੜੇਲੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਵੇਖਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਭੀ ਤਬੀਅਤ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਖੜੋਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਲਹਿਰ ਜਿਹੀ ਫਿਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਦਾ ਹਾਸਾ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬੇਤਮੀਜ਼ੀ ਤੇ ਗਵਾਰਪੁਣੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹਾਸਾ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਝੱਟੇ ਬੋਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, “ਓਏ! ਹਿਣਕਦਾ ਕਿਉਂ ਏਂ?” ਮਾਸਟਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਹਿਣਕਣਾ ਅਤੇ ਹੱਸਣਾ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਅਫ਼ਸਰ ਲੋਕ ਹਾਸੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹਾਸਾ ਬਚਪਨ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਮਰ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਝੁਰੜੀਆਂ ਆਉਣ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹੜਵਾਠਿਆਂ ਦੇ ਪੇਚ ਢਿੱਲੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਸਕਾਹਟ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸ਼ੂਕਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਉਛਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੰਢੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਹੋ ਉਛਾਲੇ ਕੇਵਲ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵੱਟ ਜਿਹੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚੋਂ ਗੱਜ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਮੌਤ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਲ ਵੱਧਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮਾੜੇ ਵੱਟ ਜਿਹੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਭੀ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹਾਸਾ ਵਧੇਰੇ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹਾਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਸਕਾਣਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕੀਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉੱਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੁਸਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਮੁਸਕਾਉਣਾ ਇੰਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਤਾਂ ਦੰਭ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਿਲੋਂ ਭਾਵੇਂ ਆਦਮੀ ਕੁੜ੍ਹਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ ਐਉਂ ਦੰਦੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਧੇ ਸਾਢੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਾਸਾ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਚਾਰਾ ਆਸ ਪਾਸ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਲੋਕੀ ਮੂਰਖ ਨਾ ਆਖਣ। ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਭਲਾ ਬਹੁਤ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹੱਸਣਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸਹੀ, ਪਰ ਅਨਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਰਾਹ ਪੈਂਡੇ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਦੋ ਸੱਜਣ ਆਪਣੇ ਮੇਲੀ ਮਿੱਤਰ ਹੀ ਮਿਲਣ, ਉਥੇ ਭੀ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਣੇ ਰੁਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਣ ਹਨ, ਇਕ ਇਹ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਇਤਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ ਮੁਸਕਾਉਣਾ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਣਵਈਆ, ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ, ਲੋਧੀ ਨਵਾਬ ਪਾਸ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਤਾਂ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਾਏ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਨਵਾਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਨਾਨਕ ਭਲਾ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।” ਹੋਰ ਭੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਾਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਿਆਈਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਗੁੱਝੇ ਵਿਗਾਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੁਸਕਾਉਂਦੇ ਦੱਸੇ

ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਲੋਕੀ ਭੀ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਖਵਾਣ ਦੇ ਚਾ ਵਿਚ ਮੁਸਕਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਦਿਨ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਹਾਸਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਹਸਾਣ ਵਾਲੇ ਠੱਠੇ ਤੇ ਮਖੌਲ ਭੀ ਉੱਡ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਿਰੀਆਂ ਬਰੀਕ ਬਰੀਕ ਮੁਸਕਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਹਾਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਕੂਕਣ ਦੀ ਆਦਤ ਭੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਬਕਰੀਆਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਆਜੜੀ ਇਕ ਢੱਕੀ ਉੱਤੇ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਦੂਜੀ ਢੱਕੀ ਉੱਤੇ ਭੱਜੀ ਜਾਂਦੀ ਬਕਰੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੱਟਾ ਵਾਹ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਚੀਕ ਲਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ (ਜੋ ਜ਼ਰਾ ਪਰ੍ਹੇ ਖੜੋਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਉੱਚੀ ਚੀਕ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਉੱਚੀ ਚੀਕ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੀ ਅਵਾਜ਼ ਭੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕੂਕ ਉੱਤੇ ਫਖਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਨੋਖਾ ਰਸ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਕੇ ਘੁਸਮੁਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ ਲੋਕ ਜਦ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਜਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭੀ ਓਨਾ ਹੀ ਉੱਚਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨੀ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੱਫੀ ਪਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਵਧਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਮੱਧਮ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਟੈਗੋਰ ਭੀ ਬੜੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ “ਸਪਤ ਪਾਤਾਲ ਕੀ ਬਾਣੀ” ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਉਸ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਕਾਲਜਾਂ, ਦਫ਼ਤਰਾਂ, ਕਲੱਬਾਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੌਲੀ ਬੋਲਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਓਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੰਸਾਰ ਤੁੱਕੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਖਾਂ ਜ਼ਰਾ ‘ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ’ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਤਾਂ ਛੱਡਣ। ਦੰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਭੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅੱਕੜ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹੋਵੀਏ ਤਾਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਗੂੰਜ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕੰਬਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਤਹਿਜ਼ੀਬ - ਸੱਭਿਅਤਾ, ਭਲਮਨਸਊ ਦਾ ਵਿਹਾਰ। ਕੂਕਣਾ - ਪੁਕਾਰਨਾ (ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਕਾਰਨਾ)। ਬਾਛਾਂ - ਮੂੰਹ, ਬੁੱਲ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਹੱਸਣਾ। ਹੜਵਾਠਿਆਂ - ਜਬਾੜੇ। ਵਿਗਾਸ - ਵਧਣਾ-ਫੁੱਲਣਾ। ਢੱਕੀ - ਰੇਤ ਦਾ ਟਿੱਲਾ।

ਟਿੱਪਣੀ

ਪ੍ਰਿ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ‘ਹੱਸਣਾ’ ਦੇ ਕਈ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹੱਸਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਉਸਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਜਿੱਥੇ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਉੱਥੇ ਬੁਢੇਪਾ ਕੇਵਲ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਾਲ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੱਸਣ ਤੇ ਕੂਕਣ ਨੂੰ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਵਿਚ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਉੱਥੇ ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਹੱਸਣਾ ਤੇ ਕੂਕਣਾ’ ਮਨ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਝੂਠ ਹੀ ਛੁੱਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਟੈਗੋਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਧੀਮੀ ਸੁਰ ਵਾਲੇ, ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਵਾਲੇ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਗਿਣਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਬੇਬਾਕ ਆਜੜੀ ਜਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਲਘੂ ਅਕਾਰੀ ਲੇਖ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਜੀਵਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੂਰਾ ਲੇਖ ਇਕ ਇਕਾਈ ਵਾਲੀ ਰਵਾਨੀ ਨਾਲ ਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕੀ ਤਰੀਕੇ ਸਨ? ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਲਾਭ ਸਨ?
2. ਹਾਸੇ ਉੱਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਮਰ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
3. ਕੀ ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ ਹਾਸੇ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਹੈ?
4. ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੱਸਣੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਕਿਉਂ ਹੈ?
5. ਆਜੜੀ ਦਾ ਕੂਕਣ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਮੰਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
6. ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ?
7. ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸੰਸਾਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਰਾਏ ਹੈ?
8. ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰੋ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਮ - ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ (ਪਿੰਸੀਪਲ)

ਜਨਮ - 02 ਜੂਨ 1894

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ - ਭਲਾਕਾਰ ਸਿੰਘ

ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਐਮ.ਏ.

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ - ਸਹਿਤ ਦਰਸ਼ਨ, ਨਵੀਆਂ ਸੋਚਾਂ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਘਰ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਆਰਸੀ (ਸ਼ੈਜੀਵਨੀ)।

ਨੌਜਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ

(1895-1977)

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ -

“ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੇ ਯੁੱਗ ਦੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਸਦਾ ਦੇਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਯੁੱਗ ਆਉਣਾ ਕਦੋਂ ਤਕ ਹੈ?”

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਵਧਦੀਆਂ ਸ਼ਾਹੀਆਂ, ਤੇ ਇਹਦੇ ਵਧੇ ਪੇਟ ਦੀ ਬੇਡੌਲਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ; ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਘੋਖ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਜਾਚਣ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਾਹੀਆਂ ਤੇ ਪੇਟ ਦੀ ਇਸ ਬੇਡੌਲਤਾ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਉਹ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਗਰਭ ਵਿਚ ਪਈ ਪਛਾਣ ਕੇ ਇਹ ਹੋਣੀਆਂ-ਭਰੇ ਯੁਗ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰੇ ਜਾਣ।

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਏਸ ਚੰਗੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਜਿਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੋ ਸੰਸਾਰ-ਲੜਾਈਆਂ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਦੋ ਐਟਮ ਬੰਬਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖ-ਤਬਾਹੀ (ਇੱਕ ਹੀਰੋਸ਼ੀਮਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਨਾਗਾਸਾਕੀ ਉਤੇ), ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਬੰਬ ਦੇ ਦਿਲ-ਤੋੜ ਸਹਿਮ, ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਕੁਹਜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕਵੀਆਂ, ਲਿਖਾਰੀਆਂ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ, ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਠਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਸੋਹਣੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋ, ਅਗਲੇ ਸੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਨੌਜਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦ ਹੋ, ਏਸ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣ ਸਕਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋ। ਇਹਦੇ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੁਹਾਡੀ ਪਛਾਣ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ :

ਇਹਦਾ ਮੂਲ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਮਰਦ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਰਦ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਦੇ ਵਿੱਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਤੇ ਨਾ ਨਾਗਣੀ, ਨਾ ਚੰਗਾ ਅੱਧ ਤੇ ਨਾ ਬੋਝਲ ਪੰਡ ਹੀ, ਨਾ ਕੋਮਲ ਆਤਮਾ ਤੇ ਨਾ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਉਕਸਾਹਟ ਹੀ ਆਖੀ ਜਾਏਗੀ; ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਅੱਧਾ ਅੰਗ, ਨਾ ਵੱਡਾ ਅੰਗ ਤੇ ਨਾ ਛੋਟਾ ਅੰਗ, ਸਿਰਫ ਪੂਰਾ ਅੱਧਾ ਅੰਗ ਮੰਨੀ ਜਾਏਗੀ। ਏਸ ਪੂਰੀ ਅੱਧਤਾ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੁਚੱਜਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਦੇ ਕੋਲ ਐਲੀਫੈਂਟਾ ਗਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਇਕ ਬੜੇ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਬੁੱਤ ਦਾ ਅੱਧਾ ਪਾਸਾ ਮਰਦਾਵਾਂ ਤੇ ਅੱਧਾ ਪਾਸਾ ਜਨਾਨਾ ਸੀ। ਇਹਦੀ, ਇਕ ਲੱਤ ਸ਼ਿਵ ਦੀ, ਦੂਜੀ ਲੱਤ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀ ਸੀ; ਇਹਦੀ ਇਕ ਛਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਬਲ ਧੜਕਦਾ, ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਦੁੱਧ ਛਲ੍ਹਕਦਾ ਸੀ; ਇਹਦੀ ਇੱਕ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਬੁੱਤ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸਾਂਝੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼-ਚਿੱਤਰ ਹੈ।

ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਗਰ ਇਕੋ ਅਸਗਾਹ ਪਾਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਛੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਇਹਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਬ ਸਾਗਰ, ਹਿੰਦ ਸਾਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸਾਗਰ ਹੈਨ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਹੀ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਫਰੀਕਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਯੂਰਪ, ਏਸ਼ੀਆ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਮਹਾਂ-ਦੀਪਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਏ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਸਿਰਫ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਮਿਲਖ ਦੇ ਨਾਂ।

ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੌਮਾਂ, ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ, ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਨਸਲਾਂ ਤੋਂ ਜੰਮਿਆਂ ਦੁਖਾਵਾ ਨਿਖੇੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਨੁੱਖੀ ਫੁੱਲਵਾੜੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ, ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਹਰ ਨਵਾਂ ਖਿਆਲ ਏਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਮਹਿਕ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ; ਉਹਦਾ ਵੱਖਰੇ ਹੋਣਾ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ, ਸਿਫ਼ਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਮੰਦਰ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਮਸਜਿਦਾਂ, ਗਿਰਜੇ, ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਝਰੋਖੇ ਹੋਣਗੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਵਧ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਘਟ ਪੂਜ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਹਰ ਮਜ਼੍ਹਬ, ਹਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਝਰੋਖੇ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਅਖੰਡ-ਸਚਾਈ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਝਾਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਬੰਬ, ਬੰਦੂਕਾਂ ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੇ, ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਲਾਠੀਆਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਸਾਂਭਣ ਲੁਕੌਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਚੱਜਤਾ ਕੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ! ਹੁਣ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੁਨਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਰਦ ਨੂੰ ਰਾਣੀਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ! ਕੀ ਧਰਤੀ, ਤੇ ਕੀ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ - ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਕ-ਇਕ ਇੰਚ ਵਿਚੋਂ ਅਥਾਹ ਅਮੀਰੀ ਤੇ ਹੁਸਨ ਦੇ ਸੋਮੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਢੂੰਡ ਕੱਢੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ, ਲੜਾਈ, ਹਥਿਆਰ-ਦੌੜ ਤੇ ਕੌਮਾਂ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਢਿੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤੇਲ ਦੇ ਖੂਹਾਂ, ਨਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਖਾਨਾਂ ਤੇ ਨਾ ਸੋਨੇ ਦੀ ਖੋਹਾ-ਮੋਹੀ ਤੋਂ ਲੋਕ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਏ ਜਾ ਸਕਣਗੇ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੌਲਤ ਤੇ ਹੁਸਨ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਧੜਕ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਿਆਲ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਵੱਛ ਤੇ ਨਰੋਈਆਂ ਖੁਰਾਕਾਂ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇਰੇ ਦਿਲ-ਪਰਚਾਵੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਲੱਭ ਲਏ ਹੋਣਗੇ। ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਵਰਗਾ ਦਰਜਾ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਸਵੇਰਾਂ ਰਸਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਵੰਨ-ਸਵੰਨਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਰੰਗਿਆ ਕਰੇਗਾ।

ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜ਼ਮਨ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਦੁਖਾਵਾਂ ਟੀਚਾ ਤਿਆਗਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਭੇਤ ਲੱਭਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਅਗਾਂਹ ਵਧੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਤੇ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਸਨਅਤਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ ਕੇ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸਵਰਗ ਮਾਣਨਗੇ।

ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਕਿਹੜੀ ਹੋਣੀ ਲਈ ਧੜਕਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਹੜੀ ਲਗਨ ਉਹਨੂੰ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰ ਸਕਿਆ ਕਰੇਗੀ?

ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਕਿਸੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਹਨ। ਹੁਨਰ ਤੇ ਅਕਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੰਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਉਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਲਾ, ਰਾਗ, ਹੁਸਨ, ਨੇਕੀ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕੋਈ ਨੀਯਤ ਸਿਖਰ ਨਹੀਂ। ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਉਪਰਲੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂਘੇਗਾ। ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਿਖਰਾਂ - ਕਲਾ, ਰਾਗ, ਹੁਸਨ, ਨੇਕੀ ਤੇ ਪਿਆਰ - ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਤਜ਼ਰਬਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਸ ਭੁੱਖ ਦੀ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਏਸ ਭੁੱਖ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰ ਮਿੱਧਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਈਰਖਾ, ਨਾ ਮੁਕਾਬਲਾ, ਨਾ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦੀ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਚੰਗੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਵੀ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਸਮੇਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਸੁਗਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ,

ਉਹ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰੇ ਦਰਸ਼ਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਹੱਥ ਭੰਨ ਕੇ ਇਹਦੇ ਉਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਸਫ਼ ਵਿਚ ਖੜੋਣ ਜੋਗੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਨਿਧੜਕਤਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ, ਉਹ ਪਿਛਾਂਹ ਛੱਡੇ ਜਾਣਗੇ।

ਏਸ ਤਾੜਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣਾ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਚੰਗੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਟੋਏ-ਟਿੱਬੇ ਪੱਧਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ; ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ; ਨਕਸ਼ੇ ਸੋਧੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸੁਹਜ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਏਦੂੰ ਵੀ ਅਗੇਰੇ ਤਕ ਕੰਮ ਛੁਹਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਕਾਮਿਆਂ ਨੇ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਢੋਣੇ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਏਸ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਹਰ ਅਕਲ, ਹਰ ਸੁਚੱਜਤਾ ਤੇ ਹਰ ਤਾਕਤ ਦਾ ਕੰਮ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਗਾਰਾ ਮਿੱਟੀ ਢੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ। ਗਾਰੇ, ਚੂਨੇ ਦੀ ਕੜਾਹੀ ਢੋਏ ਬਿਨਾਂ, ਇੱਠਾਂ ਪੱਥਰ ਚੁੱਕੇ ਬਿਨਾਂ, ਨ ਕੋਈ ਕੰਧ ਉਸਰਦੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਗੁੰਬਦ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਓ, ਤੇ ਉਹਦੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਹੁਨਰ ਤੇ ਅਕਲ ਵਧਾਂਦੇ ਜਾਓ।

ਏਸ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਨਰੋਏ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਏਸ ਮਹਾਨ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝੋ, ਇਹਨੂੰ ਨਰੋਇਆ, ਸਾਫ਼ ਤੇ ਵੇਖਣ-ਯੋਗ ਬਣਾਈ ਰੱਖੋ। ਹਰ ਕਾਮੇ ਦਾ ਵੇਖਣ-ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੀ ਵਧਾਂਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਵਧਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਰੋਏ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਧਦੀ ਸੁਚੱਜਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਰੀਗਰ ਬਣਦਾ ਜਾਏ, ਕਾਰੀਗਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣੇ; ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਕਵੀ ਬਣੇ, ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਇਕ-ਮਿੱਕਤਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ੀ ਬਣੇ, ਸੰਭਵ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਗੁੰਬਦਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਵੇ, ਵਿਸ਼ਵ-ਵੇਦਨਾ, ਵਿਸ਼ਵ-ਪਿਆਰ, ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰੇ।

ਤੀਜੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਸਾਰੀ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਸਾਰੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ, ਤਾਂ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉਸ ਰੂਹ ਦੀ ਛੁਹ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਜਿਦ੍ਹੇ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆਂ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਸਭ ਜਗਮਗਾ ਉਠਣ, ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਏ, ਇਹਦੀ ਹਰ ਝਾਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਸ਼ਕ ਪੈਣ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੋਣਹਾਰ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਦਿਲੀ ਸ਼ੁਭ-ਇੱਛਾਵਾਂ ਭੇਟ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ -

“ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਹਦੀਆਂ ਬਰੁਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪਏ ਹੋ, ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਦਸਤਕ ਦਿਓ, ਇਹਦੇ ਦਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ; ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਬੜੇ ਹੱਕ ਹਨ; ਇਹਨਾਂ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਆਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਜੀਵੋ, ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ ਜੀਵੋ, ਲਟਲਟ ਕਰਦਾ ਜੀਵਨ ਜੀਵੋ - ਇਹ ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ; ਅਸੀਸ ਹੈ।”

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਬੇਡੌਲਤਾ - ਵਿੰਗਾ ਟੇਢਾ। ਘੋਖ - ਪਰਖ। ਭਿਆਨਕ - ਖਤਰਨਾਕ। ਸਹਿਮ - ਡਰ। ਕੁਹਜਾਂ - ਬੁਰਿਆਈਆਂ। ਬੋਝਲ ਪੰਡ - ਭਾਰੀਪਨ। ਉਕਸਾਹਟ - ਉਕਸਾਉਣਾ। ਗਾਰਾਂ - ਗੁਫਾਵਾਂ। ਅਸਗਾਹ - ਬੇਅੰਤ। ਮਿਲਖ - ਦੇਸ (ਮੁਲਕ)। ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ - ਦੁਨੀਆਂ। ਝਰੋਖੇ - ਖਿੜਕੀਆਂ। ਸੁਰਖਰੂ - ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ। ਭਿਆਨਲ - ਭਾਈਵਾਲ। ਰਸਾਏਗਾ - ਰੁਸ਼ਨਏਗਾ। ਜ਼ਾਮਨ -

ਗਵਾਹੀ। ਤਾਂਘੇਗਾ - ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਕਰੇਗਾ। ਮਿੱਧਣਾ - ਦਬਾਉਣਾ। ਸਫ਼ - ਪੰਕਤੀ, ਕਤਾਰ। ਗਾਰੇ - ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ। ਨਰੋਏ - ਤਕੜੀ। ਸੁਚੱਜਤਾ - ਚੰਗਾਪਨ। ਬਰੂਹਾਂ - ਦਰਵਾਜ਼ੇ। ਮੁਹਾਰਨੀ - ਬਾਰ-ਬਾਰ ਗਾਉਣਾ।

ਟਿਪਣੀ

‘ਨੌਜਵਾਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ’ ਨਾਮ ਦੇ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਬੁਣਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਉਸ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨਿਬੰਧ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ 60 ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਆਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਗਿਣਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਅਪਣੇ ਮੱਤ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਉਸ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾਵਿਕ ਹੈ। ਵਾਕ ਲਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਵਧਦੀਆਂ ਸ਼ਾਹੀਆਂ, ਇਹਦੇ ਪੇਟ ਦੀ ਬੇਡੌਲਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਲੇਖਕ ਦਾ ‘ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਹੀਆਂ’ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ?
2. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਸੁਹਣੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ?
3. ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਚਿਤਵੀ ਗਈ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਿਵੇਂ ਭਿਆਲ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ?
4. ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਸੋਚੀ ਗਈ ‘ਸੰਪੂਰਨ ਦੁਨੀਆ’ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਲਗਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੰਮ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰ ਸਕਿਆ ਕਰੇਗੀ ?
5. ਚੰਗੇਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਸੁਚੱਜਾ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਬਣਾ ਸਕਣ ?
6. ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਚੱਜੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ?
7. ‘ਸਿਰਫ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ’ ਕਿਸੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ? ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਲਿਖੋ ?
8. ਜਿਹੜੀ ਸੁਹਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕੋਰੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਮ - ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ

ਜਨਮ - 1 ਅਗਸਤ 1895

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ - ਪਿਸ਼ੌਰਾ ਸਿੰਘ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਇੰਜੀਨੀਅਰ

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ - ਪ੍ਰੀਤ ਮਾਰਗ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦਰ, ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਘੜੀ, ਸਾਵੀਂ ਪੱਧਰੀ ਜਿੰਦਗੀ, ਸੁਖਾਵੀਂ ਸੁਥਰੀ ਜਿੰਦਗੀ, ਮਨੋਹਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਪਰਮ ਮਨੁੱਖ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਲੰਮੀ ਉਮਰ, ਸ਼ੈਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਫਸਲ, ਚੰਗੇਰੀ ਦੁਨੀਆ, ਭਖਦੀ ਜੀਵਨ ਚੰਗਿਆੜੀ, ਨਵੀਂ ਤਕੜੀ ਦੁਨੀਆ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ, ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਗਲ, ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਨਾਇਕ ਆਦਿ।

ਵਹਿਮ ਤੇ ਵਹਿਮੀ

ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ

(1907-1954)

ਜਦੋਂ ਖੁਦਾ ਨੇ ਆਹ ਖਲਾਰਾ ਖਲਾਰਿਆ ਤਦੋਂ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਹਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਪਏ। ਇਕ ਜੀਵ ਦਰ ਤੇ ਖੜਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਕਈ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਦਰ ਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਚੁਪ ਚਾਪ ਪਰਤ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ - “ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਖਸ਼ੋ।” ਅਲਾਹ ਤਾਲਾ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ “ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹ। ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਂਗਾ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵੀ ਖਪਦੀ ਰਹੇਗੀ।” ਓਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕਸਰ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਧਰ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖਾਂ?” ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ “ਤੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ, ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨੀ, ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤੇ ਸੁਖ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਹੋਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਛੱਟ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰੇਂਗਾ। ਸੋਹਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਸੋਹਣਾ ਕਰ ਦੇਵੇਂਗਾ।”

ਓਹ ਬੰਦਾ ਰੇੜਕਾ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠ ਰਿਹਾ। ਅਕਿਰਤਘਣ, ਧਰੋਹੀ, ਝੂਠੇ ਤੇ ਚੋਰ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਸਮਝ ਕੇ ਥੱਲੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਇਹਦੀ ਵਾਰੀ ਨਾ ਆਈ। ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ। ਓਹਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਗ ਦੇ ਸਾਈਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਮਝਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੀ ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਹਾਂ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਰਿਝਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਚਾਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਗੱਦੀਓਂ ਲਾਹ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸਲਾਮੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਏਸ ਜੀਉੜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਅਕਲ ਵਿਚ ਏਸ ਮਹਾਂ ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵਹਿਮ ਹੈ।

ਵਹਿਮ ਮਹਾਰਾਜ ਤਪਦਿਕ ਦਾ ਵੀ ਪਿਉ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਗ ਜਾਵੇ ਓਸ ਦੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਇਉਂ ਚੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੋਰਾ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸਿਓਂਕ ਇਲਮੀ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਚੱਟਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤਪਦਿਕ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਲਹੂ ਚੁਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਲੇਗ ਇਕ ਦਮ ਕਾਟਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਵਹਿਮ ਵਿਚ ਵੀ ਇੱਕ ਤਾਪ ਵਾਲਾ ਠਰ੍ਹਮਾ, ਧੀਰਜ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਹੈ। ਪਲੇਗ ਵਿਚ ਛੋਹਲਾ ਤੇ ਬੇ-ਸਬਰਾ-ਪਨ ਹੈ। ਵਹਿਮੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਤਾਪ ਦਾ ਠਰ੍ਹਮਾ ਤੇ ਪਲੇਗ ਦਾ ਕਾਹਲਾ-ਪਨ ਦੋਨੋਂ ਹਨ ਤੇ ਕੱਛੂ ਦੇ ਸਿਰ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਕੱਢਦੇ ਤੇ ਲੁਕਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਲਕ ਅਜਿਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ, ਸਹੀ ਹੀਲਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਹਿਮ ਦਾ ਸੁੰਘਿਆ ਹੋਇਆ ਕਦੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦਾ। ਵਡੇ ਤੋਂ ਵਡਾ ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਹਿਰ, ਇਹਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਘੁਮਣ-ਘੇਰੀ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਿਆਂ ਬਚਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਵੇ ਕਿ ਏਸ ਸਾਗਰ ਦੀ ਥਾਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਏਸ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਵਹਿਮ ਦਾ ਇਲਾਜ ਜਾਂ ਤੋੜ ਘਟ ਹੀ ਲੱਭਿਆ ਹੈ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਈ ਇਲਮ ਹਰ ਔਗੁਣ ਲਈ ਅਕਸੀਰ ਹੈ। ਦਾਸ ਏਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਤੇਈ ਕੂੜੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਕਥਾ ਤਾਂ ਲੰਮੀ ਹੈ ਪਰ ਥੋੜੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਪਈ ਮੇਰਾ ਇਕ ਬੰਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜੋਗਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਤਮ ਹੈ। ਦਲੀਲ ਇਉਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਾਂ ਚੁੰਜ ਸਵਾਰ ਕੇ ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਣਾ ਰੱਬ ਦਾ! ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੀ ਵਹਿਮ ਰੋਗ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤੇ ਪੱਕਿਓਂ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਿੰਨੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਜੇ ਅਗਲਾ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਪਾਸ ਖਲੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਯਕੀਨ ਕਰ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਬਾਲ ਹੇਠ ਉਤੇ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਸਾਥੀ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਕਿ ਏਹੋ ਹੀ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਾਨਿਆਂ ਦਾ ਕੌਲ ਹੈ ਪਈ ਸੌ ਨਿਆਮਤ ਇਕ ਤਨਦੁਰਸਤੀ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਸੌ ਰੋਗ ਇਕ ਵਹਿਮ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਏਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਟੇ ਕੱਟੇ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਚਿਮੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵਹਿਮ ਵੀ ਕੁਥਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਵਹਿਮ, ਹਸਦ, ਸਾੜੇ ਤੇ ਬੀਰਖਾ ਦੇ ਬੀਓਂ ਨਹੀਂ ਉਗਦਾ। ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਰ ਹੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੱਬ, ਲੋਭ, ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਦੇ ਥੱਲੇ ਵਗਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਰਲੇ ਦੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ। ਖਾਲਸ ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ। ਇਹਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਹਿਮ ਘੁਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਧਰਮ ਏਸ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਨਿੱਛ ਪਿਆਂ ਅਟਕਣਾ, ਵੀਰਵਾਰ ਜਿੱਡਾ ਵਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਨਾ ਛੋਹਣਾ, ਤੁਰਣ ਵੇਲੇ ਬਿੱਲੀ ਦਾ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣਾ, ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਿਆਂ ਉੱਲੂ, ਬਾਂਦਰ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾ ਲੈਣ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਅਜਿਹੇ ਮਨਘੜਤ ਕਿੱਸੇ, ਵਹਿਮ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਸਮਝੋ। ਕਿਸੇ ਜ਼ਾਤ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਮੰਨਣਾ, ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਜਾਂ ਨਸਲੀ ਰੰਗ ਨੂੰ ਵਡਿਆਣਾ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕ ਜਾਂ ਕੰਮ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਣਾ ਵੀ ਵਹਿਮ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ਦੁਜੈਗੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਓਹ ਵਹਿਮ ਨਹੀਂ। ਵਹਿਮ ਦੀ ਭੋਂ ਵਿਚ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਦਾ ਬੂਟਾ ਨਹੀਂ ਉੱਗਦਾ।

ਵਹਿਮ ਵੀ ਮਾਇਆ ਵਾਂਗ ਅਨਾਦੀ ਪਰਵਾਹ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵੇਦਾਂਤੀਆਂ ਭਰਾਂਤੀ ਭਰਮ, ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਹੋਂਦਾ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ। ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਭਰਮ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਸੀ ਦਾ ਸੱਪ ਭਾਸਣਾ ਤੇ ਸਿੱਪੀ ਦਾ ਚਾਂਦੀ ਲੱਗਣਾ, ਵੇਦਾਂਤ ਦੀਆਂ ਭਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪਰਸਿੱਧ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਗੱਲ ਕੀ ਵੇਦਾਂਤ ਵੀ ਭਰਮ ਤੋਂ ਅਕਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੜਾ ਛਿੱਥਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਲਪਦੇ ਦਾ ਸਿਰ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਘ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਸੱਪ ਨਾ ਸਮਝੋ ਪਰ ਸੁਣੇ ਕੌਣ, ਮੰਨੇ ਕਿਹੜਾ, ਭਰਮ ਪਰਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵੇਦਾਂਤੀ ਗਰੰਥਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਥੱਕ ਟੁੱਕ ਕੇ ਰਾਹ ਹੁੱਟ ਕੇ ਕਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਵਾਤਸਾਇਨ (ਵਿਆਸ) ਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾਈ ਭਰਾਂਤੀ ਦਾ ਕੌਤਕ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣਾ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਡਕਾਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਸਾਡੀ ਹਿੰਦੀ ਫਲਾਸਫੀ ਵਿਚ ਭਰਮ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਓਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਭਰਮ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਰਮ ਦਾ ਧਰਮ ਸਾਡੀ ਸਭਿਤਾ ਦੇ ਹਰ ਅੰਗ ਵਿਚ ਧਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚ ਲਿਸ਼ਕਾ ਪੁਸ਼ਕਾ ਕੇ ਇਉਂ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕਹਿਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਹਿਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿਤਾ, ਵਹਿਮ ਦਾ ਰਾਜ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਕੁਰੁਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੋਪ ਹੋਰੀ ਇਕਰਾਰ ਨਾਮੇ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਗੇ ਬਹਿਸ਼ਤ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਕੀਮਤ ਹੋਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਰੇਲ ਵਾਂਗ ਸੀ ਤੇ ਓਸ ਨਾਲ ਹਰ ਦਰਜੇ ਦੇ ਖਾਨੇ ਬੀੜੇ ਹੋਂਦੇ ਸਨ। ਮਾਰਟਿਨ ਲੂਥਰ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦੀ ਗੈਂਤੀ ਨਾਲ ਜਹਾਲਤ ਦੀ ਲਾਈਨ ਉਖੇੜ ਪਰਾਂਹ ਮਾਰੀ, ਡੱਬੇ ਚਕਨਾ ਚੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਚੂਰਾ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪਿਆ ਉਥੋਂ ਉਥੋਂ ਹੀ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਰੂਟੇ ਕੀ ਬੋੜਾਂ ਵਾਂਗ ਘਨ ਪਤਰਾਲੇ ਬਿਰਛ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੰਭ ਦੈਂਤ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਹਰ ਟੋਪੇ ਤੋਂ ਦੈਂਤ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਿਮ ਦੇ ਚੂਰੇ ਤੋਂ ਪੁਨਰ ਵਹਿਮ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਤੇ ਭਏ।

ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸਰ ਟਾਮਸ ਮੂਰ ਵਡਾ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸੀ। ਓਸ ਨੇ ਤਾਂ ਜਗਤ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਮੰਨਣੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਵਹਿਮ ਆਖਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਤੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਐਵੇਂ ਭਰਮ ਭਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਯਟੋਪੀਆ ਵਹਿਮ ਦੀ ਸਿਓਂਕ ਵਾਸਤੇ ਲੁਕ ਹੈ।

ਹਕੀਮ ਦਾ ਯਾਰ ਰੋਗੀ, ਵਕੀਲ ਦਾ ਸੋਗੀ ਤੇ ਨਜ਼ੂਮੀ ਦਾ ਵਹਿਮੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਿਆ ਉਹ ਕੁਕੜੀ ਹੈ ਜੋ ਵਹਿਮ ਦੇ ਆਂਡੇ ਦੇਣੋਂ ਕੁੜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੀ। ਜਿਸ ਜੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਨਦੀਆਂ, ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਵਹਿੰਦੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਥੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦੇ ਰੁਖ, ਮਿਤਰਤਾ ਦੇ ਬੂਟੇ ਸਮੂਲੋਂ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਓਸ ਡੋਬੂ ਵਹਿਣ ਦੇ ਲਾਰੇ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੀ ਢੁਕਦਾ ਹੈ।

ਉੱਲੂ ਦਾ ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਿਆਂ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਈਦਾ ਪਰ ਵਹਿਮੀ ਦਾ ਨਾਂ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਏਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਹਰ ਸ਼ੈ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਹਦੋਂ ਵੱਧ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਬਚਾ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਸਮਝ ਸੋਚ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਆਹਰੇ ਲਾਉਣਾ - ਜਤਨ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਣਾ। ਸੱਧਰ - ਇੱਛਾ। ਛੱਟ - ਬੋਰੀ। ਰੇੜਕਾ - ਅੜਕੇ ਬੈਠਣਾ। ਦਿੱਕ - ਖਈ ਰੋਗ, ਤਪਦਿਕ। ਛੋਹਲਾ - ਕਾਹਲਾ। ਹਲਕ - ਹਲਕਾਏ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਰੋਗ। ਅਕਸੀਰ - ਉਹ ਦਵਾ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਵਿਅਰਥ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਹਾਤਮ - ਹਾਤਿਮਤਾਈ (ਤਾਈ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਅਰਬੀ ਸਰਦਾਰ, ਜੋ ਨੀਤਿਨਪੁੰਨ ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਧਰਮਾਤਮਾ ਸੀ)। ਹਾਥ - ਡੂੰਘਿਆਈ ਦਾ ਥੱਲਾ। ਦਾਨਿਆਂ - ਸਿਆਣਿਆਂ। ਕੌਲ - ਵਚਨ। ਹਸਦ - ਈਰਖਾ, ਸਾੜਾ। ਦੁਜੈਗੀ - ਵਿਛੋੜਾ। ਅਨਾਦੀ - ਜਿਸ ਦਾ ਆਦਿ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਵੇਦਾਂਤ - ਵੇਦ ਦਾ ਨਿਚੋੜ/ਸਿਧਾਂਤ। ਗੈਂਤੀ - ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟਣ ਦਾ ਔਜਾਰ। ਯਟੋਪੀਆ - ਆਦਰਸ਼ ਚਿੱਤਰ (ਟਾਮਸ ਮੂਰ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਖਿਆਲੀ ਟਾਪੂ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਦਰਸ਼ਨਪੂਰ ਸੀ। ਲੁਕ - ਛੁਪਣ ਦੀ ਥਾਂ (ਓਹਲਾ)। ਕੁੜਕ - ਜਿਹੜੀ ਕੁਕੜੀ ਆਂਡੇ ਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੋਵੇ।

ਟਿੱਪਣੀ

‘ਵਹਿਮ ਤੇ ਵਹਿਮੀ’ ਨਾਮਕ ਨਿਬੰਧ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਦੇ ਸਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਢਾਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਵਾਦਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਵਹਿਮ ਹੈ ਕੀ? ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ? ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਮੁਲਕਾਂ, ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਵਹਿਮ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਆਦਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਰੋਚਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀਆਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਹਾਸ ਰੱਸ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਨੂੰ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਵਹਿਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਿਵੇਂ ਨਵੇਕਲੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਹਸਦ, ਸਾੜੇ, ਈਰਖਾ, ਲੱਭ ਲੱਭ ਕਾਮ, ਕਰੋਧ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਕ ਗਿਆਨ ਮੂਲਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਵਹਿਮੀ ਕਿਵੇਂ ਅਕਿਰਤਘਣ, ਧਰੋਹੀ, ਝੂਠੇ ਤੇ ਚੋਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੇ ਰੂਪਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਾਧਾਰਨ ਜਹੇ ਦਿਖਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੜੇ ਗੰਭੀਰ ਅਰਥ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਸ਼ੈਲੀ ਬਹੁਤੀ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਸੰਕਲਪੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦਿੱਤੀ। ਇਹੋ ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਖੁਦਾ ਨੇ ਦਰ ਤੇ ਖੜੇ ਰਹਿ ਗਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਭੇਜਣ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ?
2. ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਨਾ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ? ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
3. ਖੁਦਾ ਨੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਸਮਝ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ?
4. ਵਹਿਮ ਤਪਦਿਕ ਤੇ ਪਲੇਗ ਵਰਗੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧ ਬੁਰਾ ਹੈ?
5. ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਕਦੋਂ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
6. ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਵਹਿਮਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹੜੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਾਇਮ ਹੈ?

7. ਸਰ ਟਾਮਸ ਮੂਰ ਕੌਣ ਸੀ? ਵਹਿਮ ਬਾਰੇ ਉਸਦਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ?
8. ਵਹਿਮ ਅਤੇ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
9. ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਹਿਮੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਕੀ ਤਰੀਕਾ ਸੁਝਾਇਆ ਹੈ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਂ - ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ

ਜਨਮ - ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਅਗਸਤ 1907

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ - ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ - ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਿੱਖੀ, ਚੁੰਝਾਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਰੂਪ ਰਾਣੀ, ਰੂਪ ਰੀਝਾਂ

ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ

ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਸੀ.ਐੱਸ.

(1909-1986)

ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛੋਗੇ, ਇਹ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਕਿਸ ਜਨੌਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਇਹ ਨਾਮ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੀਏ ਕਿ ਜੋ ਕੁੱਝ ਭੀ ਤੁਸਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ ਜਾਂ ਸੁਣੋਗੇ, ਉਸ ਦੇ ਦਾਦਕੇ ਨਾਨਕੇ ਹੇਅਰੋ-ਕਲਿੱਫ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਭੀ ਅਚੰਭਾ ਮੰਨੋਗੇ।

ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸੱਤ ਜਾਂ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਸੱਭਯਤਾ ਵਾਲੇ, ਮੁਹੱਜਬ ਤੇ ਉੱਨਤ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸੀ। ਮਿਸਰ ਨਾਮ ਤਾਂ, ਜਦੋਂ ਅਰਬ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਸੀ ਮਰ ਖੱਪ ਗਏ, ਉਦੋਂ ਕੋਈ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਆ। ਏਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕੋਈ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਉਤੇ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਉਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਿਸਰੀ, ਜੋ ਗੰਨੇ ਦੇ ਰੱਸ ਤੋਂ ਬਣੇ ਗੁੜ ਨੂੰ ਉਬਾਲ ਕੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਗੁਣਕਾਰੀ ਸਤ ਕੱਢ ਕੇ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਚਿੱਟੇ ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਦੇ ਚੌਕੋਰ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਤੇ ਖਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਅਰਬ ਦੇਸ ਦੇ ਵਿਉਪਾਰੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਸਨ, ਮਿਸਰ ਦੇਸ ਵਿਚੋਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਸਰੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ, ਮਿਸਰ ਦੇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਕਾਢ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਰਬੀ ਵਿਉਪਾਰੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਸਰੀ, ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਢ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ, ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਭੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਮਿਸਰੀ' ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਚੀਨੀ' ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਖੰਡ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲ ਹੋਏ, ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ, ਅਰਬੀ ਵਿਉਪਾਰੀ ਚੀਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਸਨ। 'ਚੀਨੀ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਚੀਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਢ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਚੀਨੀ ਨੂੰ 'ਖੰਡ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁੜ ਵਿਚੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਤੀ ਲਾਭਕਾਰੀ ਤੇ ਸੱਤਿਆ-ਦਾਇਕ ਅੰਸ਼ ਜੋ ਲੂਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਗੁੜ ਨੂੰ ਢੇਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਕੱਢ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਗੁੜ ਖੰਡਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਥਾ ਖੰਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੰਡ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਪੰਡਤ ਹੁਣ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਚੀਨੀ ਤੇ ਮਿਸਰੀ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੱਤਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਜੋ ਗੁੜ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ, ਜਿਥੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ, ਉਥੇ ਚੀਨੀ ਤੇ ਮਿਸਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਗੁੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੀ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।

ਆਓ ਹੁਣ ਦੇਖੀਏ ਕਿ ਮਿਸਰੀ ਦਾ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਮਿਸਰੀ ਬਣਾਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ, ਸਗੋਂ ਮਿਸਰੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਭੀ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਉੱਪਜ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਮਿਸਰ ਦੇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁੱਝਿਆ ਸੀ ਤੇ ਏਹੋ ਸਾਡੀ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਾਸੀ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਹ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਜੇ 'ਆਦਮੀ' ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਦੀ ਭੈੜੀ ਚੰਗੀ ਸੂਰਤ ਵਾਹ ਦੇਣੀ। ਜੇ ਇਹ

ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ 'ਆਦਮੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ', ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਵਾਹ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕੋਲ ਵਾਹ ਦੇਣਾ। ਸਣੇ ਸਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਦਲਦੇ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੂਰਤ ਜੋ 'ਆਦਮੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ' ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਭੋਜਨ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੀਣ ਲਗੀ। ਫੇਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹਾ ਮੂੰਹ 'ਭੁੱਖ' ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਮੂੰਹ ਕੋਲ ਹੱਥ 'ਭੋਜਨ ਖਾਣ' ਲਈ ਵਰਤੀਣ ਲੱਗਾ। ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ, ਇਹ ਮੂਰਤਾਂ ਐਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮਾਤਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤੇ ਇਹ ਮੂਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੂੰਹ ਕੋਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਖਾਂਦੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੂਰਤ, 'ਆਦਮੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ' ਵਾਕ ਤਥਾ 'ਖਾਣਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਸੂਰ ਜਿਹਾ ਕਿ ਓ, ਅ, ਏ, ਯਾ ਵਿਅੰਜਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਸ, ਕ, ਹ, ਵਾਂਗ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹੀ ਅੱਖਰ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰ ਹਨ, ਪਰ ਮੂਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਭੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਦੇ ਲੋਕ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਮੂਰਤਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰੀ ਲੋਕ, ਆਪਣੇ ਜਗਤ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਿਲਾ-ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦੇ ਸੀ। ਛੈਣੀ ਤੇ ਹਥੌੜੇ ਨਾਲ ਇਹ ਮੂਰਤ-ਲਿਖਤਾਂ ਪੱਥਰ ਉਤੇ ਉੱਕਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਜੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਮੰਤਵ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਹਜ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੂਰਤਾਂ ਵਾਹ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਰਤਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਲੋੜ ਭਾਸੀ, ਜੁ ਲਿਖਣ ਲਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸਾਮੱਗ੍ਰੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਿਸਰ ਦੇ ਦਰਿਆ ਨੀਲ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਇਕ ਸਰਕੰਡਾ ਉੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੂਨਾਨੀ ਲੋਕ 'ਪੇਪਿਰਸ' ਤੇ ਅਰਬੀ ਲੋਕ 'ਕਾਗਜ਼' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਰਕੰਡੇ ਨੂੰ ਘੋਟ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੇਵੀ ਵਾਂਗ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਚਕਲੇ ਵੇਲਣੇ ਨਾਲ ਪਾਪੜ ਬਣਾ ਕੇ ਸੁਕਾ ਲਿਆ। ਏਹੋ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਪੇਪਰ' ਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਕਾਗਜ਼' ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਾਗਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਏਹੋ ਵਿਧੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰੀ ਲੋਕ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੀਵੇ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕੇ, ਤੇ ਸਰਕੰਡੇ ਦੀ ਨਾਲੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਰਿਓਂ ਟੇਢਾ ਕੱਟ ਕੇ, ਉਸ ਕਾਲਖ ਵਿਚ ਡਬੋ ਕੇ ਸਰਕੰਡੇ ਦੀ ਲੇਵੀ ਤੋਂ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸੁੱਕੇ ਪਾਪੜਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਸ ਘੋਲੀ ਹੋਈ ਕਾਲਖ ਨੂੰ 'ਸਿਆਹੀ' ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਮੱਸ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕੁੱਜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਲਖ ਘੋਲ ਕੇ ਰੱਖੀਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਦਵਾਤ' ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਮਸਵਾਣੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕੰਡੇ ਦੀ ਕਾਨੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਟੇਢਾ ਟੁੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਕਲਮ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਕਲਮ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਟੁੱਕੀ ਹੋਈ'। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਲਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਟੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਰਕੰਡੇ ਨੂੰ 'ਲਿੱਖਣ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿੱਧਾ 'ਕਾਨੀ'।

ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੱਭਯਤਾ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਸਾਂਝਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜੋ ਜੋ ਉੱਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਲਿੱਖਣ-ਢੰਗ ਦੀ ਕਾਢ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਲਿਖਣ-ਸਾਮੱਗ੍ਰੀ ਦੀ ਦਰਿਆਫ਼ਤ, ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਵਰਤਣ ਵਰਤਾਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਭ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸਭ ਜਾਤੀਆਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਵੀ ਏਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਸਾਂਝੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤਥਾ ਮਨੁੱਖ-ਜਾਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਸਮਝਣ। ਏਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੂਜਯ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੁਟੰਬ ਜਾਣੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੁ 'ਮਾਣਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਭੇ ਏਕੋ ਪਹਿਚਾਨਬੋ।' ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਭੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਣ ਪ੍ਰਯੰਤ ਏਹੋ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੇਤਾ ਭੀ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਇਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਤੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਧੀਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਪੰਜ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਯੂਨਾਨੀ ਸੱਭਯਤਾ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ, ਰੋਮਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਮਿਸਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਪੰਜਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਤੱਕ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰੀਆਂ ਦਾ ਮੂਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਕੋਈ ਚਾਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤੱਕ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰਹਿ ਕੇ, ਮਾਨੋ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰੋਮਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਯੂਨਾਨੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਭਯਤਾ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਉਂ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਧੀਨਤਾ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੱਭਯਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਾਢਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਮਿਟ ਗਿਆ। ਏਸੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਏਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਾਧੀਨਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਸ੍ਵਾਧੀਨਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਵਰਾਜ ਪਰਾਏ ਰਾਜ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਸਦਾ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਾਏ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਧੀਨਤਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ‘ਬਾਰ ਪਰਾਏ ਬੈਸਣਾ, ਸਾਈਂ ਮੁਝੇ ਨਾ ਦੇਹਿ। ਜੇ ਤੂੰ ਏਵੇਂ ਰਖਸੀ ਤਾਂ ਜੀਓ ਸਰੀਰੋਂ ਲੇਹਿ।’ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਤਥਾ ਰੋਮਨ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪੂਜਾਰੀ ਹੀ ਇਸ ਮੂਰਤਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉੱਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਯੂਨਾਨੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ‘ਹੇਅਰੋ’ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ‘ਧਾਰਮਿਕ’ ਤੇ ‘ਗਲਿੱਫ’ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ‘ਉਕਰੀ ਹੋਈ ਮੂਰਤ’। ਸੋ ਯੂਨਾਨੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਕਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੂਰਤਾਂ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਪੈ ਗਿਆ, ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂਰਤ-ਲਿਖਤ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉੱਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਅਜੂਬਾ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਚੀਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।

ਸੰਨ 1779 ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਯੋਧਾ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਬੋਨਾਪਾਰਟ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਮਿਸਰ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਇਕ ਫੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਨੀਲ ਦੇ ਇਕ ਦਹਾਨੇ ਕੋਲੋਂ ਜਿਸ ਦਹਾਨੇ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਰੋਜ਼ੇਟਾ’ ਸੀ, ਇਕ ਪੱਥਰ ਲੱਭਾ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰਤਾ ਤਿੰਨ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਉੱਕਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਲਿਖਤ ਸੀ, ਤੇ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਅਲੋਪ ਹੋਈ ਲਿਖਤ। ਤੀਜੀ ਲਿਖਤ ਯੂਨਾਨੀ ਲਿਖਤ ਸੀ ਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਲਿਖਤ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਦੇ ਵੀ ਅਲੋਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਸੋ ਉਹ ਯੂਨਾਨੀ ਲਿਖਤ ਸਾਰੀ ਉਠਾਲ ਲਈ ਗਈ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਸਰ ਦੇ ਯੂਨਾਨੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਸੰਮਤ, ਮਸੀਹ ਤੋਂ 196 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਬੜੇ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਯੂਨਾਨੀ ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਉਠਾਲ ਲਿਆ। ਸੰਨ 1822 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਇਕ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਉਠਾਲ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਪੱਥਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ‘ਰੋਜ਼ੇਟਾ-ਸ਼ਿਲਾ’ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਰੋਜ਼ੇਟਾ-ਸ਼ਿਲਾ ਹੁਣ ਲੰਡਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿਚ ਪਈ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਵਿੱਦਿਆਲਿਆਂ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਿਲਾ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਹੁਣ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਲਿਖਤ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਮਝ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਔਖ ਦੇ ਉਠਾਈਆਂ ਤੇ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਲਿਖਤ ਸਮੇਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਹੁਣ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਦੇ ਪਦ-ਕੋਸ਼ ਤੇ ਵਯਾਕਰਣ ਭੀ ਬਣਾ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਿਸਰ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਹੈ ਅਚੰਭਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਇਕ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਲਿਖਤ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁੜ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਹੇਅਰੋ ਗਲਿੱਫ - (ਇਹ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ) ਹੇਅਰੋ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਧਰਮ ਅਤੇ ਗਲਿੱਫ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉੱਕਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੂਰਤਾਂ। ਫੁੱਝੇ - ਜਿੱਤ। ਲੂਣ - ਨਮਕ। ਖੰਡਤ - ਖਿਲਰ ਜਾਣਾ। ਪੇਪਿਰਸ - ਪੇਪਰ (ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ), ਕਾਗਜ਼ (ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ) ਜਨੌਰ - ਜਾਨਵਰ। ਸਣੇ-ਸਣੇ - ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ (ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ)। ਰਤਾ - ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ। ਭਾਸੀ - ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਮੱਸ - ਸਿਆਹੀ (ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਮੱਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਸਵਾਣੀ - ਦਵਾਤ (ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਮਸਵਾਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਰਿਆਫ਼ਤ - ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ। ਦਹਾਨੇ - ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ। ਮੁੱਹਜਬ - ਮੁਤਾਬਕ। ਸੰਮਤ - ਈਸਵੀਂ ਤੋਂ 57 (ਸਤਵੰਜਾ) ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਫਰਕ।

ਟਿੱਪਣੀ

‘ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ’ ਇਕ ਵਚਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਇਤਿਹਾਸ, ਧਰਮ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਲਿੱਪੀ ਬਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਿਆਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਇਕੋ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਵੀ ਉਦੇ ਜਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਰੌਚਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਸਹਿਜਤਾ ਇਸਦੀ ਵਿੱਧੀ ਹੈ। ਸਿਆਹੀ, ਕਲਮ, ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਕਾਢ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕਾਢ, ਚੀਨੀ, ਮਿਸਰੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ, ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਗਮਣਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਾਂਝੀਮਾਨਵਤਾ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ - ਇਸੇ ਕਠਿਨ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਇਹ ਲੇਖ ਗਲਾਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪੁਜਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੇਅਰੋ ਗਲਿੱਫ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਨਿਬੰਧ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਮਿਸਰ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਬਾਰੇ ਨਿਬੰਧ ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਵਿੱਚ ਦਿਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ?
2. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਿਸਰੀ ਤੇ ਚੀਨੀ ਕੌਣ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਏ ਸਨ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪਾਠ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖੋ।
3. ਮਿਸਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਅੱਖਰ ਬਣਾਏ?
4. ਲਿੱਖਣ ਦੀ ਸਾਮਗੱਰੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ?
5. ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਸਾਂਝ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ?
6. ਯੂਨਾਨੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੇ ਮਿਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ?
7. ਰੋਜ਼ੇਟਾ ਸ਼ਿਲਾ ਕੀ ਹੈ? ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ ਦੇ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਓਸ ਦਾ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ?
8. ‘ਹੇਅਰੋ-ਗਲਿੱਫ’ ਨਿਬੰਧ ਰਾਹੀਂ ਲੇਖਕ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਮ - ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਈ.ਸੀ.ਐੱਸ.

ਜਨਮ - ਲਾਇਲਪੁਰ (ਅਣਵੰਡਿਆ ਭਾਰਤ) 1909

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਗਰੈਜੂਏਟ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ - ਹਸ਼ੀਸ਼, ਸਪਤ ਸਿੰਗ, ਮਨਸੂਰ-ਅਲ-ਹੱਲਾਜ

ਸਨਮਾਨ - ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ 'ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਫ ਸਿੱਖਿਯੋਗ'

ਪੌਲਾਧਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

(1918-2008)

ਸਰਦਾਰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਚੇਤੇ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਚੋਣਵੇਂ ਸਾਕਿਆਂ ਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਿਤਰ 'ਕਵੀ' (ਕਲਕੱਤਾ) ਤੇ 'ਫੁਲਵਾੜੀ' (ਲਾਹੌਰ) ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਵੀ ਸਨ। ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਓਦੋਂ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਇਨਾਮੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਕੁੱਝ ਸਿਰਕੱਢ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਲਈ ਤੇ ਕੁੱਝ ਚੋਣਵੇਂ ਤਸਵੀਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸਪਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਆਪ-ਹੁਦਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਧੜਾ-ਧੜ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣੀ ਤੇ ਤਸਵੀਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਾਤਮਕ ਚੇਤਨਾ ਵਧਾਉਣੀ ਇਸ ਉੱਦਮ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਮਤ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਹਾਂਦਰੇ, ਕੱਦ-ਕਾਠ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਕਲਾਕਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਣਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹੋਣ। ਮਸਲਨ, ਜਾਣਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਸਰੀਰ ਵੱਲੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਭਾਰੇ ਤੇ ਕੱਦਾਵਰ ਸਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਏ ਦੇ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭੀ ਪਈ ਤਸਵੀਰ ਤੱਕ, ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਇਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਤਸਵੀਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ ਵਾਲੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਇਕਹਿਰਾ ਤੇ ਛਰੇਰਾ ਸੀ। ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸਬੂਤ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਉਥੇ ਵੀ ਚਿਤਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤਸਵੀਰ ਨਾ ਜੁੜ ਸਕੇ, ਉਦੋਂ ਚਿਤਰ-ਪਟ ਉੱਤੇ ਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਭਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਈ ਜਨਮ-ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ - ਸੱਚੇ ਸੌਦੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਂਤੀਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪਰ ਚਿਤਰੇ ਨੇ ਚਿਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਾਲ-ਵਰੇਸ ਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਖੀ ਹੋਵੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਏ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਦੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਚਿੱਟੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲੇ ਬਾਬੇ ਹੀ ਵਿਖਾਏ ਹੋਣਗੇ।

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਦਿਨ ਦੇ 'ਅਕਾਲੀ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਇਕ ਲੇਖ ਛਪਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦ੍ਰਿੜਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਤਮ-ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਬੰਦਾ, ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਇਕ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ 'ਹੋਪ' (ਆਸ) ਨਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਜੀਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲੇਖ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਮਗਰੋਂ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਲੇਖ ਛਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ-ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਇਕ-ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਧਾਂਤਕ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਤੇ ਬਹਿਸ-ਤਲਬ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਉਹ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਯਥਾਰਥ ਵੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਠ ਕਰਕੇ ਨਾ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ।

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵੇਖਣ ਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿਤਰਕਾਰ, ਜਿਵੇਂ ਅਬਦੁੱਲ-ਰਹਿਮਾਨ ਚੁਗਤਾਈ, ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ, ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ, ਈਸ਼ਵਰ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਲਾਹ ਬਖਸ਼ ਹੋਰੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ. ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਚੁਗਤਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਬਖਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਖ-ਕਸਵੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਨਾ ਉਤਰ ਸਕੀ। ਉਦੋਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਉੱਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚੁਗਤਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਚਿਤਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਤਕਨੀਕੀ ਅਪੂਰਨਤਾ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਸੁਝਾਉ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਝਾਉ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਰਗਾ ਹੁੰਗਾਰ ਭਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਬੇਮਲੂਮ ਜਿਹੀਆਂ ਕੁੱਝ ਤਿਉੜੀਆਂ ਵੀ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਚੁਗਤਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਮਕਦੇ ਤਾਰੇ ਸਨ ਤੇ ਚਿਤੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਥਾਹ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬੇਮਲੂਮ ਤਿਉੜੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਿਆ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਹਿ ਲਵੋ, ਅੰਤ ਮੈਂ ਗੱਲ ਉਹੀ ਮੰਨਾਂਗਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ-ਚਿਤ ਲੱਗੇਗੀ।

ਅੱਜ ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹੈ। ਚੁਗਤਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਆਪਣੇ ਬੁਰਸ਼ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ-ਚਿਤਰਣ ਵੱਲ ਨਾ ਲਾ ਸਕੇ, ਅੱਲਾਹ ਬਖਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਵੇਂ ਪਾਸੇ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਵਰਤਿਆ, ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ, ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਣ-ਧੋਤੀ ਨਹਾਤੇ ਤ੍ਰੀਮਤੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਕੈਨਵੈਸ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਭਾਗ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੱਲ ਬੈਠੇ। ਈਸ਼ਵਰ, ਮੂਰਤ ਦੀ ਥਾਂ ਅਮੂਰਤ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਕਲਾ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਜੋ ਇਸ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ-ਮੂਰਤ ਆਪੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲੇਗੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਤਜਰਬੇ ਉੱਤੇ ਤਜਰਬਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਅਸਲ ਗੁਰੂ-ਮੂਰਤਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਉੱਕਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ, ਨਾ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮਗਜ਼-ਮਾਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਖੇਚਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਵਗਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ਕਲ-ਸੂਰਤ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅਤੀਤ, ਆਪਣੇ ਕਈ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕੂਚੀਆਂ ਫੇਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਕਲਮੀ ਚਿਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲਪਿਤ ਚਿਤਰ ਕਿਉਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ? ਸੋ ਉਹ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ-ਮੂਰਤ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸੰਕਲਪ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਡਲ ਲੱਭਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਸਰਦਾਰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਅਸੀਸ ਦੇਂਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਸਵੀਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਉਂ ਲਗਦੇ ਜਿਵੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੇਠਾ ਹੀ ‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ’ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਕਿਰਤੀ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਾ, ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਏਨਾਂ ਫਾਲਤੂ ਮਾਸ ਕਿਉਂ ਥੱਪਿਆ ਗਿਆ?” ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹਾਸੇ ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੌ ਜਿਹਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਚਿਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਤਸਵੀਰ ਲੱਭ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗਾ।”

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਈਸ਼ਵਰ, ਕਲਾ ਦੀ ਨਿਕਦਰੀ ਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਥੁੜ ਦਾ ਭਜਾਇਆ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਵਲੈਤੀ ਅਮੀਰੀ ਵਿੱਚ ਦੇਸੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਹੰਢਾਉਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਤੇ ਸ. ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਅਕਾਡਮੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਮੂਰਤਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਤੇ ਢਾਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਉਸ ਦੀ 'ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ' ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੂਲ ਉਸ ਨੇ 1935 ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਚੱਲ ਨਿਕਲੀ ਸੀ - ਸਾਧਾਰਨ ਤੋਂ ਭਾਰਾ ਧੜ, ਅੱਧ-ਮੀਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਚੌੜੇ ਦਾਅ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਸੀਉਣ ਵਾਲਾ ਚੋਲਾ। ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚਿਤਰ ਨਵਾਂ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ-ਮੂਰਤ ਨੂੰ ਉਘਾੜਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਾਲਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਧੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਮੁਖ ਚਿਤਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰੁੱਖ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਲਟਕਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਪੰਛੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ-ਮੁਖੜੇ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਚਿਤਰੇ? ਗੋਲ, ਲੰਬੂਤਰੇ ਕਿ ਚੌਰਸ? ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੈਸੀ ਬਣਾਵੇ—ਨੁਕੀਲੀ ਕੀ ਛਾਜਲੀ? ਮੁੱਛਾਂ ਖੜੀਆਂ ਰੱਖੇ ਕਿ ਡਿੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ? ਬਾਣਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਵਾਏ—ਭਗਵਾ ਕਿ ਚਿੱਟਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੰਗ ਦਾ? ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਰੱਖੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਅੱਧ-ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਰੱਖੇ? ਇਕੱਲੇ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣਾਵੇ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਲ ਸਜਾਵੇ? ਬਾਲਾ ਕੋਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਨਾ? ਜੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਕੰਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ? ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਅਨੇਕ ਗੁਰੂ-ਪੂਜਕ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵੀ ਸਨ। ਸੋ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ ਕਿ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ-ਮੂਰਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਲਾ-ਕਿਰਤਾਂ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਕਸਬ ਦਾ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾ-ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘੇਰਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ। ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਉਮਰ, ਉਜਰਤ ਉੱਤੇ ਬੁਰਸ਼-ਕਿਰਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੰਘੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਇਸ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਕਲਾ ਬਣਾਉਣ ਉੱਤੇ ਟਿਕ ਗਈ ਸੀ।

ਏਕਾਂਤ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਖਿੱਚ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਧੌਲਾਧਾਰ ਦੀ ਬਾਂਕੀ ਕਾਂਗੜਾ ਵਾਦੀ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ 'ਅੰਦਰੇਟੇ' ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਨੌਰਾ ਰਿਚਰਡਜ਼ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਲਈ। ਉਸ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ 'ਕੋਠੀ' ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਪਿਛਵਾੜੇ ਸਦਾ-ਵਗਦਾ ਪਾਣੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਵੱਖੀ ਵੱਲ ਸੰਘਣਾ ਜੰਗਲ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਵੱਲ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤ ਹੈ - ਚੁਪਾਸੀ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਟੋਪੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰਬਤੀ ਧਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੀਆਂ ਤੇ ਝੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ ਟਾਕੀਆਂ ਵਰਗੇ ਖੇਤ ਹਨ। ਮੌਸਮ ਕੰਮ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸੀ, ਲੋਕ ਸਰਲ ਤੇ ਸਤਕਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ। ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਸੁਖਾਵਾਂ ਤੇ ਕਲਾ-ਮਈ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਚੋਣਵੇਂ ਚਿਤਰਾਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਛਪਾਈ, ਮਦਰਾਸ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਉਹ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਚੋਰ-ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਨਕਲਾਂ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਕਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਗੀੜ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸੁਹਜ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਵੱਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਰਸੋਈ ਤੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੌਣ-ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਵਸਤ ਲਿਆਂਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਨੇ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਮੰਨਿਆ। ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਹਣੱਪ ਲਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਪਾਰ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਦ ਰਈਸਾਨਾ ਹਨ, ਮੈਲ, ਕੋਝ ਜਾਂ ਘਟੀਆਪਨ ਨੂੰ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕਪੜਾ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਦਾ, ਰੰਗ ਲੈਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਲੈਤੀ, ਕਾਲੀਨ, ਉੱਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਖੱਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੀ ਹੋਵੇ? ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਪੜੇ ਉੱਤੇ ਛਿੱਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸੇਗੀ, ਨਾ ਕਦੀ ਕਾਲੀਨ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਦਾਗ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਹੱਥ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਲਈ ਵੀ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਹਮਾਮ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਕੋਲ ਟੂਟੀ ਫਿਟ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਗਿਰਾਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ

ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੈਪਕਿਨ ਨਾਲ ਪੂੰਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਤਨੀ ਜੀਉਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਪਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਖਰੇ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ-ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਇੱਕਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਾਲਮਪੁਰ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭੰਵਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਹ ਢੇ ਐਸਾ ਢੁਕਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਆਪਣਾ ਭਾਈਬੰਦ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰਬੀਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੱਘੜ ਪਤਨੀ ਗੁਰਚਰਨ ਜੀ ਨੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਆਪਣੇ ਜਿੰਮੇ ਲੈ ਲਈ। ਸਰਦਾਰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਸੋ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭੰਵਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਸੁਖ-ਆਰਾਮ ਅਰਪਿਤ ਕਰਕੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਰੂ ਇਹਸਾਸ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵਿਹਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੁਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਹਰੀਬਰ-ਕਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਐਵੇਂ ਸੁੱਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ।

ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਅੰਦਰੇਟੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਸੜਕ ਦੇ ਉੱਤੇ ਅੰਦਰੇਟੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਕਾਨ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ - ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਮਕਾਨ ਦੇ ਚੁਪਾਸੀਂ ਲੀਚੀ, ਅੰਬ ਤੇ ਅਮਰੂਦਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਅਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਮੌਸਮੀ ਫੁੱਲ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਇਕ ਖੂੰਜੇ ਵਿੱਚ ਗਾਂ-ਮੱਝ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਕੁੱਝ ਵਿੱਥ ਉੱਤੇ ਰਸੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖਾਣੇ ਦਾ ਮੇਜ਼ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਸੋਈ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਐਵਰਕਲੀਨ ਟੱਟੀ ਹੈ। ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਣੀ ਲਈ ਬਣੀ ਡਿੱਘੀ ਨੂੰ ਹੌਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਕੰਧ-ਆਕਾਰ ਦੀ ਜਾਲੀ ਲਾ ਕੇ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਜਰਾ ਬਣਿਆ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਪਾਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਪਿੰਜਰੇ ਦੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਉੱਜੜੀ ਵੇਖੀ। ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰਵਾਰ ਸਟਿੱਲ-ਲਾਈਫ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰਚਰਨ (ਮਿਸਿਜ਼ ਹਰਬੀਰ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਦਸਖ਼ਤ ਸਨ। ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲ ਇਕ ਜਾਲੀ ਵਾਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ-ਕਮਰਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਬਲੀ ਏਥੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆ ਫਸੇ, ਉਸਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਵੀ ਲਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ?” ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਖਿੜਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਜੋ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਮੇਰੇ ਲਈ ਜੁੱਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ?” ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਬੰਦਾ ਖੁਸ਼-ਮਿਜ਼ਾਜ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਾਜ਼ਰ-ਜਵਾਬ ਵੀ ਹੈ। ਬੈਠਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜੇ। ਬੈਠਕ ਕਾਹਦੀ ਹੈ। ਕੋਠੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਹੋਰ ਕੋਠੀ ਹੈ - ਵਿੱਚੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਵਿੱਚੇ ਸੌਣ ਦਾ, ਵਿੱਚੇ ਨਹਾਉਣ-ਧੋਣ ਦਾ ਤੇ ਵਿੱਚੇ ਸਟੂਡੀਓ ਦਾ, ਪਰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕਰੀਨੇ ਨਾਲ ਥਾਂ-ਸਿਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਰਗੀ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਫ਼ਾਸਤ ਤੇ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਦੇ ਸਨੇਹੇ ਦੇਂਦੀ। ਅੰਦਰ ਵੜਦਿਆਂ ਸਾਹਮਣੀ ਨੁੱਕਰ ਵਿਚ ਡਾ. ਐੱਮ.ਐੱਸ. ਰੰਧਾਵਾ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਧੜ ਦਾ ਬੁੱਤ, ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਕੰਧ ਨਾਲ ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ ਉੱਤੇ ਬਿਸਤਰਾ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੰਧ ਦੇ ਆਲੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਹਾਣੇ ਵੱਲ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕੋਲ ਟ੍ਰਾਂਜਿਸਟਰ ਤੇ ਟੇਪ-ਰੀਕਾਰਡਰ। ਸਿਰਹਾਣੇ ਵੱਲ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਸਟੈਂਡ ਉੱਤੇ ਅਧੂਰੀ ਤਸਵੀਰ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ, ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿਊਬਾਂ ਤੇ ਬੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ। ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹਮਾਮ, ਥੱਲੇ ਚਿਲਮਚੀ। ਕੁੱਝ ਚਿਤਰ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲਟਕੇ ਹੋਏ। ਵਿਚਕਾਰ ਕਾਲੀਨ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਦੋ ਆਰਾਮ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਸਟੂਲ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਬੜ ਦੇ ਸਲੀਪਰ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਛੋਟੀ, ਸਵਾਰ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਤੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਸੇਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀ ਵਾਂਗ ਲੱਗਿਆ, ਲਾਲ ਭਾਹ-ਮਾਰਦਾ ਗੋਰਾ ਰੰਗ, ਸੁਨੱਖਾ ਚਿਹਰਾ ਜਿਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕਿਣਮਿਣ

ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚਦੀ, ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਖਿੱਲਰੇ ਬਰਫ ਚਿੱਟੇ ਕੇਸ। ਬਾਹਰ ਮੈਂ ਧੌਲਾਧਾਰ ਦੀਆਂ ਧੌਲੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ - ਪੁਰਾਤਨ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ, ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧੌਲਾਧਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ, ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ। ਉਸ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਯੂਰਪ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ (ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਟੋਟਕਿਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਉਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਜੁਗਤ ਹੈ), ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਆਵੇਸ਼ ਘਾਲ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਿਰਾਰਥਕ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਰਾਜਿਆਂ, ਰਾਣੀਆਂ, ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਤੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੀਆਂ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮੂਰਤ-ਰੂਪ ਅਮਰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਡਾ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ਡਾ. ਰੰਧਾਵੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਤੇ ਹਰਭਜਨ ਬਾਜਵੇ ਦੀਆਂ। ਸੁਰ ਮੱਧਮ, ਬੋਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਠਰ੍ਹੇਮੇ-ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਹਾਸ-ਰੱਸ ਦਾ ਛਿੱਟਾ। ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਤਾਂ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਪੂਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਹੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਗੱਲ ਕੇ ਬੋਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਚਤਰ ਹੋ, ਪਰ ਸੁਣੋ ਨੂੰ ਅਣਸੁਣਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹਾਨਾ ਚੰਗਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ, ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ, ਬੋਲੇ-ਬੱਦਲ ਬਣ ਬੈਠੇ!” ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰ ਪਿਛਾਂਹ ਸੁੱਟਿਆ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਿਰਮਲ ਹਾਸਾ ਹੱਸਿਆ। ਫੇਰ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਤੇ ਸੌਂ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਬੜੀ ਰਸੀਲੀ ਧੁਨੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਟੇਪ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ, ਬਲਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਈਜ਼ਲ ਉੱਤੇ ਲੱਗੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਨਿਖਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੇਲ ਵਾਲੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰ ਨੇ ਤਸਵੀਰ ਉੱਤੇ ਰੰਗ ਸੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਸਵੀਰ ਨਾਲ ਲੰਮੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਲਾਉਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਬਣ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਸਟੂਲ ਜਾ ਮੱਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੀ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ, ਕਦੀ ਨੱਕ, ਕਦੀ ਵਾਲ ਤੇ ਕਦੀ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਦਿਰਸ਼ ਸਵਾਰਨ ਉੱਤੇ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਚੰਗੀ ਫਿਨਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਾ ਖੇਚਲ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਖਰਚ ਤੋਂ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਛਪਾਈ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਚਲ ਤੇ ਖਰਚ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲਈ ਉਹ ਗੁਰਚਰਨ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਮਦਰਾਸ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਰੰਗ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾ ਉੱਘੜੇ, ਉਹ ਘਰ ਨਾ ਮੁੜਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਰ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਛਪਾਈ ਉੱਤੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਪੋਰਟ੍ਰੇਟ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਚਿਤਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ, ਜਲੂਸ, ਜਲਸੇ ਜਾਂ ਲੜਾਈ ਦੀ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼-ਚਿਤਰਣ ਵੱਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਉਸ ਦੇ ਬੂਰੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਿੱਤ ਆਪਣੇ ਨੇਕ ਰੰਗਾਂ-ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਖਟ ਵਿਛਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਗਵਾਚ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ-ਚਿਤਰਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਵੀ ਪਲਾਇਣੀ ਰੋਮਾਂਚਿਕਤਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਚਿਤੇਰਾ ਹੈ - ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਉਹ ਜੋ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦਾ ਕਲਚਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਜਿਸ ਕਾਂਗੜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਮਾਣਕੂ ਤੇ ਨੈਨਸੁਖ ਵਰਗੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਜਾਦੂਗਰ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਚਿਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਤੀਬਰ ਤੇ ਵੇਗਮਈ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਵਣ-ਤ੍ਰਿਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਕਾਰੀਗਰ ਸਨ। ਵਸਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਰਤੀ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਹੀ ਉਦੀਪਿਤ ਕਰਦੀ ਜਾਪੇਗੀ। ਜੇ ਬਿਰਹਨ ਚਿਤਰ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇਕ

ਉਤਸੁਕ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਦਿੱਸੇਗਾ। ਕਾਂਗੜਾ ਕਲਮ ਦੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ, ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ, ਬਿਰਛਾਂ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਰਥ ਭਰ ਲਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਘੜ ਲਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸੁਆਦ ਮਾਣਨ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਕਾਂਗੜਾ ਕਲਮ ਦੇ ਚਿੱਤਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭਾਵ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਉੱਦੀਪਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ, ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵੱਜੋਂ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਂਗੜਾ-ਕਲਮ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਹਿਮਾ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸ਼ੈਲੀ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰਕਾਰ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਦਰਪਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਗਰਾਂਡੀਵ, ਸਾਧਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡ-ਆਕਾਰੀ ਮਹਾਂ-ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਇਹ ਸਕੂਲ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਤੋਂ ਕੈਮਰੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਉੱਤੇ ਲਹਿਰੀਏ ਵਾਲੇ, ਲੱਕੇ ਕੁੱਬੇ ਲੈਨਜ਼ ਜਾਂ ਫਿਲਟਰ ਲਾ ਕੇ ਸਾਹਮਣੀ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਕੀ ਦਾ ਕੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੈਨਜ਼ ਤੇ ਫਿਲਟਰ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਾ ਸਚੇਤ ਦਿਮਾਗ, ਉਛਾੜ ਦੇ ਖੱਲੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਬੀਬੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਤੇ ਸੁਹਣੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਪੋਰਟ੍ਰੇਟ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ, ਕਈ ਕਲਾਕਾਰ, ਅੱਖ ਨਾਲੋਂ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ - ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਸਵਾਣੀ, ਪਰ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਆਦਮਖੋਰ, ਲੁੱਚੀ, ਬਜ਼ਾਰੀ ਔਰਤ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਚਿਤਰਕਾਰ ਦੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਇਕ ਫਬੀ-ਸੰਵਰੀ ਸੁੰਦਰੀ ਹੀ ਬੈਠੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ, ਜੋ ਅਸਲ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ, ਛਾਤੀਆਂ ਤੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੁਰਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਚਿਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਘਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਲਾਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਮਨੋਪਾਠ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਜੋ ਚਿਤਰ ਦੀ ਦੱਖ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ-ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਰਟ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਭੇਤ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਲਾ-ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪਵੇ। ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ ਬੋਲਦੀ ਹੈ।

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸ. ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਦੀ ਕੋਈ ਤੰਗੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਲੰਗਾਂ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਗਾਹਕ ਹਨ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਡਲ ਦੇ ਨਕਸ਼-ਨੈਣ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਚਿਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਚਿਤਰ, ਮਾਡਲ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਸੁਹਣੇਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਚੰਡੀਗੜ ਦੇ ਅਫਸਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਚਿਤਰ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਗੋਰਖੇ ਫੌਜੀ ਦਾ, ਚਾਹੇ ਡਾ. ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਸੇਠ ਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਡਰਾਇੰਗ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹਰ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰ ਦਿੱਸੇਗਾ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਮਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚਿਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ‘ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਂਵਾਲ’ ਚਿਤਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ 1948-49 ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਵਾਯੂ-ਸੈਨਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆ। ‘ਹੀਰ-ਰਾਂਝਾ’ ਚਿਤਰ 1973 ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ‘ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਨਕਾ’ (1935), ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ (1947), ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (1958-59), ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ (1960), ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ (1965), ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਹੱਥ ਵਾਲਾ ਚਿਤਰ 1969 ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਛਪਵਾਇਆ), ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਲੱਦਾਖੀ ਟੋਪੀ ਵਾਲਾ, 1971) ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ (1973), ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ‘ਸੋਹਣੀ’ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ, ਵਿਕਰੀ ਵਿੱਚ ‘ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ’ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਚਿਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਕਿ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਸੂਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹੀ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਲੀਕ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਲਪੀ ਹੋਈ ਗੁਰੂ-ਮੂਰਤ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਜੇ ਕੋਈ ਅਸਲ ਸੂਰਤ ਲੱਭ ਕੇ ਲੈ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਲੋਕ ਅਸਲੀ ਨੂੰ ਨਕਲੀ ਤੇ ਨਕਲੀ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਚਿਤੇਰੇ - ਚਿੱਤਰਕਾਰ। ਬਹਿਸ-ਤਲਬ - ਚਰਚਾ ਯੋਗ। ਨਿਕਦਰੀ - ਬੇਕਦਰੀ। ਖੁੜ - ਕਮੀ। ਛਾਜਲੀ - ਛੰਜ ਵਾਂਗ ਚੌੜੀ, ਸਜੀ ਹੋਈ। ਕੰਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ - ਮਿਸ਼ਰਨ। ਕਸਬ - ਪੇਸ਼ਾ, ਕਿੱਤਾ। ਮੁਤਾਲਿਆ - ਖੋਜ। ਉਜਰਤ - ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਭਾੜਾ। ਬਾਂਕੀ - ਖੂਬਸੂਰਤ। ਡਿੱਘੀ - ਖੂਹ ਵਰਗੀ ਪਾਣੀ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਥਾਂ। ਨਫਾਸਤ -ਕੋਮਲਤਾ। ਈਜ਼ਲ - ਬੋਰਡ। ਪਲਾਇਣੀ - ਦੌੜਨਾ, ਨੱਠਣਾ। ਮਾਣਕੂ - ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਰਤਨ। ਵਣ-ਤ੍ਰਿਣ - ਬਿਰਛ ਅਤੇ ਘਾਹ, ਸਾਰੀ ਵਨਸਪਤੀ। ਵਸਲ - ਮੇਲ। ਉਦੀਪਿਤ - ਉਭਾਰਨਾ, ਜਗਾਉਣਾ। ਗਰਾਂਡੀਲ - ਮੋਟਾ। ਲੱਕੇ - (ਕਮਰ ਤੋਂ ਪਤਲੇ ਲੈਂਸ) ਕਮਾਨ ਵਰਗਾ ਲੈਂਸ।

ਟਿੱਪਣੀ

‘ਧੌਲਧਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ’ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸਰਦਾਰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ, ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਚਿੱਤਰਾਂ, ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਿਆ, ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਰਾਏ, ਉਸਦੇ ਜੀਉਣ ਵੰਗ ਜਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਬੰਧ ਹੈ। ਨਿਬੰਧ ਕੇਵਲ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ, ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਉਤੇ ਪੈਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਦਿ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਪਾਠਕ ਲਈ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਧੌਲਧਾਰ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਟੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾਂ ਵਸੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਧੌਲਧਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਹਿਕੇ ਉਸਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਿੱਕ ਹੁੰਦਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖ ਵਿਚ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ। ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤਕਨੀਕੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ, ਵਰਣਨ ਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੁਮੇਲ ਹੈ, ਲੰਮੇ ਪਰ ਸੁਖਾਲੇ ਵਾਕ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਇਨਾਮੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਮੰਤਵ ਸੀ?
2. ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਮੱਤ ਸੀ?
3. ਅਬਦੁੱਲ-ਰਹਿਮਾਨ ਚੁਗਤਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਅ ਪ੍ਰਤੀ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਸੀ?
4. ਸ. ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਆਪਣੇ ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਵੇਂ ਭਿੰਨ ਸਨ?
5. ਦੇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ. ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਚਿਤਰਕਲਾ ਨਾਲ ਕੀ-ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ?
6. ਸ. ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਲਾਕਾਰੀ ਦੀ ਝਲਕ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਝਲਕਦੀ ਹੈ?

7. ਕਿਹੜੀ ਖਿੱਚ ਕਾਰਨ ਸ. ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰੇਟੇ ਜਾ ਵੱਸਿਆ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਅੰਦਰੇਟੇ' ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਬੈਠਕ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰੋ।
8. ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸ. ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ 'ਧੌਲਧਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ' ਕਿਉਂ ਜਾਪਿਆ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਮ - ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ.

ਜਨਮ - 11.1.1918

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ - ਚਾਨਣ ਸਿੰਘ

ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ

ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੀਰ

(1924-1991)

ਜਿਵੇਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਕਲ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਗਠ ਦੇ ਪੂਰਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਠ ਕੁਤਰਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਕੁਛ ਲੋਕ ਕੈਂਚੀ, ਬਲੈਡਰ ਜਾਂ ਤੇਜ਼ਾਬ ਨਾਲ ਗਠ ਕੁਤਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਸਿਰਫ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ। ਜੀਭ ਨਾਲ ਗਠ ਕੁਤਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੰਦ ਦੀ ਝਰੀਟ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵੱਜਣ ਦਿੰਦੇ।

ਗਠ ਕੁਤਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ‘ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ’ ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਕਿਸਮ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਗਠ ਕੁਤਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

‘ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ’ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਨਸਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ‘ਖਾਹਮਖਾਹ’ ਭੀ ਸਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ‘ਅਖੇ ਤੂੰ ਕੌਣ ? ਮੈਂ ਖਾਹਮਖਾਹ।’ ਇਹ ਖਾਹਮਖਾਹ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਲਹੂ-ਚੂਸ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹਰ ਪਿੰਡ ਬਲਕਿ ਹਰ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ‘ਚ ਬਗੈਰ ਖੇਚਲ ਕੀਤਿਆਂ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਵਲ ਦੋ ਕਦਮ ਪੁਟੋ ਇਹ ਚਾਰ ਕਦਮ ਪੁੱਟ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਔਂਦੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗੰਢ ਜਾਂ ਗਠ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਹੁਨਰ ਵਖੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਨਵਾਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਛੱਡਣਗੇ।

ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਕਾਨ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਕੰਮ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅੜਿਚਣ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਏਸ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਉਠੋਂਦੇ ਹੋਏ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਪੁਜਣਗੇ ਤੇ ਕਹਿਣਗੇ - ‘ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦਾ ਕੀ ਹੈ ਮੈਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਏਧਰ ਔਧਰ ਕੁਝ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।’ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਹੁਰਾਂ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੁਡਵਾ ਸਕਦੇ। ‘ਏਧਰ ਓਧਰ’ ਖਰਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਹੁਰਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜੇਬ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਫ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੋਘੇ ਦੀ ਨਾਲੀ ਚੌੜੀ ਕਰਵੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਜੇਬ ਸਾਫ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ।

ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸੜਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਮੀ ਔਕੜ ਕਿਸੇ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਪਾਸ ਦਸ ਬੈਠੇ ਹੋ ਹੁਣ ਉਹ ਢਿੱਲਾ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਕੇ ਕਹੇਗਾ, “ਜੀ ਕੰਮ ਭਾਵੇਂ ਸਾਂਝਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਿਜੀ, ਬੋੜਾ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।” ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਲੱਖ ਯਤਨ ਭੀ ਕਰੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਪਰ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਹੁਰਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਉੱਲੀ ਲਾਹ ਹੀ ਛੱਡਣੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਡਲ ਜਾਂ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਨੋਣ ਲਈ ਭੱਜ ਦੌੜ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਹੁਰੀਂ ਵਿਚ ਨ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਗਰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਾਂਝੇ ਚੰਦੇ ਚੋਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਫਾ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਕਹਾਣੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਤੁਹਾਡੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਭੀ ਤੁਹਾਡੀ ਜੇਬ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਵਾਹ ਅਜੇਹੇ ਇਕ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਨਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਚੋਣ ਏਜੰਟ ਬਣ ਬੈਠਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ‘ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਚੋਣ ਲੜੇ ਹੋ?’ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ‘ਜੀ ਨਹੀਂ’ ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਿਬ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੋਟਰਾਂ ਤੇ ਮੋਟਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਹਛਾ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਅਵੱਲ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚੋਣ ਲੜਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਪਰ ਜੇ ਹਕੀਮ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੜਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਖਰਚਣ ਤੋਂ ਦਰੇਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਸੁਖ ਨਾਲ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਐਸੇ ਲੋਕ ਚੋਣਾ ਲੜਦੇ ਵੇਖੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਨਮਸਤੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਸ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਐਸੇ ਚੱਕਰ ਦੁਆਏ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਯਾਦ ਰਖਾਂਗਾ।

ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਵਾਲਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹਮਜਮਾਤੀ ਮਿਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਆਤਮਾ ਸਿਹਾਂ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏਂ?’

ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ‘ਜੇ ਕੁੱਝ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਤਾਂ ਸਿਰ ਜਣਿਆਂ ਦਾ ਖਾਧੀ -’ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ‘ਫੇਰ ਭੀ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਂਗਾ।’

ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਤੂੰ ਯਾਰ ਪੇਂਡੂ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਤੈਨੂੰ ਏਨੀ ਸਮਝ ਨ ਆਈ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸਾਇੰਸੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਬਗੈਰ ਹੱਥ ਹਲੋਣ ਦੇ ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਖਾਣੇ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮਝਿਆ?”

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਕਿਵੇਂ?”

ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ‘ਹਛਾ ਸੁਣ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਸ “ਕਵਿਤਾ ਬਣਕੇ ਆਈ ਹੈ - ਕਵਿਤਾ ਬਣਕੇ ਆਈ ਹੈ’ ਹੀ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਏਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਭੀ ਆਈ ਹੈ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਬਈ ਬਣ ਕੇ ਆਈ ਹੈ।’

ਮੈਂ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, “ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਬਣਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਔਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਬਸ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ‘ਚ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਦੋ ਚਾਰ ਜਲਸੇ ਕੀਤੇ, ਧੂੰਆਂਧਾਰ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਹੰਝੂ ਡੋਹਲੇ ਅਖੀਰ ਰਸੀਦ ਬੁਕਾਂ ਛਪਵਾਈਆਂ ਤੇ ਚੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਰੱਬ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗੋਂ ਬੰਗਾਲ ਰੀਲੀਫ ਫੰਡ ਨੂੰ ਕੀ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੀ ਬਚਿਆ। ਜੇ ਅਸਲ ਪੁਛੋਂ ਤਾਂ ਯਾਰ ਰੱਬ ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਹਿਸਾਬਾਂ ‘ਚ ਉਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਚੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਸੁਆਦ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਗੁਲਫਰ ਉੜਾਏ - ਸਾਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੇ ਅਕਾਉਂਟ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨ ਦਾਨੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਸਾਡੀ ਨੀਅਤ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ।

ਕਈ ਵਾਰ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਦੇ ਢਏ ਚੜ੍ਹਣਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਟ ਸਵੈਣਾ ਹੈ ਹੁਣ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਰ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ - ਕਪੜਾ ਤੇ ਦਰਜ਼ੀ। ਕਈ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਕਪੜੇ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਦਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕੁਤਰਖਾਨੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਫਾਸਲੇ ਤੱਕ ਹੀ ਆਪਣਾ ਦਾਅ ਲਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਟ ਸਵੈਣ ਦੇ ਮੂਡ ਅਥਵਾ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠੋਂਦੇ ਹੋਏ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤੋਂ ਦਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠਹਿਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਤੋਂ ਕਛੇ ਜੋਗਾ ਮੁਫਤ ਕਪੜਾ ਮੁਛਿਆ ਤੇ ਦਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਸਵਾਈ ਮੁਫਤ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਠਾਠੀ ਜਾਂ ਨਾਲੇ ਲਈ ਲੀਰ ਭੀ ਚੁੱਕ ਲੈ ਗਏ।

ਤੁਸੀਂ ਮਕਾਨ ਕਰਾਏ ਤੇ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹੋਣਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਟੀ ਡੀਲਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੰਗੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ

ਮਕਾਨ ਲੱਭ ਕੇ ਦੇਣ ਜਾਂ ਕਰਾਏਦਾਰ ਢੂੰਡ ਕੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਭੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਭੀ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਲਵੇਗਾ, ਵਾਧਾ ਇਹ ਕਿ ਉਲਟਾ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰ ਅਹਿਸਾਨ ਰਖੇਗਾ।

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਇਹਨਾਂ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਆਦਮੀ ਹਰ ਕੰਮ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ‘ਸਹਾਇਤਾ’ ਜਾਂ ‘ਰਹਿਨੁਮਾਈ’ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੀ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਬ ਕੁਤਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਫ਼ਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਵੇਖੋ-ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਤਾੜ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗਠ ਭੀ ਬਚ ਜਾਏ। ਇੰਝ ਕਰੋ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਇਕ ਡਾਇਰੀ ਰੱਖੋ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਿਖੋ ਕਿ ਅੱਜ ਫਲਾਨੇ ਫਲਾਨੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਫਲਾਨੇ ਫਲਾਨੇ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਿਆ ਤੇ ਐਸ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗਠ ਕੁਤਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਗਠ ਬਚਦੀ ਰਵ੍ਹੇ ਪਰ ਐਸਾ ਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਗਠ ਬਚਦੀ ਰਵ੍ਹੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ‘ਬੰਦਾ ਜੋੜੇ ਪਲੀ ਪਲੀ ਤੇ ਰਾਮ ਰੁੜਾਵੇ ਕੁੱਪੇ’, ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਜਿਹੇ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਕੋਲੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕਸਰਾਂ ਕਢਵਾ ਬੈਠੋ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਗੱਠ-ਜੇਬ। ਜੁਅਰਤ-ਹਿਮੰਤ। ਬਹੁਲਤਾ-ਜਿਆਦਾਪਨ। ਅੜਿਕਣ-ਰੁਕਾਵਟ। ਮੋਘੇ-ਖਾਲ (ਨਾਲੀ ਦਾ ਮੂੰਹ)। ਲਾਹ-ਉਤਾਰਨਾ। ਦਰੇਗ-ਪਰਹੇਜ਼। ਸਿਰ ਜਣਿਆ ਦਾ-ਜੰਮਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ (ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ)।

ਟਿੱਪਣੀ

‘ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ’ ਨਾਂ ਦੇ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹਸਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਵਿੱਧੀ ਇਸ ਪੂਰੇ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰੁਕੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਣਸੱਦੇ ਆ ਕੇ ਚੌਧਰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਫਾਇਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਲਏ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ। ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਅਕਸਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ਸਿਵਾਏ ਇਹਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੀ ਗੰਢ (ਗਠ) ਕੁਤਰਵਾਈਏ। ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਅੰਗ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਅਨੇਕ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁਨਰ ਵਖੋਣਾ, ਸਮਾਜੀ ਲਹੂ-ਚੂਸ, ਉੱਲੀ ਲਾਹੁਣੀ, ਜੇਬ ਸਾਫ ਕਰਨੀ ਆਦਿ। ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੀ ਵਿੱਧੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਨ੍ਹਾਂ-ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਚੌਧਰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ?
2. ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਗਠ ਕੁਤਰਾ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ?
3. ਹਮਜਮਾਤੀ ਰੂਪੀ ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੇ ਕੀ ਗੁਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ?
4. ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਉਣਾ ਅੱਖਾ ਕਿਉਂ ਹੈ?
5. ‘ਘੜਮ ਚੌਧਰੀ’ ਲੇਖ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ‘ਬੰਦਾ ਜੋੜੇ ਪਲੀ ਪਲੀ ਤੇ ਰੱਬ ਰੁੜਾਵੇ ਕੁੱਪਾ’ ਅਖਾਣ ਦੇ ਕੀ ਭਾਵ ਹਨ?

6. ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀ-ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ?
7. 'ਘੜੱਮ ਚੌਧਰੀ' ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਹਾਸ ਰਸ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
8. ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਕਿਸੇ ਘੜੱਮ ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਮ - ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੀਰ

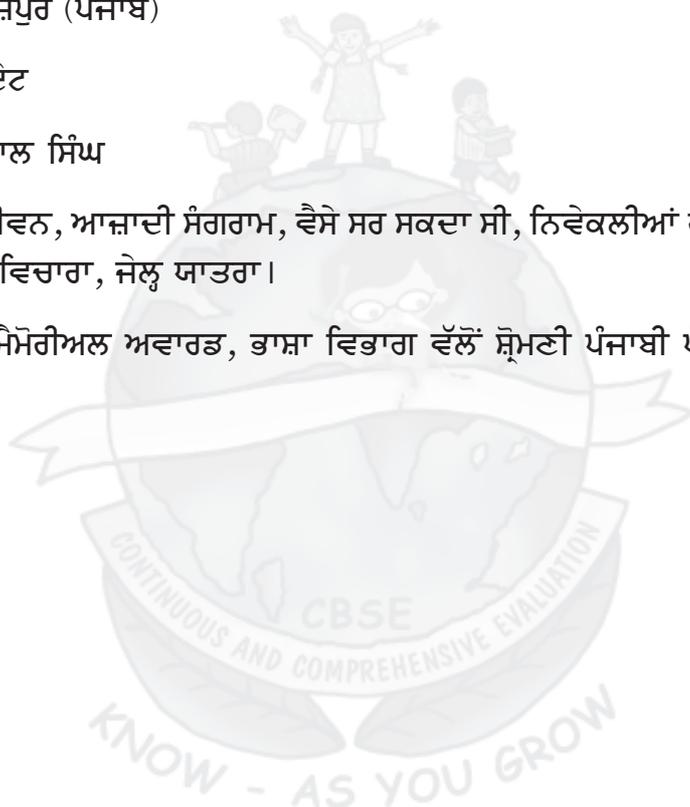
ਜਨਮ - 30.6.1924 ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ (ਪੰਜਾਬ)

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਗਰੈਜੂਏਟ

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ - ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ - ਪੇਡੂ ਜੀਵਨ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ, ਵੈਸੇ ਸਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਹੱਦਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਮੈਥੋਂ ਬਚਾਓ, ਚਾਚਾ ਚੰਡੀਗੜੀਆ, ਵਿਅੰਗਕਾਰਾ ਵਿਚਾਰਾ, ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ।

ਸਨਮਾਨ - ਕੇ.ਐਲ. ਕਪੂਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਅਵਾਰਡ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰ

ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ

ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ

(1940-)

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਯਾਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਟੇਡੀਅਮ ਇੰਡੀਆ ਗੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 1951 ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖੇਡਾਂ ਸਮੇਂ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਲੇ ਦੇ ਖੰਡਰ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਲਾਅਨ ਹਨ। ਹਰਾ ਭਰਾ ਘਾਹ, ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ, ਵੱਡੇ ਹੌਜ, ਇੰਡੀਆ ਗੇਟ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਵਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਰਿਪਬਲਿਕ ਡੇਅ ਦੀ ਪਰੇਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅਥਲੀਟ ਹਫ਼ਤੇ 'ਚ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਵੀ ਪੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਸਾਂ। 1962 ਵਿਚ ਜਕਾਰਤਾ ਦੀਆਂ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਥਲੀਟਾਂ ਦਾ ਕੋਚਿੰਗ ਕੈਂਪ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਕੋਚਿੰਗ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਟਾਰ ਅਥਲੀਟਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਗਿਆ।

ਮੇਰੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਨੋਟ ਹੈ - ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ 'ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਕਲਚਰ' ਯਾਨੀ ਸਰੀਰਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਹੋਵੇ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਸੋਚਣੀ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਵਜੂਦ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਜੁੱਸਾ, ਕਸਰਤਾਂ, ਖੇਡਾਂ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤੇ ਹੰਢਣਸਾਰਤਾ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਜ਼ੋਰ, ਹੁਸਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਡੌਲਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਜੁੱਸਿਆਂ ਦਾ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੁੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਖੋਜੀਆਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਖੇਡ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਬੀਜ ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਆਉਂਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਫੁੱਟੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਉਹ ਦਿਨ ਜਿੱਦਣ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਸਾਮਰਤੱਖ ਦੌੜਦੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਦੁੱਮਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਡਿਸਕਸ ਸੁੱਟ ਹਟੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਥੇ ਕਈ ਸਟਾਰ ਅਥਲੀਟਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹੀ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਲੱਗੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਸੁਰਖੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰੱਜ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਸਨ।

ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੀਆਂ ਸਪਰਿੰਟਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਉਡਦਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਚਿੱਟੀ ਨਿੱਕਰ ਹਵਾ 'ਚ ਫਰਾਟੇ ਮਾਰਦੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਵਾ 'ਚ ਹਿਲਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਛੱਕ ਛੱਕ' ਦੀ ਸ਼ੁਕ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਛਾਂਟਿਆ ਹੋਇਆ ਜੁੱਸਾ ਭਖ ਕੇ ਤਾਬੋਂ ਰੰਗਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਦਾੜ੍ਹੀ ਠੱਪੀ ਹੋਈ ਤੇ ਜੂੜਾ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਦੋ ਸੌ ਮੀਟਰ ਦੀ ਦੌੜ ਲਾਉਂਦਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਟਰੈਕ ਦੀ ਟੇਢ ਉਤੇ ਐਂ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਲਾਟੂ ਵਾਂਗ ਟੇਢਾ ਹੋ ਕੇ ਘੁੰਮਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਂਹ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਸੁੱਟੀ ਡਿਸਕਸ ਹਵਾ 'ਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਦੂਰ ਸਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਡਿੱਗਦੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਦੁੱਮਣ ਸਿੰਘ ਜਟਕੇ ਮਖੌਲ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਕੁਇੰਟਲ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਨਾਲ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਤੱਕ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਲੱਤ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੇ ਤਾੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਖਿੜਦਾ ਸੀ। ਮੀਲ ਦੀ ਦੌੜ ਵਾਲਾ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਟਰੈਕ ਵਿਚ ਰੇਵੀਏ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਅਥਲੀਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਛੋਟੇ ਅਥਲੀਟ ਬੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਸਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਭਾਗੇ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਾਂ।

ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਿਹਾ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਗਿਆ। ਕਦੇ ਪੈਕਟਿਸ ਕਰਨ,

ਕਦੇ ਅਥਲੈਟਿਕ ਮੀਟ ਵੇਖਣ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ। ਮੈਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਚੈਂਪੀਅਨ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨੋਟ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੀ ਖੇਡ ਲੇਖਣੀ ਦਾ ਮਸਾਲਾ ਬਣਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ, ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੱਕਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ। ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੋਚਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਚਿੰਗ ਦੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ। ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ ਕਰਦੇ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਸਾਲਾਨਾ ਖੇਡਾਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਬੈਂਸਟ ਅਥਲੀਟ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪਹਿਲਾ ਲੈਕਚਰਾਰ ਲੱਗਣ ਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦਾ ਇਕ ਮਕਸਦ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਜੱਟ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਿਆਣੂ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ। ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੈਂਸਟ ਅਥਲੀਟ ਦਾ ਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ। ਉਥੇ ਮੈਨੂੰ ਚੂਹੜਚੱਕ ਦਾ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਸਾਡੇ ਹਲਕੇ ਦਾ ਐੱਮ.ਐੱਲ.ਏ. ਸੀ ਤੇ ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੜੀ ਅਪਣੱਤ ਜਿਤਾਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ।

ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਪਿਕਨਿਕ ਵਿਚ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੇ ਰਾਜ ਗਿੱਲ ਵਰਗੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾਂਦੇ। ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸਵਾ ਛੇ ਫੁਟੇ ਕੱਦ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਗੋਲਡ ਮੈਡਲਿਸਟ ਸੀ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨਾ ਤੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਸਤਾਨੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਤੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਗਾਇਆ ਸੀ - ਸਾਡੇ ਖੇਤੀ ਖਿੜੀ ਬਹਾਰ ਕੁੜੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਗੋੜਾ ਮਾਰ ਕੁੜੇ, ਓ ਹੋ. . . ਓ ਹੋ. . .। ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਦਾ ਗੀਤ ਸੀ - ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪਰਾਂਦਾ ਸਾਡੇ ਸੱਜਣਾਂ ਲਿਆਂਦਾ, ਨੀ ਮੈਂ ਚੁੰਮ ਚੁੰਮ ਰੱਖਦੀ ਫਿਰਾਂ, ਤੇ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਨੱਚਦੀ ਫਿਰਾਂ. . .। ਉਦੋਂ ਬਹਿ ਕੇ ਜਾਂ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਈ ਗਾਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵਾਂਗ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮੱਖ ਲੜਦੀ ਹੋਵੇ।

ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦਾ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਤਰੋ-ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਫਿਲਮ 'ਚੱਕ ਦੇ ਇੰਡੀਆ' ਬਣੀ ਹੈ। 1982 ਵਿਚ ਨੌਵੀਆਂ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖੇਡਾਂ 1951 ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖੇਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਨੀਅਰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਤੇ ਮੁੱਖ ਕੋਚ ਸੀ ਤੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੂਨੀਅਰ ਉਸ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਸੀ। ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਮੀਡੀਏ ਨੂੰ ਕਹਿ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਐਤਕੀਂ ਗੋਲਡ ਮੈਡਲ ਸਾਡਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਫਾਈਨਲ ਮੈਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਟੀਮ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਅਖਬਾਰ ਲਈ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖੇਡਾਂ ਕਵਰ ਕਰਨ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਭਾਰਤ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮੈਚ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸੁਰਖੀ ਲਿਖੀ - ਸਾਹਨਾਂ ਦਾ ਭੇੜ ਅੱਜ।

ਉੱਦਣ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੇ ਦਰਾਂ ਮੂਹਰੇ ਪੱਕਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਬਲੈਕ ਜ਼ੋਰਾਂ ਉਤੇ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾ ਸਕੇ ਉਹ ਟੀ.ਵੀ. ਦੀਆਂ ਸਕਰੀਨਾਂ ਮੂਹਰੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਕੀ ਦਾ ਫਾਈਨਲ ਮੈਚ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਸ ਸੀ। ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੇ ਪੰਜ ਮੈਚਾਂ ਵਿਚ ਚੁਤਾਲੀ ਗੋਲ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਦੇ ਉਲਟ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਗੋਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਵੀ ਉਡਣੇ ਸੱਪ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਮੈਚਾਂ ਵਿਚ ਤੀਹ ਗੋਲ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਇਕੋ ਗੋਲ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੈਸ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਸੀਟ ਕੁਮੈਂਟੇਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ ਜਦੋਂ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਤਿਰੰਗੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਟੋਕਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਲੰਘਿਆ। ਫਿਰ ਝੰਡੀਆਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ।

ਮੈਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸਟੇਡੀਅਮ ਕੰਢਿਆਂ ਤਕ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਦਣ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਏਨੇ ਕਰੜੇ ਸਨ ਕਿ ਗਾਰਡਾਂ ਨੇ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰੇਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਵੀ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਥਾਈਂ ਫੋਲੀਆਂ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ, ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਮੁਹੰਮਦ ਹਦਾਇਤੁੱਲਾ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਸਪੀਕਰ ਬਲਰਾਮ ਜਾਖੜ ਸਮੇਤ ਅਨੇਕਾਂ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਮੋਹਤਬਰ ਸੱਜਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਫਿਲਮੀ ਹੀਰੋ ਅਮਿਤਾਭ ਬੱਚਨ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਦੋਬਦੀ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੈਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤਿਰੰਗੇ ਝੰਡੇ ਝੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਰੰਗੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਸਟੈਂਡਾਂ ਉਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਤੇ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਦਾ ਏਨਾ ਸ਼ੋਰ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਭੁਚਾਲ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਖਿਡਾਰੀ ਗੇਂਦ ਲੈ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਡੀ ਵੱਲ ਵੱਧਦੇ ਤਾਂ ਝੰਡੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ੋਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅੰਬਰੀ ਜਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਖੇਡੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹ ਕੇ। ਜਦੋਂ ਚੌਥੇ ਹੀ ਮਿੰਟ ਚ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਦੇ ਕਪਤਾਨ ਜ਼ਫਰ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਗੋਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਗੂੰਜੀਆਂ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਈ ਦਰਸ਼ਕ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਡਿੱਗੇ। ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸੋਲਾਂ ਮਿੰਟ ਤਕ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ। ਜਿੰਨੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਉਹਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ, ਘੱਟ ਹੀ ਕਿਸੇ ਟੀਮ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਰ ਸਤਾਰਵੇਂ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਕਲੀਮਉੱਲਾ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਗੋਲ ਲਾਹਿਆ ਤਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਲਾ ਸ਼ੋਰ-ਗੁੱਲ ਇਕ ਦਮ ਸੌਂ ਗਿਆ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਫੂਕ ਈ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਨ੍ਹੀਵੇਂ ਮਿੰਟ ਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੋਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਾਣੋਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਤੇ ਤਿਰੰਗੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਝੱਗਿਆਂ ਹੋਣ ਲੁਕ ਗਈਆਂ। ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਪੌਣ ਮੋੜ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਾਂ ਹੋਸਟ ਆਂ ਤੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਝੰਡੀਆਂ ਵੰਡਣਾ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।”

ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਚ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਖਿਡਾਰੀ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਗਏ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਗੋਲਕੀਪਰ ਮੀਰ ਰੰਜਨ ਨੇਗੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਗੇਂਦ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਪਰ ਡਾਜ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਗੋਲ ਕਰਾ ਬਹਿੰਦਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਟੀਮ ਨੇ ਉਤੇੜਤੀ ਸੱਤ ਗੋਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਹੀ ਘਰ ਉਹਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਏਨੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਭਰੀ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਉਮਾਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗਏ। ਗੋਲਕੀਪਰ ਨੇਗੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇ ਸੁਣਨੇ ਪਏ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਖਿਡਾਰੀ ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸਟੇਡੀਅਮਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋਏ। ਮੁੱਖ ਕੋਚ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਡੌਰ ਡੌਰਾ ਬੈਂਚ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਖੌਫਨਾਕ ਸੁਫਨਾ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਖਿਡਾਰੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੇਲ੍ਹਦੇ ਤੇ ਮੁਸਕਣੀਆਂ ਵੰਡਦੇ ਫਿਰੇ।

ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਟੀਮ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੂੰ 7-1 ਗੋਲਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਰਾ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਦੇ ਇਕ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਟੀਮ ਹੱਥੋਂ ਹਾਰ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਕਲੰਕ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੇ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਖੱਟਿਆ ਸੀ ਉਹ ਧੋਤਾ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਵਿਚਾਰਾ ਗੋਲਕੀਪਰ ਮੀਰ ਚੰਦਨ ਨੇਗੀ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਨੇੜਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਓਸ ਨੇ ਗੋਲ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲਏ ਸਨ। ਨੇਗੀ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਹੱਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹਦੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹਦਾ ਦੁੱਖ ਉਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

ਨੇਗੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਲੱਗਾ ਕਲੰਕ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋ ਸਕੇ। ਆਖਰ ਇਹ ਬਿਧ 1998 ਦੀਆਂ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਡਾਂ ਸਮੇਂ ਬਣੀ। ਮੀਰ ਰੰਜਨ ਨੇਗੀ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦਾ ਕੋਚ ਬਣਿਆ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਹਾਕੀ ਦਾ ਗੋਲਡ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਨੇਗੀ ਉਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਜੋ ਤੋਹਮਤਾਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਉਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਜਿੱਤਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਲਮ ‘ਚੱਕ ਦੇ ਇੰਡੀਆ’ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਇਹੋ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਦਾ ਹੀਰੋ ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਦਾ ਗੋਲਚੀ ਬਣ ਕੇ ਗੋਲ ਕਰਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਉੱਤੇ ਉੱਜਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦਾ ਕੋਚ ਬਣ ਕੇ ਟੀਮ ਨੂੰ ਵਰਲਡ ਕੱਪ ਜਿੱਤਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਜਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਦਾਰ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਗੱਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਸਲੀ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਹੈ।

ਫਿਲਮ ‘ਚੱਕ ਦੇ ਇੰਡੀਆ’ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਉਭਾਰਿਆ ਉਹਦਾ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਫਿਲਮ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਨੇ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਏਸ਼ੀਆ ਹਾਕੀ ਕੱਪ ਜਿੱਤਿਆ। ਏਸ਼ੀਆ ਕੱਪ ਸਮੇਂ ਚੱਕ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਟੇਪਾਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹੀ। ਹਾਕੀ ਕੱਪ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੇ ਵੀਹ ਓਵਰਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਲਡ ਕ੍ਰਿਕਟ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਰਤ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਜਿੱਤੀ ਤੇ ਫੁੱਟਬਾਲ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜੂਨੀਅਰ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਹੋਣਹਾਰੀ ਵਿਖਾਈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਡ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਵਿਚ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨੋ-ਬਲ ਦਾ ਬੜਾ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਫਿਲਮ ਚੱਕ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਵਧਾਇਆ।

ਨੇਗੀ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਸੱਤ ਗੋਲ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਰਹੇਗਾ, ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਨੂੰ ਨੇਗੀ ਉਤੇ ਬਣਾਈ ਫਿਲਮ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਚਿਣਗ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਹੈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਜੁੱਸਿਆਂ - ਸਰੀਰਾਂ। ਸਾਮਰਤੱਖ - ਅੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ। ਰੇਵੀਏ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ - ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ। ਚੂਹੜਚੱਕ - ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ। ਸਿਆਣੂ - ਜਾਣ-ਪਛਾਣ। ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ - ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ। ਸਾਹਨ - ਸਾਂਢ। ਭੇੜ - ਮੁਕਾਬਲਾ। ਕੰਢਿਆ - ਕਿਨਾਰੇ। ਮੋਹਤਬਰ - ਉੱਘੇ। ਬਦੋਬਦੀ - ਜਬਰਦਸਤੀ। ਅੰਬਰੀ - ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ। ਝੱਗਿਆਂ - ਕਮੀਜਾਂ। ਉਤੋੜਤੀ - ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ। ਲੁਕ - ਛੁੱਪ। ਆਉਸਾਨ ਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ - ਸੂਰਤ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਮੇਲੁਦੇ - ਉਤਸਾਹ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ। ਖੱਟਿਆ - ਕਮਾਇਆ। ਨੇਣਿਆ ਗਿਆ - ਠਿੱਠ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਿਧ - ਵਿਧੀ। ਤੋਹਮਤਾਂ - ਇਲਜ਼ਾਮ। ਉੱਜਾਂ - ਇਲਜ਼ਾਮ। ਹੋਣਹਾਰੀ - ਕਾਬਲੀਅਤ। ਚਿਣਗ - ਚਿੰਗਾਰੀ।

ਟਿੱਪਣੀ

‘ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ’ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਖੇਡਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਲੇਖਣ ਦਾ ਬੜੇ ਦਿਲਚਸਪ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉੱਘੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਮੇਲ, ਰੋਚਕ ਹਾਕੀ ਮੈਚ ਵਿਚ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸ਼ੁੱਧ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਵੀ ਕੁਝ ਵਰਨਣ ਉਸ ਦੀ ਲਿੱਖਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਦਿਤਾ ਵੇਰਵਾ। ਉਸਦੀ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਕਾਰਣ ਹੀ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸਹਿਜੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰਾ ਵੀ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਰਵਾਨੀ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸਹਿਜ ਗਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਕਾਰਣ ਹੀ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਸਾਧਾਰਣ ਹੈ। ਲਿੱਖਤ ਵਿਚਲਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬੋਲਣਹਾਰੇ ਅਤੇ ਸਰੋਤੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਲੇਖਕ ਖੇਡ ਲੇਖਣੀ ਵੱਲ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਗਿਆ?
2. ਲੇਖਕ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਨੂੰ 'ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਕਾਂ' ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ? ਨਿਬੰਧ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੱਸੋ।
3. ਨੌਵੀਂ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ?
4. ਮੀਰ ਰੰਜਨ ਨੇਗੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਕਲੰਕ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਧੋਤਾ?
5. ਕੀ ਮੀਡੀਆ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਿਵੇਂ? ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚੋਂ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਓ।
6. ਲੇਖਕ ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਖੇਡ ਜਗਤ ਦੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

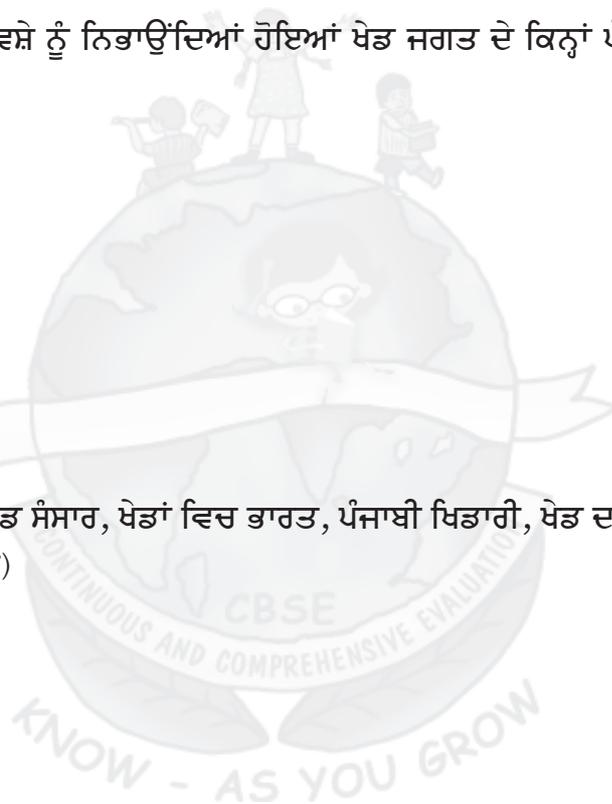
ਨਾਮ - ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ)

ਜਨਮ - 20.6.1940

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ - ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ

ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਐਮ.ਏ.

ਰਚਨਾਵਾਂ - ਬਾਤਾਂ ਵਤਨ ਦੀਆਂ, ਖੇਡ ਸੰਸਾਰ, ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਖਿਡਾਰੀ, ਖੇਡ ਦਰਸ਼ਨ, ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਨਾ ਰਜੀਆ, ਹੰਸਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆਂ (ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ)

ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ

ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ

(1944-)

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨਸਾਨ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਗਲਤੀ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਰੱਬ ਹੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਵਾਰੀ ਰੱਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਭਗਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਦੱਸ ਤੂੰ ਕੀ ਕੀ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ? ਅਗੋਂ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ, ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਰੱਬ ਨੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂ ? ਤੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ? ਗਲਤੀ ਕਰਨਾ ਮਨੁੱਖੀ ਫਿਤਰਤ ਹੈ, ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਰੱਬੀ ਫਿਤਰਤ।

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਲੱਛਣ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਖਰਾਬ ਜਾਂ ਵਿਗੜ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਵਿਗੜਨਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਰਥ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਨਵਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਰੱਬ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਂਝ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੇ।

ਗਲਤੀਆਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਣ ਦਾ ਹੁਨਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗਲਤੀਆਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਿਆਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੂਰਖ ਵਿਅਕਤੀ ਗਲਤੀ ਉਤੇ ਹੀ ਅੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਨੇਮਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਡੇਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਂਦੇ ਲੈਂਦੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਨਿੱਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਨਵਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਇਕ ਬੇਚੈਨ, ਅਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਤੜਪ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਹੀ ਪੁੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁੱਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਹ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਫੋੜਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਚੀਰਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਘਿਸਰ ਕੇ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਘਿਸਰਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਣ ਕੇ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ ਘਿਸਰਿਆ ਹੈ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹ ਅੰਤਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗਲਤੀ ਜਾਣ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਵਾਕ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਗਲਤੀਆਂ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਪਰ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਬੜੀਆਂ ਘੱਟ ਹਨ।

ਉਂਜ ਤਾਂ ਦੋਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਬੜਾ ਕੁੱਝ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਤੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਤੱਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋਸਤੀ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸਤ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਇੰਜ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿੱਥ ਵੱਧਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗੰਢਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹਰ ਹਰਕਤ ਦੇ ਅਰਥ ਕੱਢਣ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਅਸੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਨਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੂਰਖਤਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਉਪਜਿਆ ਹੋਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਮੂਰਖ ਹੀ ਆਪਣੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੂਰਖਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੂਰਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੂਰਖਤਾ ਹੱਦ ਟੱਪ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖ਼ਬਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਬਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲੈਣੀ ਹੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ।

ਗਲਤੀਆਂ ਸਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਕੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਨਿਰ-ਹਥਿਆਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤਣਾਓ ਇਕਦਮ ਢਿੱਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਆਫ਼ੀ ਵੀ ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮੰਗੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰਾ ਅਸਲ ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਸੁਭਾਅ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਅਵਸਰ ਦਿਓ।

ਉਪਰੋਂ ਉਪਰੋਂ ਮੰਗੀ ਗਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਵਲੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁੰਢਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਹੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਵੇਂ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਬਾਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕ ਬਾਰੀ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਬਗਾਵਤ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲੇ ਪਰ ਉਹ ਮੁਆਫ਼ ਨਾ ਕਰੇ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਕਦੀ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੁਆਫ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਸੌ ਸੱਪਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ ਘੋਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡੰਗ ਮਾਰਨ ਲਈ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੋਈ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਹੀ ਉਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਣ। ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੂਝ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮਦੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਗਰਾ ਕੇਵਲ ਬਹਾਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਡਰਪੋਕ ਸਦਾ ਬਦਲੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ।

ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਰਤਾਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ਰੁਚੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ। ਸੁਲੇਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਓ। ਬਾਈਬਲ ਵਿੱਚ, ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਨੁੱਖੀ ਗੁਣ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਆਫ਼ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਅਮਲ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਗਈ ਹੈ, 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿੱਠ ਕੀਤਾ।'

ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਗੁਣ ਹੈ ਪਰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਪਰ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੁਆਫ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਅਕਤੀ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਕੰਚਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਘਟਦੇ। ਸਜ਼ਾ ਨਾਲ ਭੈੜੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਵੇਗਾ।

ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੈੜੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਚੁਸਤ ਹੋਈਏ ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸੁੰਗੜ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਝੱਟ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਸੰਕਟਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਜਰਿਮ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਪੱਕਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਅਦਾਲਤ ਬਰੀ ਵੀ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਅਸਲੀਅਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਜੁਰਮ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਜ਼ਾ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਸ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਘਟਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਕੌਮ ਵਿਚ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨਾ, ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨਾ, ਦੁੱਖ ਮਨਾਉਣਾ, ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਬਹਾਦਰ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਫਿਤਰਤ - ਆਦਤ। ਖ਼ਬਤ - ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ। ਖੁੰਡਾ ਕਰਨਾ - ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇਣਾ। ਖ਼ਬਤੀ - ਸ਼ੌਂਦਾਈ। ਬਰਦਾਸ਼ਤ - ਸਹਿਣ। ਨੀਤੀ-ਸ਼ਾਸਤਰ - ਉਹ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੱਸੇ ਹੋਣ।

ਟਿੱਪਣੀ

ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਨਿਬੰਧਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ ਜੋ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ। “ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ” ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੁਆਲੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ। ਗਲਤੀ ਕੀ ਹੈ, ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਕੀ ਫਾਇਦੇ ਹਨ, ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ, ਮੁਆਫ਼ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਸਜਾ ਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ, ਇਹੋ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਨੇਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਪਹਿਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਪਹਿਰਾ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੂ ਬਾਰੇ ਨਿਰਨਾਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਥਨ ਪ੍ਰਸਤੁੱਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੇਕ ਪਾਸਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਾਸਾਰ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ - ਇਹ ਗਲ ਅਚੰਭਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਇਸ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵਖਰਾ ਹੈ?
2. ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਜੰਗਲੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਕਿਹੋ ਜਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
3. ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਫੋੜਾ ਹਨ?
4. ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗੰਢਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਿਉਂ ਹੈ?
5. ‘ਮੂਰਖਾਂ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਵਿੱਚ ਸਿਆਣਪ ਹੈ’ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੋ?
6. ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
7. ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
8. ‘ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਨੁੱਖੀ ਗੁਣ ਹੈ’ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ।

9. ਕੀ ਸਖਤ ਸਜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅਸਲੀ ਸਜਾ ਕਿਹੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

10. ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਕੌਮ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਂ - ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ (ਡਾ.)

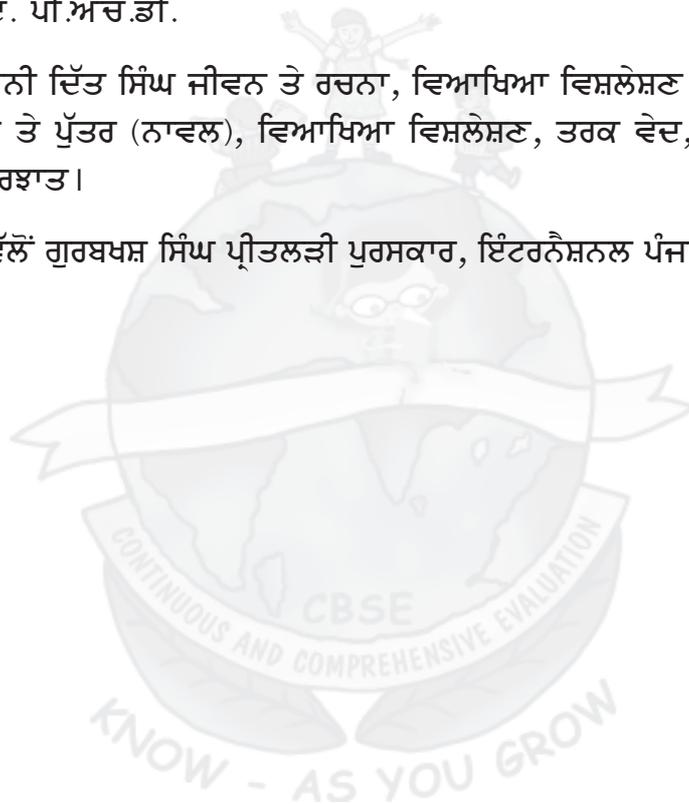
ਜਨਮ - 6.3.1944 ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ)

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ - ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਐਮ.ਏ. ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ - ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ, ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (ਲੇਖ) ਸੱਚੋ-ਸੱਚ (ਸਫਰਨਾਮਾ) ਮਾਰਟਿਨ ਲੂਥਰ ਕਿੰਗ, ਪਿਉ ਤੇ ਪੁੱਤਰ (ਨਾਵਲ), ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਤਰਕ ਵੇਦ, ਘਾਟ ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਬੂਹੇ ਬਾਰੀਆਂ, ਸੁਖਨ ਸੁਨੇਹੇ, ਅੰਤਰਝਾਤ।

ਸਨਮਾਨ - ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਲੰਡਨ ਵੱਲੋਂ ਸਨਮਾਨ।

ਝੜੈ ਕਦੇ ਨ ਝੂਰਹਿ ਮੁੜੇ

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ

(1944-)

ਕਈ ਬੰਦੇ ਝੂਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚੈ ਬਿਨਾ ਕਿ ਜਿਸ ਅਗੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰੋਣਾ ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰਿਆ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਐਵੇਂ ਉਸ ਅੱਗੇ ਦੁੱਖ ਫੋਲੀ ਜਾਣਗੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਜ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਾ ਬੰਦਾ ਐਵੇਂ ਹਾਂ ਹੂੰ ਕਰੀ ਜਾਏਗਾ, ਇਹ ਸੋਚ, ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਉਹ ਝੂਰਨਾ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਜਾਵੇ। ਝੂਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਵੀ ਲੱਭਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਝੂਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਝੂਰਨੋ ਵਰਜਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਝੂਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਹੇ ਮੂਰਖ! ਤੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ ਝੂਰ।'

ਬੰਦਾ ਝੂਰਦਾ ਕਦੋਂ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਅਮੀਰ, ਸਿਆਣਾ, ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਲੱਗਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੰਮੇ-ਪਲੇ ਸੁਖ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਵਧੀਆ ਘਰ ਹੈ, ਸਜੇ ਘਰ ਵਿਚ ਫਰਿਜ, ਟੀ.ਵੀ., ਗੀਜ਼ਰ, ਟੈਲੀਫੋਨ, ਕਾਰ ਆਦਿ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਹਨ। ਉਂਜ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕ ਵਡਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਚੰਗਾ ਕਮਾਇਆ, ਸੰਭਾਲਿਆ, ਚੰਜ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵੀ ਸਲੱਗ ਨਿਕਲੀ ਹੈ। ਝੂਰਨ ਵਾਲਾ, ਉਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਝੂਰੇਗਾ ਕਿ ਦੂਸਰਾ ਕਿਥੇ ਦਾ ਕਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ.. . ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਭੈੜੇ ਜਹਿ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਡੰਗਮ ਡੰਗੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਰੋਜ਼ ਕਮਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਔਲਾਦ ਨਾ ਪੜ੍ਹ ਸਕੀ, ਨਾ ਚੰਗੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੱਡ ਭੰਨ ਕੇ ਕਮਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਸਗੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਔਲਾਦ ਦੇ ਉਲਾਂਭੇ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਮੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਿਆ ਮੁੰਡਾ ਅੱਜ ਵਕੀਲ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜਾਂ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਅਫਸਰ ਹੈ। ਤੇ ਉਹ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਉਹ ਆਪ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਲਗਨ, ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੀ ਉਹ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ? ਕੀ ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਭੱਜਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ? ਕੀ ਉਹ ਲੜਾਕਾ ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ? ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਲ ਲਾ ਕੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਕੀ ਉਹ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਘਟੀਆ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਉਲਝਿਆ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿਤੀ। ਕੀ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਘਟੀਆ ਚਸਕੇਦਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ। ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਟੀ.ਵੀ. ਵੇਖਣਾ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ, ਟ੍ਰਾਂਜਿਸਟਰ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਦੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਦਰ ਕਰਕੇ ਵੀ ਉਹ ਝੂਰੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ, ਬੁੱਕੇ, ਸਰੋਪੇ, ਸ਼ੀਲਡਾਂ ਇਨਾਮ, ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕੰਨ ਵਲੋਟ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢੀਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ।

ਉਹ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਖੇਡਦੇ ਪੋਤਰੀਆਂ ਪੋਤਰੇ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ ਝੂਰੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ 30-40 ਸਾਲ ਦੇ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹੇ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਜੇ ਵਿਆਹੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਬਾਲ ਕੇ ਸੇਕਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਬਾਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਆਪ ਟਿੱਕੜ ਸੇਕਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਕਪੜੇ ਧੋਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਕੱਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਸੁਖ ਲੋਚਦੀ ਲੋਚਦੀ ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਕੋਈ ਪੋਤਰਾ ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਡੰਗੋਰੀ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਘਰ ਦਾ ਸੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਝੂਰਦਾ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਗੂ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਦੇ ਤੂਤੀ ਬੋਲਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਗੁੱਠੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਹਾਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਡਿੱਗਦੇ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪਾਰਟੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣਾ ਆਦਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਬੁਢਾਪਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਤਨ ਵਰਗੇ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਝੂਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਬੜਾ ਕੁੱਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚੇ ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਤੱਕ ਦੇ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਨੇ ਖਾਦ ਦਾ, ਰੂੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਲਹਿ ਲਹਾਉਂਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਕਦਰ ਗਿਣਾਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਨਹੀਂ, ਗੁਣਾਤਮਕ ਪੱਖੋਂ ਪਛਾਣ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਰਸੂਖ ਵੀ ਕੱਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਝੂਰਦੀ ਉਹ ਮੁਟਿਆਰ ਵੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਨਢੀ ਤੋਂ ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਕਲੀ ਕਾਰੀ। ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਗਿ੍ਸਤ ਨਹੀਂ ਵਸਾਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਮਿਸ ਤੋਂ ਮਿਸਡ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ, ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਰੰਗ ਰਸ ਮਾਣ ਰਹੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਝੂਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਖਟੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਆਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਨਣਾ ਉਹਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਪਛਤਾਏ ਕੀ ਹੋਏ ਜਦ ਚਿੜੀਆ ਚੁੱਗ ਗਈ ਖੇਤ।

ਝੂਰਦੇ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤਾਂ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਖਿਲਾਅ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੁੱਚ ਸੋਧ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੋ ਦੂਈ-ਦਵੈਤ, ਈਰਖਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅਗਨ ਸੁਆਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਸਾਕਤ ਵਰਗੇ ਹਨ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

ਝੂਰਤ ਝੂਰਤ ਸਾਕਤ ਮੁਆ। ਜਾ ਕੈ ਰਿਦੈ ਹੋਤ ਭਾਉ ਬੀਆ।

ਅਤੇ

ਝਖਿ ਬੋਲਣੁ ਕਿਆ ਜਗ ਸਿਉ ਵਾਦੁ।

ਝੁਰਿ ਮਰੈ ਦੇਖੈ ਪਰਮਾਦੁ।

ਝੁਰਿ ਝੁਰ ਝਖਿ ਮਾਟੀ ਰਲਿ ਜਾਇ।

ਇਹ ਝੂਰਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੀਤੇ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਅਗੋਂ ਠੀਕ ਦਿਸ਼ਾ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਸਹੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬੱਸ ਦੂਜੇ ਅਣਚਾਹਿਆ ਸੁਖ ਤੇ ਲਾਗਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਰਿਆਇਤ ਕਰਕੇ ਹਨ।

ਝੂਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਝੋਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਪਰਵਾਰ, ਸਮਾਜ, ਦੇਸ, ਕੌਮ ਤੇ ਜਗਤ ਦਾ ਕੁੱਝ ਸੌਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਕੀ ਲਾਭ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖੀ ਸੁਹੇਲਾ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਸੰਸਾਰਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਪੱਖੋਂ ਮਾਰ ਖਾ ਚੁੱਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਪਰਮਾਰਥ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਤਸੱਲੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਹਉਮੈ ਤਿਆਗਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ -

ਝੜੈ ਕਦੇ ਨ ਝੂਰਹਿ ਮੂੜੇ
ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣਿ ਤੂੰ ਵਿਖਾ।
ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੁ ਨਹੀਂ ਕੋਈ
ਨਿਗੁਰੇ ਕਾ ਹੈ ਨਾਉ ਬੁਰਾ।

ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਦਾਤ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਜੀਅ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ -

ਝੜੈ ਝੂਰਿ ਮਰਹੁ ਕਿਆ ਪ੍ਰਾਣੀ
ਜੋ ਕਿਛੁ ਦੇਣਾ ਸੁ ਦੇ ਰਹਿਆ।
ਦੇ ਦੇ ਵੇਖੈ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਏ
ਜਿਉ ਜੀਆ ਕਾ ਰਿਜ਼ਕੁ ਪਇਆ।

ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਝੂਰਦੇ।

ਝੂਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਹ ਕਰਮ ਛੱਡਣਾ ਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਰਹੇਗਾ। ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਆਪ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਝੂਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਗਾਨੇ ਦੇ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ ਕੋਲ ਖੜਾ ਸੋਚੀਂ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਐਡੀ ਹਰੀ ਕਚੂਰ, ਲਹਿ ਲਹਾਉਂਦੀ, ਭੁਖਾਂ ਲਾਹੁੰਦੀ ਫਸਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਅਗੋਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ, 'ਮੂਰਖਾ! ਝੂਰਦਾ ਕਿਉਂ ਹੈ ਤੇਰੀ ਫਸਲ ਏਦੂੰ ਚੰਗੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਵਾਹ ਕੇ, ਵੱਤਰ ਆਉਣ ਤੇ ਬੀਜ ਕੇ, ਸੰਭਾਲ ਤਾਂ ਸਹੀ।'

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਝੂਰਦੇ - ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ। ਹੁੰਗਾਰਾ - ਹਾਂ ਪੱਖੀ। ਸਲੱਗ - ਆਗਿਆਕਾਰ, ਚੰਗੇ। ਵਰਜਦੇ - ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ। ਚੱਜ - ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਢੀਮ - ਪੱਥਰ। ਟਿੱਕੜ - ਰੋਟੀਆਂ। ਗੁਠੇ - ਖੁੰਜੇ। ਨਢੀ - ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ। ਕਚੂਰ - ਕੱਚੀ। ਵੱਤਰ - ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ। ਦੂਈ-ਦਵੈਤ - ਨਫਰਤ। ਸਾਕਤ - ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ।

ਟਿੱਪਣੀ

‘ਝੂਰੈ ਕਦੇ ਨ ਝੂਰਹਿ ਮੂੜੇ’ ਨਿਬੰਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਬੰਧ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇਹ ਨਿਬੰਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਬਾਅਰਥ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਬੰਦੇ, ਰਾਜਨੇਤਾ, ਪੁਰਸ਼, ਮੁਟਿਆਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਆਦਿ ਦੇ ਝੂਰਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੱਸਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਝੂਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਗਲ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਲਈ ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਿਬੰਧ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਤੇ ਵਾਕ ਵੀ ਸਹਿਜ ਉਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਲਿੱਖਤ ਦੀ ਉਚੇਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਝਲਕਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਝੂਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਉਂ?
2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਝੂਰਦੇ ਹਨ -
ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਗੂ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਮੁਟਿਆਰ, ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ
3. ਝੂਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਝੂਰਨ ਵੇਲੇ ਕੀ ਸੋਚ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
4. ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੱਧਦੇ ਫੁਲਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਝੂਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕੀ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
5. ਝੂਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਆਦਤ ‘ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?
6. ਬਗਾਨੇ ਖੇਤ ਦੀ ਲਹਿਲਹਾਉਂਦੀ ਫਸਲ ਵੇਖ ਕੇ ਝੂਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ?
7. ਕੀ ਝੂਰਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਛਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਿਵੇਂ?

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਨਾਮ - ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ

ਜਨਮ - 4.10.1944, ਰਾਇਵਿੰਡ ਮੰਡੀ, ਲਾਹੌਰ

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ - ਭਗਤ ਸਿੰਘ

ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ - ਐਮ ਏ., ਐਮ.ਐੱਡ.

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ - ਸੇਵਕ ਸਚੇ ਸਾਹ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਰੂ-ਬਰੂ, ਸਭਹਨ ਕੇ ਸਿਰਮੌਰ, ਬਡ ਪਰਤਾਪੁ ਸੁਨਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਤੁਮਰੋ, ਅਸਾਂ ਕੀ ਖੱਟਿਆ, ਅੰਧੇਰੈ ਦੀਪਕੁ ਬਾਲੀਐ, ਚਤੁਰ ਸਿਆਣਾ, ਸੁਘੜ ਸੋਇ, ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਭਾਲੀਆ।

ਸਨਮਾਨ - ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਨਮਾਨ, ਅਕਾਦਮੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮੰਚ, ਦਿੱਲੀ ਵੱਲੋਂ ਸਨਮਾਨ।

